

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Vladimir Logatšev

**INIMKAUBANDUSE KOOSSEISU VORMIDE SISUSTAMINE KOHTUPRAKTIKA
ANALÜÜSI KAUDU JA INIMKAUBANDUSE OHVRITE ÕIGUSTE TAGAMINE**

Magistritöö

Juhendaja:
MA Anna Markina

Tallinn
2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	2
1. INIMKAUBANDUSE VORMID JA KOHTUPRAKTIKA	7
1.1. Inimkaubanduse koosseis Eesti õiguses.....	7
1.2. Tööalane ärakasutamine.....	11
1.3. Seksuaalne ärakasutamine	15
1.4. Sunniviisiline kerjamine	21
1.5. Sunniviisiline kuritegevus.....	24
1.6. Fiktiivne abielu kui inimkaubandus.....	28
1.7. Sunniviisiline elundite eemaldamine	31
2. INIMKAUBANDUSE OHVRITE ÕIGUSTE TAGAMINE	34
2.1. Olukord inimkaubanduse ohvrite õiguste tagamisega Eestis ja teistes riikides.....	34
2.2. Inimkaubanduse ohvri teenusele suunamine	41
2.3. Uue ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus	46
2.4. Tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks ja järelemõtlemiseaeg.....	50
2.5. Rahvusvaheliste kriiside mõju inimkaubandusele ja inimkaubanduse ohvritele.....	54
2.5.1. Majanduskriisi mõju inimkaubandusele.....	54
2.5.2. COVID-19 tervishoiukriisi mõju inimkaubandusele	56
2.5.3. Ukrainas toimuva sõjategevuse mõju inimkaubandusele.....	59
KOKKUVÕTE	61
PEZIOME	65
KASUTATUD LÜHENDID	71
KASUTATUD KIRJANDUS.....	72
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	80
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	82

SISSEJUHATUS

Inimkaubandus on tegevus, mille eesmärgiks on teiste inimeste ekspluateerimine kaubitseja poolt või selle võimaldamine teistele. Inimkaubandus ei ole ühe riigi probleem, inimkaubandus tihti toimub piiriülevalt. Seega inimkaubanduse võitlemisel on oluline nii siseriiklike riigiasutuste ja kodanikuühenduste spetsialistide koostöö, kui ka suure tähtsusega on koostöö rahvusvahelisel tasandil. Inimkaubandus kui kuritegevus on nüüdisaegne orjastamine. Inimkaubitsejad võivad ohvri meelitamiseks ning tema vastupanu murdmiseks kasutada pettust, ähvardusi, füüsilist ja vaimset vägivalda, tema haavatavat seisundit ja muid meetodeid.¹

Inimkaubandus kui tegevus on ajalooliselt seotud orjastamise ja orjapidamisega. Igal ajal ja igas riigis suhtumine inimkaubandusse ja orjapidamisse oli erinev. Tänapäeval suuremas osas riikidest, sealhulgas Eestis, inimkaubandus on kriminaliseeritud ja inimkaubandus ohvritele on loodud abistamise ja rehabiliteerimise teenused. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Uimastite ja Kuritegevuse Büroo (edaspidi UNODC) andmete järgi 2003. aastal oli ainult kolmandik UNODC liikmesriikidest vastu võtnud õigusakte, mis on suunatud inimkaubanduse kui kuritegevuse liigi kriminaliseerimisele ja inimkaubandus ohvrite abistamisele. 2008. aastal 63% 155-st UNODC raportis käsitletud liikmesriikidest oli vastu võtnud õigusakte, mis on suunatud inimkaubanduse peamiste liikide võitlemisele ning 16% 155-st UNODC raportis käsitletud liikmesriikidest osaliselt reguleerisid oma seadusandlusega võitlemist inimkaubandusega. 2008. aasta teise poole seisuga omasid oma seadusandluses inimkaubandusega võitlemise õigusakte juba neljandik UNODC raportis käsitletud liikmesriikidest. Selge on see, et tänapäeval inimkaubandus kui kuritegevuse liik on üha rohkem reguleeritud nii siseriiklike õigusaktidega kui ka rahvusvaheliste õigusaktidega. Oluline ja suur roll rahvusvahelises õiguses on nii Ühinenud Rahvaste Organisatsioonil (edaspidi ÜRO) kui ka Euroopa Liidul.²

Inimkaubanduse mõiste Eesti seadusandlusega defineeritud ei ole. Eesti lähtub ÜRO õigusaktist, nimelt inimkaubanduse mõiste sätestatud rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollis (edaspidi Palermo protokoll). Palermo protokoll oli vastu võetud ÜRO Peaassambleega 15.11.2000. Eesti ratifitseeris Palermo protokoll 2004. aastal.³ Palermo protokoll eesmärgiks oli võitlemine inimkaubanduse vastu, inimkaubanduse ohvrite kaitsemine ja abistamine ning riikidevahelise koostöö tõhustamine. Käesolev protokoll paneb

¹ Inimkaubandus. Sotsiaalministeerium.

² Combating Trafficking In Persons. A Handbook for Parliamentarians N° 16 - 2009. UNODC. Lk 11.

³ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendavate protokollide ratifitseerimise seadus. - RT II 2004, 7, 23.

ka kohustusi protokolliga ühinenud riikidele vajaduse korral muuta seadusandlust ja luua inimkaubanduse ärahoidmise mehhanismi. Palermo protokolli § 3 kohaselt inimkaubandus tähendab isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitletakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist. Märkimisväärne on see, et kui tegu oli toime pandud eelkirjeldatud viisil, siis sellisel juhul inimkaubanduse ohvri nõusolek selle tegevusega (ekspluateerimisega) ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni. See tähendab, et inimkaubanduse ohvri ja inimkaubitseja vahelised kokkulepped ei oma tähtsust ehk inimkaubanduse kui kuritegevuse liigi suhtes on nulltolerants.⁴

Eestis inimkaubandus on reguleeritud karistusseadustikuga (edaspidi KarS).⁵ Inimkaubanduse koosseis ja inimkaubandusega seotud koosseisud on isikuvastased süüteod ja sätestatud KarS-i 9. peatükis ja 11. peatükis. Nimelt KarS § 133 lg 1 sätestab, et inimese asetamise eest majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma selleta olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamise, karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega. Sama teo eest karistatakse kolme- kuni viieteistaastase vangistusega kui see on toime pandud kahe või enama isiku suhtes, noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, abitus seisundis isiku suhtes, piinaval või julmal viisil, sellega on põhjustatud raske tervisekahjustus, oht elule või raske tagajärg, see on toime pandud grupi poolt või ametiseisundit kasutades või see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 133¹, 133², 133³ või 175 sätestatud kuriteo (KarS § 133 lg 2).

Alates 2019. aastast KarS § 133 lg 1 inimkaubanduse koosseisu täiendati lausega, et inimkaubanduse kuriteoga on tegemist ka siis, kui inimkaubandus pannakse toime

---

⁴ Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll. Üro Peaassamblee. 15.11.2000.

⁵ Karistusseadustik. - RT I, 21.05.2021, 9.

majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma selleta (näiteks kättemaksu, viha või kiusamise eesmärgil). Enne 2019. aasta muudatusi KarS § 133 lg 1 sätestas, et inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, töötama tavapäratutel tingimustel, tegelema prostitutsiooniga, kerjama, panema toime kuriteo või täitma muud vastumeelset kohustust, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivaldaga, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamise. Sama täiendus oli lisatud ka inimkaubanduse koosseisu juurde alaealiste suhtes (KarS § 175).⁶

Suur muudatus inimkaubanduse koosseisus oli toimunud 2012. aastal. Nimelt enne seda aastat karistatav oli mitte inimkaubandus, vaid orjastamine. Orjastamise koosseis oli märkimisväärselt kitsam ja sisuliselt sisaldas endas ainult tööalast ekspluateerimist või muu kohustuse täitmist oma tahe vastaselt. KarS § 133 järgi orjastamine oli inimese asetamine olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahevastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vägivaldaga või pettusega või ära kasutades inimese abitud seisundit. Pärast 2012. aasta KarS muudatusi inimkaubanduse koosseis oli täiendatud sellega, et karistatav on ka tahte vastaselt abiellumine, prostitutsiooniga tegelemine, kerjamine, kuriteo toimepanemine. Kui tänapäeval kehtiva KarS järgi inimkaubanduse koosseisu kõrgeim karistumäär on seitse aastat vangistust, siis orjastamise koosseisu kõrgeim karistumäär oli viis aastat vangistust.⁷ Samuti orjastamise kvalifitseeritud koosseisuks olid olukorrad, kui orjastamise koosseis oli toime pandud kahe või enam isiku suhtes või noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes. Kvalifitseeritud koosseisu eest karistuseks oli kolme- kuni kaheteistaastane vangistus. Kui võrrelda tänapäeval kehtiva KarS inimkaubanduse koosseisuga, siis kehtiva seaduse järgi inimkaubanduse kvalifitseeritud koosseisu eest on võimalik saada karistust kolme- kuni viieteistaastast vangistust.

Magistritöö autor keskendub oma töös kitsamalt inimkaubanduse ohvrite õigustele. Peale selle fookuses on ka Eesti ja EL liikmesriikide kohtupraktika ja riigiasutuste praktika inimkaubanduse uurimisel ja inimkaubandus ohvrite abistamisel. Inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid ohvriabiteenuste osutamise süsteem Eestis on muutunud 2021. aastal. Lisaks sellele on plaanis Sotsiaalministeeriumil välja töötada uus ohvriabi seadus (edaspidi OAS), mille järgi inimkaubanduse ohvrile ettenähtute osutatavate teenuste kvaliteet peab muutuma paremaks.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on leida vastuseid järgmistele uurimisprobleemidele. Magistritöö esimeses peatükis leida vastus küsimusele - kuidas sisustada erinevaid

---

⁶ Karistusseadustik - RT I, 13.03.2019, 77.

⁷ Karistusseadustik - RT I, 29.12.2011, 190.

inimkaubanduse koosseisu vorme lähtudes Eesti ja teiste riikide kohtupraktikast. Teises peatükis leida vastus küsimusele - kuidas on tagatud inimkaubanduse ohvrite õigused Eestis ja teistes riikides ning milline on rahvusvaheliste kriiside mõju inimkaubandusele. Lisaks sellele tuleb leida vastus küsimusele – millised on inimkaubanduse ohvri abistamise vana süsteemi ja uue süsteemi positiivsed ja negatiivsed omadused ning nende mõju inimkaubanduse ohvrile.

Magistritöö aktuaalsust kinnitavad Vabariigi Valitsuse kuritegevusvastased prioriteedid. Kehtivad kuritegevuse vastased prioriteedid olid kinnitatud 14.04.2021. Riigikogu kriminaalpoliitika põhialuste aastani 2030 ning siseturvalisuse arengukava 2020–2030 aastatel üheks oluliseks prioriteediks on tagamine vähemalt tänasel prioriteetsuse tasemel organiseeritud narkokuritegude, inimkaubanduse ja riigivastaste kuritegude vastase võitluse.⁸ Lisaks sellele võitlemine inimkaubandusega on üks Euroopa Liidu prioriteetidest võitlemisel organiseeritud kuritegevusega aastatel 2022-2025.⁹

Samuti magistritöö aktuaalsust kinnitab COVID-19 pandeemiast tingitud olukord. Paljud riigid karmistasid piiranguid oma riigipiiridel, mistõttu piiriülene reisimine COVID-19 pandeemia ajal muutis keerulisemaks. See tähendab seda, et nõutavus inimkaubanduse vastu suureneb, mis omakorda viitab sellele, et inimkaubanduse ohvrite piiriülene toomine muutub keerulisemaks. See sunnib inimkaubitsejaid rohkem riskida, mis mõjub inimkaubanduse ohvrite tervisele ja elule negatiivselt.¹⁰ Näiteks COVID-19 tingitud olukorrast paljude riikide haiglates oli vähendatud või peatatud meditsiiniline abi, sealhulgas elundite eemaldamine. See võib viia ebaseadusliku elundite eemaldamise juhtumite arvu tõusule. Samas piiriülese liikumise keerulisemaks muutmise tõttu võib minna langustrendile rahvusvaheline siirdumisturism.¹¹

Peale selle kinnitab magistritöö aktuaalsust ka 2022. aasta veebruaris alanud täiemahuline rünnak terve Ukraina vastu. 2022. aastal märtsis Euroopa Komisjoni Inimkaubanduse vastase võitlemise ekspertgrupp (edaspidi GRETA) hoiatas Ukraina sõja eest põgenevaid inimesi võimalike ohtude eest. Tegemist on kõige kiirema kasvava põgenekevooga Euroopas pärast Teist maailmasõda. ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (edaspidi UNHCR) 01.04.2022 andmetel Ukrainast sõja eest oli sunnitud põgenema rohkem kui 4 100 000 inimest.¹²

---

⁸ Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Justiitsministeerium.

⁹ Europol. European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats 2022-2025. 09.12.2021.

¹⁰ UNODC. How Covid-19 restrictions and the economic consequences are likely to impact migrant smuggling and cross-border trafficking in persons to Europe and North America. 2020.

¹¹ Interpol. Trafficking of Human Beings for the purpose of Organ Removal in North and West Africa. Prantsusmaa. 2021. Lk 27.

¹² UNCHR. Operational Data Portal. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). Andmed 01.04.2022. seisuga.

Hinnanguliselt 90% neist on naised ja lapsed. Euroopa Nõukogu peasekretär on rõhutanud naiste ja tüdrukute haavatavust seksuaalse vägivalla osas.¹³

Käesolev magistritöö on oma olemuselt uurimisprobleemi analüüsiv. Analüüsi meetodina kasutatakse kohtupraktika ja õigusaktide tõlgendamist ja võrdlemist. Magistritöös võrreldakse erinevaid hetkel kehtivat OAS ja võimaliku uue OAS redaktsioone. Samuti võrreldakse Eesti kohtupraktika rahvusvaheliste, peamiselt Euroopa Liidu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu, kohtupraktikaga. Magistritöö autor tugineb erinevatele allikatele, sealhulgas õigusaktidele, seletuskirjadele, rahvusvaheliste aruannetele ning inimkaubanduse teemalisele õiguskirjandusele.

---

¹³ Council of Europe. Human trafficking experts: States must urgently protect refugees fleeing Ukraine.

1. INIMKAUBANDUSE VORMID JA KOHTUPRAKTIKA

1.1. Inimkaubanduse koosseis Eesti õiguses

Inimkaubanduse koosseisu alla KarS § 133 lg 1 järgi on võimalik liigitada erinevaid tegevusi. Loetelu karistatavatest tegevusest, mis võivad olla käsitletud inimkaubanduse või eksploatatsiooniga ei ole ammendav. Näidisloetelu karistatavatest tegudest, mis võivad olla käsitletud inimkaubandusena, on loetletud KarS §-s 133 lg 1. Nimelt võib inimkaubandusena käsitleda sundimist abielluma, töötamist tavapäratutel tingimustel, tegelemist prostitutsiooniga, kerjamist, panemist toime kuriteo või täitmist muud vastumeelset kohustust. KarS § 138¹ lg 1 järgi on karistatav ka doonorlusele sundimine. Inimkaubandusega seoses käsitletakse järgmisi kuritegusid: inimkaubandus (KarS § 133), inimkaubanduse toetamine (§ 133¹), kupeldamine (§ 133²), prostitutsioonile kaasaaitamine (133³), inimkaubandus alaealiste ärakasutamise eesmärgil (§ 175), doonorlusele sundimine (§ 138¹) ja doonorlusele kallutamine (§ 140). Seega kokkuvõtvalt inimkaubanduse vormideks võib nimetada inimese ärakasutamist seksuaalse eesmärgil, inimese ärakasutamist tööalase või sunniviisilise töö eesmärgil, inimese ärakasutamist kuriteole sundimise eesmärgil, inimese ärakasutamist sunniviisilise kerjamise eesmärgil, inimese ärakasutamist fiktiivse (näiliku) abielu sõlmimise eesmärgil, inimese ärakasutamist elundite eemaldamise eesmärgil. Eestis on levinud esimesed viis inimkaubanduse vormi, kohtupraktika kohaselt doonorlusele sundimist Eestis ei olnud.¹⁴

Rahvusvahelise kriminaalpolitseiorganisatsiooni (edaspidi Interpol) andmete järgi inimkaubandusega tihedalt seotud ka inimeste smugeldamisega ühest riigist teise. Kuna suurem osa inimestest, keda smuugeldatakse on välismaalased, kes tihti ei tea sihtriigi seadusi, tavasid ega keelt, siis nendel välismaalastel on suur oht sattuda olukorda, kus neid võidakse ära kasutada eksploatatsiooniga ja ebaseadusliku eesmärgil, mis omakorda viib inimkaubanduseni. Smugeldajad oma tegevuse eest küsivad inimeste käest raha ja võivad ka sundida neid töötama tavapäratutel tingimustel (tööalane eksploatatsioon).¹⁵ Eestis KarS § 259 lg 1 kohaselt välismaalase ebaseaduslikult üle Eesti Vabariigi riigipiiri või ajutise kontrolljoone toimetamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Käesoleva magistr töö autor ei käsitle inimeste smuugeldamist eraldiseisva inimkaubanduse liigina, kuna magistr töö autori seisukohalt inimeste smuugeldamine on üks võimalikest tegudest (inimkaubanduse element), mis viib inimkaubanduseni.

¹⁴ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

¹⁵ Interpol. Types of human trafficking.

Viru Maakohus lahendas kohtuasja, kus süüdistatavaid süüdistati selles, et nad regulaarselt ebaseaduslikult toimetasid välismaalasi (Vietnami Sotsialistliku Vabariigi kodanikke) üle Eesti Vabariigi ja Venemaa Föderatsiooni ajutise kontrolljoone. Samuti leidis kohus, et antud kohtuasjad oli tegemist ka sunniviisilise kuritegevusega. Nimelt süüdistatavad asetasid inimkaubanduse ohvreid olukorda, kus kasutades ära nende haavatavat seisundit olid nad sunnitud toime panema KarS § 258 lg 1 p 2 tunnustega kuriteo (Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseaduslik ületamine grupi poolt).¹⁶

Inimkaubanduse puhul on oluline sundimistegu. Sundimistegu on tegu, millega inimene ekspuaterija tahtele sunnitakse ning inimese tahet murtakse. Sundimistego vormid on loetletud KarS §-s 133 lg 1. Nimelt sundimistegod on vabaduse võtmine, vägivald, pettus, kahju tekitamisega ähvardamine, teisest isikust sõltuvuse ärakasutamine, abitus- või haavatava seisundi ärakasutamine. Vabaduse võtmine on isiku liikumisvabaduse piiramine tema tahte vastaselt. Ebaseadusliku vabaduse võtmise objektiivsed tunnused pole täidetud, kui isik, kellelt see võeti, on liikumisvabaduse piiramisega nõustunud. Seega üksnes inimese kinnipidamine piiratud territooriumil ei tähenda veel ebaseaduslikku vabaduse võtmist.¹⁷ Samas Palermo protokollis § 3 sätestab, et inimkaubanduse ohvri nõusolek ekspuaterimisega ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni. See tähendab, et inimkaubanduse koosseisu tuleb vaadelda tervikuna ja inimkaubanduse ohvri nõusolek ei saa omistada kõikidele inimkaubitseja tegudele. Vägivalla all mõistetakse üksnes sellist tegu, mis vastab ähvardamise (KarS § 120) või kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) koosseisule. Nii ähvardamise kui ka kehalise väärkohtlemise õigushüve on inimese tervis ehk kehaline ja vaimne heaolu.¹⁸ Pettus on tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomist, mille tulemusena kannatanu satub eksimusse ja teeb varakäsituse ning teo toimepanija saab varalist kasu.¹⁹ Ähvardamine on konkreetset isikus ettekujutuse loomine võimaliku kahju (näiteks elule, tervisele või varale) tekitamisest ja sellega temas hirmutunde tekitamine. Ähvardus peab olema tõsiselt võetav. Ähvarduse tegelik täideviimine ei pea kindlasti tulevikus toimuma, vaid see peab kannatanu jaoks üksnes sellisena näima. Samas hirmutunde ei saa tuleneda isiku isikulisest eripärast, seega alati tuleb hinnata, kas ähvardamine oleks hirmutav mõistlikule kõrvalseisjale.²⁰ Ehk ähvardus peab tunduma lisaks kannatanule reaalse ka keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale.²¹ Teisest isikust sõltuvuse ärakasutamine hõlmab endas olukorda, kus inimene on sõltuvuses kolmandast isikust (näiteks

---

¹⁶ Viru Maakohtu otsus 1-16-8335.

¹⁷ RKKKo 3-1-1-57-10, p 9.

¹⁸ RKKKo 1-18-5540, p 14.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-98-09, p 13.

²⁰ RKKKo 1-19-1849, 23-24.

²¹ RKKKo 3-1-1-59-11, p 9.2.

lähedasest) ja inimkaubitseja kasutab kolmandat isikut nõusoleku saavutamiseks ärakasutamise eesmärgil. Haavatav seisund on olukord, kus inimesel puudub tegelik või vastuvõetav võimalus mitte täita mõnda allumiskohustust. Haavatavus võib-olla füüsiline, psüühiline, emotsionaalne, perekondlik, sotsiaalne ning majanduslik.²² Abitusseisund väljendub selles, et kannatanu ei ole võimeline vastupanu osutama oma seisundi või olukorra tõttu või ka selles, et kannatanu ei saa aru tema suhtes toimepandavate tegude iseloomust või ei taju neid üldse. Abitusseisund võib tingitud olla hirmust, kuid ka alkoholijoobe tõttu, kui isik ei saa aru ümbritsevast olukorrast ega suuda mõista või takistada tema suhtes toimepandavaid tegusid.^{23 24}

Eriline roll ja suurem tähelepanu on pööratud laste kaitsele. Nii Eesti siseriiklikud õigusaktid, kui ka rahvusvahelised õigusaktid sätestavad, et laste puhul on tegemist eriti haavatavas olukorras isikutega, kes vajavad erilist abi ja toetust ega pruugi teada, et neid ekspluateeritakse. Laps võib oma arengu tõttu mõelda ja arvata, et teda ümbritsev keskkond on normaalne, kuna ta ei ole näinud teist keskkonda. Seega asjakohane ja kiire sekkumine saab aidata lapse taastumisel. On ka juhtumeid, kus inimkaubanduse ohvri vanust ei ole teada ja on põhjust arvata, et ta on alla 18-aastane. Sellisel juhul käsitatakse inimest alaealisena, kuni ei ole tõendatud vastupidist. Sama säte on lisatud ka OAS-sse.²⁵ Nimelt OAS § 3 lg 1⁴ sätestab, et kui inimkaubanduse või seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud isiku vanus ei ole teada ja on põhjust arvata, et isik on alla 18-aastane, käsitatakse isikut alaealisena, kuni ei ole tõendatud vastupidist. Sellise käsitusviisi eesmärk on tagada kahtluse korral inimesele suurem kaitse, sest seadused näevad alaealistele inimkaubandus ohvritele ette rohkem õigusi ja inimkaubitsejatele rangemaid karistusi.²⁶ Palermo protokoll järgi lapse ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist käsitatakse inimkaubandusena ka siis, kui seda ei ole toime pandud jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. See tähendab, et iga täiskasvanu eeldatava ohvri puhul hinnatakse nelja aspekti: pettuse kasutamine värbamisel, üleviimisel, transpordil või kohapeal; sunni kasutamine värbamisel, üleviimisel, transpordil või kohapeal; haavatavuse ärakasutamine; ekspluateerivad tingimused. Kuid Palermo protokoll järgi alaealiste puhul ei ole pettuse ja sunni olemasolu vajalik juhtunu inimkaubandusena defineerimiseks. Tegemist on

---

²² Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri. 2014. Lk 4.

²³ RKKKo 3-1-1-111-10, p 8.1.

²⁴ RKKKo 1-12-56, p 10.3.

²⁵ Ohvriabi seadus. - RT I, 06.05.2020, 22.

²⁶ 5. aprilli 2011 a. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2011/36/EL.

alaealisega inimkaubanduse ohvrina siis, kui täidetud kaks aspekti neljast: haavatavuse ärakasutamine ja ekspluateerivad tingimused.²⁷ Vaatamata sellele, et KarS § 133 lg 2 p 2 näeb ette rangema karistuse inimkaubanduse eest, kui see on toime pandud noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, KarS § 175 sätestab alaealistele täiendavat kaitset. Nimelt KarS § 175 lg 1 kohaselt noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma selleta, et ta alustaks või jätkaks prostitutsiooniga või kuritegevusega tegelemist, tavapäratutel tingimustel töötamist, kerjamist või abielluks tahte vastaselt või astuks üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses, kui puudub KarS §-s 133 sätestatud süüteo koosseis, samuti noorema kui kaheksateistaastase isiku käesolevas paragrahvis nimetatud tegevusele muul viisil kaasaitamise eest karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega. Riigikohus leidis, et inimkaubanduse mõiste on KarS §-des 133 ja 175 erinev. KarS §-s 175 kuriteo objektiks saab olla ainult alaealine, kuid KarS §-s 133 nii alaealine kui täiskasvanu. KarS § 133 on tagajärjedelikt mis on lõpule viidud alles siis, kui kannatanu asetatakse olukorda, kus tal tuleb täita vastumeelset kohustust, või teda hoitakse sellises olukorras. Seevastu KarS § 175 on teodelikt, kuna karistatav on juba alaealise mõjutamine või tema tegevusele muul viisil kaasaitamine ja koosseisu täidetuks lugemine ei sõltu sellest, kas kannatanu ka alustas või jätkas tegevust, mille jaoks teda tahetakse ära kasutada.²⁸

Statistiliselt registreeriti Eestis 2019. aastal 82 inimkaubandusega seotud kuritegu: 5 kuritegu KarS § 133 järgi, 45 kuritegu KarS § 133² järgi, 32 kuritegu alaealiste suhtes KarS § 175 järgi. 2018. aastal registreeriti Eestis 46 inimkaubandusega seotud kuritegu.²⁹ Võrreldes 2018. aastaga inimkaubandusega seotud kuritegude arvu kasv on 55%. Üheks põhjuseks võib-olla see, et Eesti üha rohkem muutub rände sihtriigiks. Kõige suurem osakaal inimkaubandusega seotud kuritegusid 2019. aastal oli Harjumaal (57%) ja Ida-Virumaal (18%).³⁰ UNODC andmete järgi 2018. aastal peaaegu kolmandik maailma inimkaubanduse ohvritest olid alaealised. Umbes pool kõikidest ohvritest olid naised, 20% täiskasvanud mehed, 19% tüdrukud, 15% poisid.³¹ Ameerika Ühendriikide Välisministeeriumi andmetel 2019. aastal Euroopas oli liigikaudselt 17 383 inimkaubanduse ohvrit. Näiteks 2013. aastal Euroopas oli registreeritud 10,374 inimkaubanduse ohvrit.³² Euroopa Komisjoni andmete kohaselt oli Euroopa Liidus 2017. ja 2018. aastal teatatud 14 145 inimkaubanduse ohvritest. Tegelik ohvrite

²⁷ Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend. 2019.

²⁸ RKKKo 1-17-689, p 6.

²⁹ Kuritegevuse statistika. Kuritegevus Eestis 2018. Inimkaubandus. Anu Leps. Lk 37.

³⁰ Kriminaalpoliitika. Kuritegevus Eestis 2019. Inimkaubandus.

³¹ Global Report on Trafficking in Persons . UNODC. New York. 2020. Lk 9.

³² United States Department of State. 2020 Trafficking in Persons Report. Lk 58.

arv on tõenäoliselt oluliselt suurem, kuna paljud ohvrid jäävad tuvastamata. Peaaegu pooled Euroopa Liidu sisese inimkaubanduse ohvritest on Euroopa Liidu kodanikud. Suurem osa neist kaubitsetakse oma liikmesriigi piires. Inimkaubitsemine puudutab eelkõige naisi ja tüdrukuid, kes moodustavad enamiku kõigist Euroopa Liidus kaubitsetud inimkaubanduse ohvritest (72%) ja peaaegu kõigist seksuaalse ärakasutamise eesmärgil kaubitsetud inimkaubanduse ohvritest (92%). Töölase ärakasutamise eesmärgil kaubitsetud inimkaubanduse ohvriteks olid enamus mehed (68%). Peaaegu veerand kõigist inimkaubanduse ohvritest on lapsed (22%), kellest enamik on Euroopa Liidu kodanikud ja keda on kaubitsetud seksuaalse ärakasutamise eesmärgil.³³

Kui pool inimkaubanduse ohvritest olid naised, siis UNODC 2020. aasta globaalse inimkaubanduse aruande andmetel peaaegu kaks kolmandikku 2018. aastal inimkaubanduse kuritegudes süüdi mõistetud inimestest olid mehed. Ida-Euroopas ja Kesk-Aasias mõistetakse süüdi palju rohkem naisi kui mehi, umbes 80% süüdimõistvatest kohtuotsustest on seotud naistega, samas kui Kesk-Ameerikas ja Ida-Aasias mehi ja naisi mõisteti 2018. aastal süüdi peaaegu võrdsetes osades. Enamik süüdi mõistetud inimkaubitsejatest olid selle riigi kodanikud, kus neid ka mõisteti süüdi, samas kui ligikaudu veerand inimkaubitsejatest olid välismaalased.³⁴ Ligikaudu 2% kõigist süüdimõistvatest kohtuotsustest hõlmasid inimkaubitsejaid, kes olid alaealised, nii poisid, kui ka tüdrukud. Inimkaubanduse eest süüdimõistetute koguarvust on umbes 1% poisse, sama palju oli tüdrukuid.³⁵

1.2. Töölane ärakasutamine

Eesti karistusõiguse tähenduses (KarS § 133 lg 1) inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud töötama tavapäratutel tingimustel, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ning majandusliku kasu saamise eesmärgil on käsitletav inimkaubandusena. Sellisel juhul töötamise alla läheb töötamine nii töölepingu ja võlaõiguslike lepingutega, kui ka ilma lepinguta, kodused majapidamistööd, töö kooliaias, õpilasmalev, naabri korraldatud talgud jne. Peale selle inimkaubanduse koosseis eeldab, et töösuhetelaadne töö toimuks tavapäratutel tingimustel nagu näiteks tasuta töötamine või töötamine marginaalse tasu eest või töötamine võla katteks.³⁶

---

³³ European Commission. EU Strategy to tackle Organised Crime & EU Strategy on combatting Trafficking in Human Beings: Questions and Answers.

³⁴ Global Report on Trafficking in Persons . UNODC. New York. 2020. Lk 14.

³⁵ Samas. Lk 37.

³⁶ Inimkaubanduse selgitav sõnastik. Läänemeremaade Nõukogu inimkaubanduse vastane tööriühm. 2019. Lk 15.

Töölase ekspluateerimise sundteoks on sageli pettus. Petmisega on tegemist nii siseriikliku kui ka välismaise töö puhul. Petmisega on tegu siis, kui isik meelitatakse välismaale, kuid saabudes teise riiki isikule pakutakse lubatud töö ja töötingimuste asemel sundtööd teisel töökohal. Tegelikud asjaolud, mida pettuse puhul moonutatakse, võivad puudutada nii minevikku ja olevikku, kui ka tulevikku. Inimkaubitsejad lubavad oma töötajatele töötasu maksmist, sageli see lubadus käib kõrget töötasu kohta. Kuid pettuse alla käib ka oleviku asjaolude ja sündmuste moonutamine, näiteks tööandja varaline seisund või tema valmisolek töötasu üldse maksta.³⁷

Töölane ärakasutamine on õigusrikkumine, kuid mitte alati töölase ärakasutamise puhul on tegemist inimkaubandusega. Selleks, et tuvastada töölase ärakasutamist, Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (edaspidi ILO) on välja töötanud indikaatorid, mis võivad aidata töölase ärakasutamist tuvastada. Indikaatorite eesmärk on aidata kriminaalõigusega töötavatele ametnikele, tööinspektoritele, ametiühingutele ja teistele isikutele, kes võivad kokku puutuda töölase ärakasutamise ohvritega, kiiremini tuvastada töölase ärakasutamise ohvrit ja esimesel võimalusel suunata teda inimkaubanduse ohvrite teenusele. Indikaatorid kujutavad endast märke, mis kõige sagedamini esinevad töölase ärakasutamise ohvritel. ILO töölase indikaatorid on haavatavuse ärakasutamine, pettus, liikumisvabaduse piiramine, isolatsioon, füüsiline ja seksuaalne vägivald, hirmutamine ja ähvardamine, isikut tõendavad dokumentide äravõtmine, töötamine ilma töötasu saamata, võlaorjus, liiga pikad tööpäevad.³⁸

ILO andmetel 2016. aastal 24,9 miljonit inimest olid töölase ärakasutamise ohvrid. Sellest arvust 16 miljonit olid erasektoris, 4,8 miljonit seksuaalteenuste valdkonnas ja 4,1 miljonile sunnitöö oli määratud riigiasutuste ametnike poolt. See tähendab, et kõik need inimesed olid sunnitud töötama ähvarduse või sunni tõttu kodudes (24%), ehitusobjektidel (18%), tehastes (15%), farmides ja kalalaevadel (11%), samuti seksuaalteenuste valdkonnas. Ekspluateerijateks olid eraisikud ja organiseeritud kuritegelikud ühendused või ka riigiasutuste ametnikud. Pool töölase ärakasutamise ohvritest olid võlaorjuses. Võlaorjus tähendab olukorda, kus töölase ärakasutamise ohvrid on sunnitud töötama, et tagasi teenida võlga, mida ei pruugi eksisteerida. Selleks, et võimalikult pikaajaliselt ära kasutada ohvrit, kaubitsejad alaväärtustavad võla tasumiseks tehtavat tööd.³⁹

Üks näidetest töölase ärakasutamise juhtumitest on EIK kohtuasi Chowdury ja Teised vs. Kreeka. Selles kohtuasjas oli 42 avaldajat, kes kõik olid Bangladeshhi kodanikud. Kõiki

---

³⁷ Ylinen, P., Jokinen, A., Pekkarinen, A., Ollus, N., Jenu, K. Töölase ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse avastamine. Uurimise abimaterjal õiguskaitseasutusele ja kontrollnimekirii tööinspektoritele. Helsinki: 2020. Lk 13.

³⁸ ILO. Indicators of forced labour.

³⁹ ILO. Global estimates of modern slavery. Forced labour and forced marriage. 2017. Lk 10-11.

avaldatajaid võeti tööle maasikapõllule Ateenase ilma vajaliku tööloata. Inimkaubitsejad, kes olid avaldatajate tööandjad, ei maksnud nendele töötasu. Peale selle avaldatajad oli kohustatud töötama rasketes füüsilistes tingimustes ja nende tööd jälgisid relvastatud valvurid. Avaldatajad väitsid, et nad on tööalase ärakasutamise ohvrid ja Kreeka oli kohustatud teha kõik võimalik selleks, et avaldatajad ei oleks sattunud inimkaubandusse, ning võtta selleks ennetavaid meetmeid ja karistada inimkaubitsejaid. EIK leidis, et on tegemist inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 4 lõike 2 rikkumisega, et kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. EIK ka võttis seisukoha, et avaldatajad ei saanud tõhusat kaitset Kreeka ametivõimude poolt. Avaldatajate olukorra puhul oli tegemist inimkaubandusega ja sunniviisilise tööga. Kreeka ei täitnud oma kohustusi ära hoida inimkaubanduse juhtumeid, kaitsta inimkaubanduse ohvreid, viia toimepandud õigusrikkumiste suhtes läbi tõhusat uurimist ja karistada inimkaubanduse eest vastutavaid isikuid.⁴⁰

Teine juhtum, mis samuti seotud tööalase ärakasutamise ja Kreeka on EIK kohtuasi T.I. jt vs. Kreeka. Antud juhtumis väitsid kolm Venemaa kodanikku, et nad olid inimkaubanduse ohvrid. Eelkõige väitsid avaldatajad, et neid sunniti Kreekas prostitutsioonile ja Kreeka ametivõimud ei ole täitnud oma kohustust kriminaliseerida inimkaubandusega seotuid tegusid ning nende tegude eest inimkaubitsejaid vastutusele võtta. EIK samuti leidis, et tegemist on inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 4 lõike 2 rikkumisega, et kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. EIK märkis, et Kreeka menetlust reguleeriv õiguslik raamistik ei olnud tõhus ja piisav, et inimkaubitsejaid karistada ja ennetada võimalikke inimkaubanduse juhtumeid tulevikus. Eelkõige märgiti, et pädevad ametiasutused ei olnud juhtumit nõutava hoolsusega käsitletud ja avaldatajad ei olnud uurimismenetluse niivõrd kaasatud, kuivõrd seda nõuab inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon.⁴¹

Maailmas on enamik avastatud tööalase ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest on täiskasvanud mehed. Neljandiku kõikidest ohvritest moodustavad täiskasvanud naised. Kolmandik avastatud ohvritest on lapsed, 21% nendest on poisid ja 15% tüdrukud. Erinevas piirkonnas proportsioonid võivad olla erinevad. Näiteks Saharast lõunasse jääv Aafrikas suurem osa avastatud tööalase ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest on poisid ja tüdrukud. Ka Kesk-Ameerikas ja Kariibi mere piirkonnas lapsed on suurem osa tööalase ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest, eriti tüdrukud. Põhja-Aafrikas, Lähis-Idas ja Lõuna-Aasias suurem osa tööalase ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest olid täiskasvanud naised. Samas kui Euroopas suurem osa tööalase ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest on täiskasvanud

---

⁴⁰ EIKo 21884/15, Chowdury jt vs. Kreeka.

⁴¹ EIKo 40311/10, T.I. jt vs. Kreeka.

mehed. Keskmiselt ühes tööalase ärakasutamise juhtumis on umbes 14 inimkaubanduse ohvrit. Näiteks seksuaalse ärakasutamise juhtumis on keskmiselt 6 inimkaubanduse ohvrit ja teistes inimkaubanduse juhtumites keskmiselt 4 inimkaubanduse ohvrit. Keskmise ohvrite arv varieerub vastavalt majandussektorile.⁴² Näiteks ehitussektoris ja põllumajandussektoris võrreldes koduorjusega on keskmine inimkaubanduse ohvrite arv suurem.

Erinevates riikides on erinevad arusaamad sellest, mis on tööalane ärakasutamine ja millal on tegemist inimkaubandusega. Näiteks Belgias tööalane ärakasutamine võib tähendada olukorda, kus töö tegemine või teenuse osutamine on vastuolus inimvääriskusega. Samal ajal kui Saksamaa kriminaalkoodeksi järgi võib tööalane ärakasutamine tähendada olukorda, kus ühe töötaja töötingimused on selgelt vastuolus teiste töötajate töötingimustega. Saksamaa kriminaalkoodeks viitab lisaks inimkaubandusele ka orjusele.⁴³ Eesti kehtivas KarS redaktsioonis ei ole orjastamise koosseisu, kuid see oli KarSi-s enne 14.04.2012. Nimelt orjastamine tähendas olukorda, kus inimene oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmine, kui tegu on toime pandud vägivalla või pettusega või ära kasutades inimese abitut seisundit. Orjastamise eest oli võimalik saada karistuse ühe- kuni viieaastase vangistust.⁴⁴ Kohus leidis, et orjastamine on vabadusvastane süütegu, kus rünnatavateks õigushüvedeks on liikumis- ja eneseteostusvabadus. Liikumise- või eneseteostusvabadus tähendab seda, et ohvri praktiliselt ei ole valikut või see on olulisel määral raskendatud ega sõltu temast endast. Kohus analüüsis kohtuasja, kus kahtlustatavad sundisid vägivalla ähvardusel kannatanu käitlema narkootilisi aineid. Kuna kannatanu ise tunnistas, et politseisse pöördumast takistas teda asjaolu, et ta ise oli kanepi tarbija, siis kohtu hinnangul ei ole selline olukord käsitletav orjastamisena.⁴⁵

Tööalane ärakasutamine võib tähendada ka sundimist tegeleda prostitutsiooniga. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 4 kohaselt kedagi ei või pidada orjuses ega sunduses ning kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist. EIK kohtuasjas Van der Mussele vs. Belgia leidis, et mõiste "sunniviisiline või kohustuslik töö" inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon tähenduses määratletud ei ole.⁴⁶ Siiski EIK on seisukohal, et selle mõiste tõlgendamisel tuleb lähtuda ILO sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioonist nr 29. Ohvri eelnev nõusolek ei ole piisav selleks, et välistada töö kvalifitseerimist sunnitööna.⁴⁷ Eeltoodust lähtuvalt mõiste "sunniviisiline või kohustuslik töö"

⁴² UNODC. Trafficking for forced labour. The economy of coercion. Chapter 4. 2020. Lk 95-96.

⁴³ GRETA. Human trafficking for the purpose of labour exploitation. 2017. Lk 11.

⁴⁴ Karistusseadustik. - RT I, 29.12.2011, 190.

⁴⁵ TlnRnKo 1-08- 10171, p 8.37.

⁴⁶ EIKo 8919/80, Van der Mussele vs. Belgia.

⁴⁷ EIKo 21884/15, Chowdury jt vs. Kreeka.

konventsiooni artikli 4 mõistes eesmärk on kaitsta inimesi ekspluateerimise eest sellise sunnitöö eest nagu ka sundimine prostitutsioonile, sõltumata sellest, kas konkreetne juhtum on seotud inimkaubandusega või mitte.⁴⁸ Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon määratleb mõistet "seksuaalne ärakasutamine" ainult inimkaubanduse kontekstis. Seega mõisteid "seksuaalne ärakasutamine" ja "muu seksuaalse ärakasutamise vormid" kui ekspluateerimise vorm on liikmesriikidele sisustada siseriiklikus õiguses.⁴⁹

1.3. Seksuaalne ärakasutamine

Eesti karistusõiguse tähenduses (KarS § 133 lg 1) inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud tegelema prostitutsiooniga, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ning majandusliku kasu saamise eesmärgil on käsitletav inimkaubandusena. Samuti inimkaubandusena seksuaalse ärakasutamise eesmärgil käsitletakse noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamist, et ta alustaks või jätkaks tegelemist prostitutsiooniga või astuks üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses, samuti sellisele tegevusele muul viisil kaasaaitamist.⁵⁰

Eestis inimkaubandusega seotud kuritegudena käsitletakse ka kupeldamist ja prostitutsioonile kaasaaitamist. Nimelt KarS § 133² lg 1 kohaselt kupeldamine on prostitutsiooniga tegeleva isiku ja kliendi kohtumise korraldamine, bordelli omamine, juhtimine, seal prostitutsioonile kaasaaitamine või bordelli pidamiseks ruumi rentimine, samuti isiku mõjutamine alustama või jätkama prostitutsiooniga tegelemist. Kupeldamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

ILO andmetel maailmas on hinnanguliselt 3,8 miljonit täiskasvanuid, kes on seksuaalse ärakasutamise inimkaubanduse ohvrid. Viiendik kõikidest seksuaalse ärakasutamise inimkaubanduse ohvritest on lapsed (umbes 1 miljon). Valdav enamus ohvreid on naised ja tüdrukud (99%). Statistiliselt seitse ohvrit kümnest olid ära kasutatud Aasia ja Vaikse ookeani piirkonnas. Sellele järgnesid Euroopa ja Kesk-Aasia (14%), Aafrika (8%), Lõuna- ja Põhja-Ameerika (4%) ja Araabia maad (1%). Ohvreid kasutati ära keskmiselt umbes kaks aastat (23,1 kuud) enne kui nad vabastati või nendel õnnestus põgeneda.⁵¹

---

⁴⁸ EIKo 60561/14, S.M. vs. Horvaatia.

⁴⁹ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Varssavi. 2005. Lk 16.

⁵⁰ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

⁵¹ ILO. Global estimates of modern slavery. Forced labour and forced marriage. 2017. Lk 39.

KarS § 175 sätestab alaealistele täiendavat kaitset. Nimelt KarS §-s 175 inimkaubandusena on käsitletav ka olukord, kus nooremalt kui kaheksateistaastast isikut mõjutatakse astuda üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, artikli 10 p 1 kohaselt süüteo kordumise ohu ärahoidmiseks, liikmesriigid on kohustatud võtta vajalikke meetmeid, mis tagavad seksuaalse kuritarvitamise, ärakasutamise, lasteporno, lapse ahvatlemise seksuaalsel eesmärgil või selle kihutamise ja kaasaaitamisega seotud süütegudes süüdi mõistetud füüsilise isiku puhul ajutiselt või alaliselt tõkestada vähemalt tema kutsetegevust, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega.⁵² Direktiivi eesmärk on ära hoida seksuaalkuritegude kordumisest lähtuv oht lastele. Laste kui haavatava sihtrühma kaitseks on põhjendatud keelata laste vastu suunatud süütegusid toime pannud isikute tööalast kokkupuutumist lastega. Eesti seadusandluses lastega töötamise piirang on sätestatud lastekaitseseaduse (edaspidi LasteKS) §-s 20.⁵³

Harju Maakohus leidis, et alaealiste mõjutamine tegeleda prostitutsiooniga, pakkudes välja, et kupeldaja otsib alaealistele kliente, ei ole kupeldamine, vaid inimkaubandus alaealiste suhtes. Süüdistatav kasutas tutvumisportaalis kasutajakontot esinedes alaealisena, astus ta kontakti erinevate meestega ning leppis kokku kohtumisi tasulise seksuaalteenuse osutamise eesmärgil, sealhulgas leppis kokku teenuse eest makstavas summas. Kohtumistele saatis süüdistatav alaealise, kes osutas erinevatele meestele tasulisi seksuaalteenuseid, saades selle eest 40-200 eurot korra eest, mille andis üle süüdistatavale. Sellise tegevusega pani süüdistatav toime KarS § 175 lg 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo (inimkaubandus alaealise suhtes).⁵⁴

Kohus lahendas asja, kus täiskasvanu teades kannatanu alaealisusest, käskis ta teha läbi sotsiaalvõrgustikulehe endast alasti fotosid ja videoid, lubades talle maksta 2 eurot ühe foto ja 10 eurot ühe video eest. Kui kannatanu oleks keeldunud, siis kahtlustatav ähvardas teda varasemalt tehtud ja kahtlustatavale valdusesse sattunud erootilise sisuga fotosid levitada kannatanu tuttavate hulgas. Kohus leidis, et sellega pani kahtlustatav toime inimkaubanduse koosseisu alaealise ärakasutamise eesmärgil. Kuna käesolev kriminaalasi oli Eesti Vabariigi poolt Läti Vabariigilt üle võetud, siis Harju Maakohus analüüsis toimepandud kuritegu ka Läti Vabariigi kriminaalseaduse kontekstis. Kui Eestis selline tegevus on käsitletav inimkaubandusena alaealise suhtes, siis Lätis tegemist oleks alla 16-aastase isiku julgustamise, kaasamise, sundimise või kasutamise pornograafilise sisuga teose loomisel kuriteoga, mis näeb

---

⁵² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/93/EL.

⁵³ Lastekaitseseadus. - RT I, 12.12.2018, 49.

⁵⁴ Harju Maakohtu otsus 1-16-2632.

ette karistuseks kolme- kuni kahesteistaastase vabaduskaotuse koos vara konfiskeerimisega või ilma koos kuni kolmeaastase kriminaalhooldusega.⁵⁵

Kui noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamine, et ta astuks üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses, võib olla käsitletav inimkaubandusena, siis lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine on eraldiseisev koosseis. Nimelt KarS § 178 lg 1 järgi nooremat kui kaheksateistaastast isikut pornograafilises või nooremat kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise, omandamise või hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

Tallinna Ringkonnakohus leidis, et KarS § 175 lg 1 järgi on karistatav noorema kui kaheksateistaastast isiku mõjutamine, mis võib väljenduda mistahes teoga, millega üritatakse tekitada alaealisel soovi või valmisolekut alustada või jätkata sellise tegevusega. Seega KarS § 175 lg 1 täidetuks lugemine ei sõltu sellest, kas kannatanu alustas või jätkas tegevust, mille jaoks teda tahetakse ära kasutada. Kui alaealise mõjutamine sisaldab sündi, siis selline tegu võib olla kvalifitseeritav KarS § 133 lg 2 p 2 järgi (inimkaubandus noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes). Seevastu KarS § 178 järgi on karistatav lapsporno teose loomine ja käitlemine, mis ei nõua alaealise modellina või näitlejana kasutamist. Samas leidis Riigikohus, et KarS § 175 lg 1 tuleb vaadata kitsendavalt ja selle alla ei kuulu juhud, kus alaealine poseerib pornograafilises situatsioonis eraviisilise veebipõhise otseülekande käigus või ta saab omavahelises internetisuhtluses teisele isikule endast pornograafilise või erootilise sisuga pilte.⁵⁶ Riigikohus oli seisukohal, et kuna eelnimetatud juhtudel puudub majanduslik iseloom ja alaealise mõjutamine oli toimunud, et jälgida tema pornograafilist või erootilist etteastet või kasutada alaealist kujutavat teost üksnes isiklikuks otstarbeks, siis tegemist ei ole inimkaubandusega alaealise suhtes. Kuna KarS enne 01.07.2019 kehtinud redaktsioonis ei olnud märgitud, et inimkaubandus võib aset leida majandusliku kasu saamise eesmärgil või ka ilma selleta, siis käesoleva magistr töö autor leiab, et tänapäeval kehtiva KarS redaktsiooni järgi Riigikohtu seisukoht ei ole aktuaalne. Magistr töö autor leiab, et tänapäeval tuleb lähtuda Tallinna Ringkonnakohtu seisukohast, kus on oluline eristada sundtegu, mõjutamist ja alaealise reaalselt kasutamist lapsporno KarS § 178 mõistes valmistamisel, omandamisel või hoidmisel, teisele isikule üleandmisel või näitamisel.⁵⁷

---

⁵⁵ Harju Maakohtu otsus 1-21-5095.

⁵⁶ TlnRnKo 1-17-689, p-d 8.1. ja 8.2.

⁵⁷ RKKKo 1-17-689, p-d 4.2. ja 6.

Pornograafia on üks valdkondadest, kus võib toimuda ohvrite ärakasutamine seksuaalsel eesmärgil. Rahvusvahelised inimkaubandusega võitlevad organisatsioonid teatavad, et 80% inimkaubanduse ohvritele, keda kasutati seksuaalse eesmärgil ära, näitasid nende kliendid neile pornograafiat, et näidata, mida täpselt nad ootavad inimkaubanduse ohvrit. Inimkaubitsejad kasutavad pornograafiat ka inimkaubanduse ohvrite koolitamiseks, et näidata mida nende kliendid võivad nende käest küsida. On mitmeid põhjusi, miks inimkaubitsejad sunnivad inimkaubanduse ohvreid vaatama pornograafiat või sunnivad pornograafia valmistamisel osalema.⁵⁸

Esiteks, läbi pornograafia teostavad inimkaubitsejad inimkaubanduse ohvrite üle psühholoogilist kontrolli. Isegi kui inimkaubanduse ohvril on võimalik põgeneda või kutsuda abi, siis inimkaubitsejad annavad inimkaubanduse ohvritele teada, et pornograafilise sisuga fotod ja videod jäävad Interneti pikaks ajaks. Inimkaubitsejaid ka ei huvita, kas inimkaubanduse ohver pornograafia valmistamise ajal on täiskasvanu või alaealine. Kui inimkaubanduse ohvri näoga pilt või video on Interneti üles laaditud, siis on ta seal igavesti. Inimkaubitsejad teavad seda ja kasutavad seda kontrolli- ja väljapressimise meetodina, andes inimkaubanduse ohvritele mõista, et nüüd on pildid ja videod nendega Internetis kõigile kättesaadavad ja nad ei pääse kunagi.

Peale selle sunnivad inimkaubitsejad inimkaubanduse ohvreid osalema pornograafia valmistamises suure rahalise kasu saamise eesmärgil. Hinnanguliselt on pornograafiatööstuse aastane tulu Ameerika Ühendriikides 13 miljardit dollarit. Ülemaailmselt on pornograafiatööstuse aastane tulu on umbes 97 miljardit dollarit. Inimkaubitsejad võivad müüa inimkaubanduse ohvrite pornograafilise sisuga pilte ja videoid lisaks sundimisele prostitutsioonile, saades suure rahalise kasumi. Statistiliselt, mida noorem on inimkaubanduse ohver, seda suure turuhinnaga on temaga pornograafilise sisuga pildid ja videod. Sellest tulenevalt lasteporno valmistamine on inimkaubitsejate jaoks üks kõige suurema rahalise kasumi allikatest. See omakorda viib selleni, et inimkaubitsejate huvi laste suhtes on suur. Kuna enamik inimkaubitsejate ja ostjate vahel toimuvatest tehingutest toimub veebis, siis kasutavad inimkaubitsejad inimkaubanduse ohvrite seksuaalse sisuga pilte ja videoid klientide meelitamiseks, kuna ostjad soovivad enne tasu maksmist ka näha, mille eest nad tasuvad.

Lisaks sellele leiavad rahvusvahelised organisatsioonid, et pornograafia on iseenesest üks inimkaubanduse vormidest. Intervjuud inimestega, kes igapäevaselt töötavad pornograafia valmistamise valdkonnas, näitavad, et nende lood on väga sarnased seksuaalse eesmärgil

---

⁵⁸ Human Trafficking Search. The Connection Between Sex Trafficking and Pornography. 2014.

ärakasutatud inimkaubanduse ohvrite lugudega. USA kliinilise psühholoogi Melissa Farley aruanne andmetel osales tema küsitluses 854 prostitutsiooni kaasatud naist üheksast riigist. 49% vastasid, et kui nad olid kaasatud prostitutsiooni, siis neid sunniti teha ka pornograafilise sisuga pilte ja videoid. 68% kaasatud prostitutsiooni naistel, meestel ja lastel üheksast riigist oli post-traumaatiline stressihäire. Post-traumaatiline stressihäire tekib siis, kui tegemist on selliste traumeeritavate sündmustega inimese jaoks, mis tekitavad abitust, hirmu ja õudusetunnet. Post-traumaatiline stressihäiret saab diagnoosida siis, kui selle sümptomid on kestnud üle kuu aja ning oluliselt häirivad inimese elu ja toimetulekut.⁵⁹ Aruanne autor leidis, et tegemist on väga kõrge post-traumaatilise stressihäire osakaaluga ja ilmselt kaasamine prostitutsiooni põhjustab uuringus osalejatele suurt psühholoogilist kahju.⁶⁰

INHOPE 2017. aasta andmetel laste seksuaalse kuritarvitamise veebimaterjal oli enam kui 70 riigis ja 2018. aastal enam kui 60 riigis. Probleem on ka selles, et enamik pornograafilise sisuga veebilehekülge on avalikud ja tasuta, mis teeb inimkaubanduse ohvreid veel haavatavamaks. Kuigi inimkaubandus näeb pornotööstuses välja teistsugune kui prostitutsioonitööstuses, näitavad andmed selgelt, et nad on väga sarnased. Internet Watch Foundation andmetel 133 000 hinnatud veebilehekülgedest 95% on sellised, kus on võimalik luua endale konto ja üles laadida pornograafilise sisuga pilte ja videoid. Tasuta kontode loomine ei tähenda, et keegi ei teeni kasumit. Ligikaudu 90% tasuta pornograafilise sisuga veebilehekülgedest ja peaaegu 100% tasulistest pornograafilise sisuga veebilehekülgedest ostavad uusi pornograafilise sisuga pilte ja videoid välistest allikatest. See tähendab, et kui inimkaubitseja laadib tasuta pornograafilise sisuga veebileheküljele pornograafilise sisuga pilte ja videoid üles, siis inimkaubitsejad saavad rahalise kasumi pornograafilise sisuga veebilehekülgede haldajate käest, aga pornograafilise sisuga veebilehekülgede haldajad saavad oma rahalise kasumi reklaamiturult. See on koht, kus piir legaalse pornograafia ja inimkaubanduse vahel muutub häguseks. On leitud, et mitmed maailma populaarsemad pornograafilise sisuga veebileheküljed sisaldavad seadusliku sisu kõrval ka ebaseaduslikku sisu.⁶¹

Riigid märkavad üha enam inimkaubandust ning võtavad sellega võitlemisele vastu uusi seadusi ja meetmeid. Kuna paljudes riikides on inimkaubanduse suhtes üldiselt range seisukoht, siis otsivad inimkaubitsejad võimalusi oma tegevust jätkata, jätmata õiguskaitseorganitele oma asukohast või identiteedist jälgi. Paljude inimkaubitsejate jaoks tähendab see oma tegevuse üleviimist küberruumi. Internet võib pakkuda inimkaubitsejatele seadusevastast kaitset.

---

⁵⁹ Peaasi. Post-traumaatiline stressihäire.

⁶⁰ Farley, M. "Renting an Organ for Ten Minutes:" What Tricks Tell us about Prostitution, Pornography, and Trafficking. 2007.

⁶¹ Tennis, T. Exodus Road. Porn and human trafficking: The facts you need to know. 2021.

Paljudel juhtudel suudavad kurjategijad jääda sisuliselt anonüümseks – kasutades pseudonüüme, võltsfotosid ja virtuaalseid privaatvõrke (VPN). Inimkaubitsejad kasutavad Internetis palju sarnaseid pettuse taktikaid nagu ka teevad seda võrguväliselt. Nad võivad lubada vaesele õpilasele head töökohta või kinkida midagi, et tekitada sõltuvust. Kui suhe on loodud, saab inimkaubitseja manipuleerida või sundida ohvrit sooritama seksuaalse iseloomuga tegusid Internetis, tänaval või mõlemal juhul.⁶²

UNICEF oma aruandes leidis, et lastepornograafia levik Internetis otseülekannete kaudu oli kõige suurem Filipiinidel. Filipiinidest on saanud seksuaalse kuritarvitamise otseülekannete kaudu ülemaailmne keskus ja paljud ohvrid on lapsed. Vaesus on peamine põhjus, miks lapsed nõustuvad inimkaubitsejate pakkumistega. Ligikaudu iga kolmas Manilas elav laps elab slummides, kus jõgede ja prügimägede äärde on sageli kolme-nelja korruse kõrgusel kuhjatud puidust, metallist lehtedest ja papist valmistatud majad. Paljudel siin elavatel vanematel on ebastabiilne töökoht või nad on töötud.⁶³ 2011. aastal andsid Filipiinide võimud edukalt kohtu alla oma esimese inimkaubanduse juhtumi Internetis kahe Rootsi kodanikku ja kolm filipiinlast. Kuigi riigi 2003. aastal vastu võetud inimkaubanduse vastase seaduse alusel on tehtud üle 100 süüdimõistva otsust, see oli esimene juhtum, kus kedagi karistati konkreetselt seksuaalse iseloomuga tegude eest küberruumis. See annab inimkaubitsejatele signaali, et Filipiinide valitsus on keskendunud sellele küsimusele aina rohkem. Peale selle Filipiinide valitsus algatanud üleriigilise propageerimis- ja meediakampaania, mis keskendub inimkaubandusele seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. See hõlmab koolitusseminare, mille eesmärk on koolitada eesliinil olevaid inimesi, kuidas võidelda inimkaubanduse kuritegudega ja märkama inimkaubanduse ohvreid – õiguskaitseorganid, prokurörid, valitsusasutused ja valitsusvälised organisatsioonid.⁶⁴

Küberkuritegevus on COVID-19 pandeemia ajal kasvanud, kuna paljude inimeste elu läks Interneti, sealhulgas õppimine ja töötamine. EUROPOLi seisukohalt kõige murettekitavam on laste seksuaalse kuritarvitamise sisuga otsijate suurenenud aktiivsus Internetis. Laste seksuaalse kuritarvitamisega seotud kuritegude arvu kasvust teatasid kõik 27 Euroopa Liidu liikmesriikide õiguskaitseasutused. COVID-19 pandeemia ajal Euroopa Liidu liikmesriigid sulgesid rohkem veebilehekülge laste seksuaalse kuritarvitamise sisuga võrreldes eelmiste aastatega. Inimkaubitsejad üritavad kasutada ära laste kasvavat kokkupuudet Internetiga, kuna paljudel lastel on koolitunnid toimuvad erinevatel veebiplatvormidel, mis osa nendest ei ole piisavalt

---

⁶² Garcia, V. Exodus Road. Cybersex trafficking: Grooming & exploitation online. 2019.

⁶³ Brown, A. UNICEF. Safe from harm: Tackling online child sexual abuse in the Philippines. 2016.

⁶⁴ Leon, S. CNN. Cyber-sex trafficking: A 21st century scourge. 2013.

turvatud. See ka annab inimkaubitsejatele võimaluse saada lapse kohta informatsiooni. Statistiliselt teatati laste seksuaalsest väärkohtlemisest lastebitefonide kaudu COVID-19 pandeemia ajal rohkem. COVID-19 pandeemia näitab seda, et Interneti kasutamine laste seksuaalseks ärakasutamiseks on tänapäeval lihtsam kui kunagi varem.⁶⁵

1.4. Sunniviisiline kerjamine

Eesti karistusõiguse tähenduses (KarS § 133 lg 1) inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud kerjama, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ning majandusliku kasu saamise eesmärgil on käsitletav inimkaubandusena.

Kerjamine kui inimkaubanduse koosseis on olukord, kus inimene oma tahte vastaselt sunnitud teistelt inimestelt paluma mingi ese, tihti see on raha. Sunniviisilise kerjamise ohvrid ei tee seda vabatahtlikult, selleks neid sunnitakse ähvardades vägivalda või võlaorjusega. Inimkaubanduse ohvrid ei saa jätta neile antud raha endale jätta, nad on sunnitud kogu summa või suurem osa sellest anda inimkaubitsejale.⁶⁶

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL kohaselt sunniviisilist kerjamist tuleb käsitada sunniviisilise töö või teenusena, nagu see on määratletud ILO 1930. aasta sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioonis nr 29.⁶⁷ ILO sunniviisilise või kohustusliku töö konventsiooni nr 29 artikli 2 kohaselt mõiste "sunniviisiline või kohustuslik töö" tähendab igasugust tööd või teenistust, mida nõutakse mistahes isikult ükskõik missuguse karistusega ähvardades ja milleks see isik ei ole ennast vabatahtlikult pakkunud.⁶⁸

Eesti kohtupraktika kohaselt Eestis ei ole ega olnud ühtegi kohtulahendid sunniviisilise kerjamise kohta. Samas on olemas sunniviisilise kerjamise kohta kohtulahendeid teistes EL liikmesriikides. Euroopa Komisjoni andmete järgi sunniviisiline kerjamine nii nagu ka sunniviisiline kuritegevus on toimunud sagedamini Bulgaarias, Horvaatias, Kreekas, Madalmaades ja Poolas.

Tihti need inimkaubanduse vormid hõlmavad lapsi ja eelnimetatud inimkaubanduse vormide inimkaubanduse ohvrid on nooremad kui muus vormis ärakasutamise ohvrid, mistõttu sunniviisilise kuritegevuse ja sunniviisilise kerjamise inimkaubanduse ohvrite tuvastamine ja

---

⁶⁵ Reuters. Online child sex abuse rises with COVID-19 lockdowns: Europol. 2020.

⁶⁶ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

⁶⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL.

⁶⁸ Sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon. - RT II 1995, 45, 201.

äratundmine on keerulisem.⁶⁹ See võib olla ka põhjuseks sellele, et sunniviisilise kuritegevuse ja sunniviisilise kerjamise osakaal võrreldes teiste inimkaubanduse vormidega on madalam. Olukord, kus kerjajad on lapsed, on alati kahtlane. Kerjamine ei tohi kahjustada lapse tervist, turvalisust ega haridust. Kerjavate lastega kokku puutudes on alati võimalus, et last kasutatakse ära ja sellega tuleb alati arvestada.⁷⁰ Arengumaades inimkaubitsejad võivad raha eest võtta ajutiselt lapsi vanuses 3-5 aastat nende vanematelt ja siis kerjata nendega kuni 12 tundi päevas. Lastele antakse ravimid ja uimastid, et möödakäijatel tekkiks tunne, et laps on haige, alaarenenud või alatoidetud.⁷¹ On suur oht ja risk, et sunniviisilise kerjamise alaealisi ohvreid võidakse seksuaalselt ära kasutada inimkaubitseja poolt või selle inimese poolt, kellega nad kokku puutuvad kerjamise ajal. See omakorda kahjustab lapse füüsilist, vaimset tervist ja arengut.⁷² Lapsed võivad olla sunnitud mängima muusikainstrumenti või teha etendusi, et kutsuda esile möödakäijatel empaatiat ja kaastunnet. Tähelepanu tõmbamiseks lapsele võidakse anda ka kargud või muu abivahend.⁷³

Sunniviisilise kerjamise inimkaubanduse ohvrite seas on uimasti- ja alkoholisõltuvusega isikuid ning füüsilise puudega isikuid, kes kuuluvad rahvusvähemustesse, sealhulgas tõrjutud roma kogukondade liikmed, või kes on rahaliselt keerulises olukorras. Kerjama sunnitud inimesed kuuluvad sageli eriti haavatavasse elanikkonnagruppi, mistõttu möödakäijad tahavad neid aidata ja annetada raha. Seetõttu langevad sunniviisilise kerjamise ohvriks sageli lapsed, vanurid või puuetega inimesed. Mõnel juhul on leitud, et inimkaubitsejad tekitavad ohvritele nähtavaid kehavigastusi või sunnivad neid teesklema, et neil on vigastus, see tekitab möödakäijates suurema kahjutunne. Sunniviisiline kerjamine kui inimkaubanduse koosseis hõlmab sageli organiseeritud kuritegevust. Euroopas viiakse enamik sunniviisilise kerjamise ohvreid Rumeeniast või Bulgaariast riikidesse, kus kerjamine on tulusam.⁷⁴ Uuringud näitavad, et romide kogukond on märkimisväärselt haavatavam ja neid kasutatakse ära tänavakuritegevuse ja kerjamise eesmärgil. Kuigi uuringute järgi haavatavuse tegurid, mis esinevad romide kogukondades, oluliselt ei erine teistest haavatavuse teguritest, mis esinevad

---

⁶⁹ Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendi ja Nõukogule. Kolmas aruanne inimkaubandusevastase võitluses tehtud edusammude kohta (2020), mida nõutakse direktiivi 2011/36/EL (milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset) artikli 20 alusel. Brüssel. 20.10.2020. Lk 6-7.

⁷⁰ Assistance system for victims of human trafficking. Exploitation in begging. Victims exploited in begging do not want to beg. Soome.

⁷¹ International Labour Organization. A Rapid Assessment of Bonded Labour in Domestic Work and Begging in Pakistan. 2004. Lk 27.

⁷² International Organization for Migration. Human Trafficking for Forced Begging. 2017.

⁷³ Grocem N. International Labour Organization. The Disabled Beggar – A Literature Review: Begging as an Overlooked Issue of Disability and Poverty. 2014. Lk 7-8.

⁷⁴ Assistance system for victims of human trafficking. Exploitation in begging. Victims exploited in begging often belong to a vulnerable population group. Soome.

teiste kultuuride ja rahvuste kogukondades, romide kogukond rohkem puutub kokku diskrimineerimisega, mis loob nendele takistusi juurdepääsule avalikele teenustele nagu haridus, tervishoid, tööhõive, sotsiaalteenused. Romide kogukondade diskrimineerimise tegur suurendab nende haavatavuse riski sattuda olukorda, kus neid võidakse ära kasutada. Rumeenia, Slovakkia ja Bulgaaria romide kogukondadel on suurem vaesus, töötus ja diskrimineerimise tase. Näiteks GRETA 2011. aasta Bulgaaria kohta aruandes on kirjutatud, et kohaliku MTÜ andmete kohaselt 50% inimkaubanduse ohvritest olid pärit romide kogukonnast ja politseiametnike sõnul, keda aruande jaoks intervjueriti, roma kogukonnast oli üle 80% inimkaubanduse ohvritest. On juhtumeid, kus vanemad romide peredest uskuvad, et nende laste saatmine välismaale on ainus võimalus tagada oma lapsele parema elu või isegi võimalus ellu jääda, kuid nad võivad mitte teada, et nende last võidakse kasutada kuritegelikkuses tegevuses ära.⁷⁵

Nii nagu Eestis, Soomes ei ole ühtegi kohtulahendit sunniviisilise kerjamise kohta, kuid Rootsis on olemas.⁷⁶

Üheksa kümnest sunniviisilise kerjamise ohvritest on mehed.⁷⁷ Hinnanguliselt saab maailmas puudega lapse arvelt inimkaubitseja teenida keskmiselt 30 000 - 40 000 dollarit aastas.⁷⁸

Mitte kõik kerjajad on inimkaubanduse ohvrid. On inimesi, keda selleks ei sunnita ja nad teevad seda vabatahtlikult. Need inimesed teevad seda raha teenimise eesmärgil.⁷⁹

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) leidis oma kohtuotsuses Lăcătuș. vs. Šveits, et Šveitsi esindaja väide, et kerjamise kriminaliseerimine on tõhus meede inimkaubanduse vastu, ei ole kooskõlas rahvusvaheliste õigusaktidega. Nimelt kohtuotsus puudutas üht naist romide kogukonnast, kes ei olnud suuteline leida endale tööd, mistõttu ta tegeles Genfis kerjamisega. Šveitsi kriminaalseadustik näeb ette kerjamise eest avalikus kohas karistuse. Avaldaja sai kerjamise eest trahvi, kuid ei olnud suuteline seda ära maksta ja Šveitsi politsei otsustas asendada rahalist trahvi viiepäevase vabadusekaotusega. EIK oma otsuses leidis, et Šveitsi õigusnorm, mis karistab kõiki kerjajaid kerjamise eest avalikus kohas, on vastuolus inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 8, mille järgi igaühel on õigus sellele, et

---

⁷⁵ Anti-slavery. Trafficking for Forced Criminal Activities and Begging in Europe. Exploratory Study and Good Practice Examples. 2014.

⁷⁶ Assistance system for victims of human trafficking. Exploitation in begging. Victims exploited in begging often belong to a vulnerable population group. Soome.

⁷⁷ International Labour Organization. Walk Free Foundation and International Organization for Migration. Global estimates of modern slavery: forced labour and forced marriage. 2017. Lk 33.

⁷⁸ E. Delap. Anti-Slavery International. Begging for Change – Research Findings and Recommendations on Forced Child Begging in Albania/Greece, India and Senegal. 2009. Lk 6.

⁷⁹ Assistance system for victims of human trafficking. Exploitation in begging. Victims exploited in begging do not want to beg. Soome.

austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning korrespondentsi saladust.⁸⁰ EIK märkis, et avaldaja oli vaesest perekonnast ja tal ei olnud tööd, kerjamine tema jaoks oli vahend jääda ellu. Kohtu arvamusel, olles selgelt haavatavas olukorras, oli avaldajal õigus püüda rahuldada oma põhivajadusi kerjamisega. Seoses sellega viitas kohus GRETA aruandele Šveitsi kohta, milles kutsuti Šveitsi ametivõime üles võtma vastu sätet, mis näeb ette võimaluse mitte karistada inimkaubanduse ohvreid nende osalemise eest ebaseaduslikes tegevustes, mida nad olid sunnitud toime panema.⁸¹ ⁸² Nii nagu Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivi 2011/36/EL artikkel 8 näeb ette, et liikmesriigid on kohustatud võtta vastavalt oma õigussüsteemi aluspõhimõtetele vajalikud meetmed tagamaks, et pädevatel riiklikel asutustel oleksid volitused jätta inimkaubanduse ohvrile süüdistus esitamata või karistus määramata kuritegelikus tegevuses sunnitud osalemise eest, kui see tulenes otseselt asjaolust, et tema suhtes oli toime pandud inimkaubandusega seotud süütegu.⁸³

Eestis kerjamine keelatud ei ole, kuid on keelatud avaliku korra rikkumine. Korrakaitseaduse (edaspidi KorS) § 55 lg 1 p 4 kohaselt avalikus kohas on keelatud käituda teist isikut häirival või ohtu seadval viisil, eelkõige pakkuda isikut häirival viisil talle kaupa või teenust või häirival viisil kerjata või müüa kaupa või osutada teenust viisil, mis ülemäära häirib tegevuskoha läheduses viibivaid inimesi.⁸⁴ KorS-i järgi kerjamine keelatud siis, kui see toimub teisi inimesi häirival moel. KarS § 262 lg 1 kohaselt avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumise eest karistatakse rahatrahviga kuni sada trahviühikut või arestiga.

1.5. Sunniviisiline kuritegevus

Eesti karistusõiguse tähenduses (KarS § 133 lg 1) inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud panema toime kuriteo, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalda, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ning majandusliku kasu saamise eesmärgil on käsitletav inimkaubandusena.

Kuriteo toimepanemine kui inimkaubanduse koosseis on olukord, kus inimene oma tahte vastaselt sunnitud toime panema kuritegusid (näiteks taskuvargus, poevargus, narkokaubandus ja muud sarnased karistatavad tegevused. Inimkaubitsejate eesmärk on saada rahalist kasu.⁸⁵

---

⁸⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 1996, 11, 34.

⁸¹ EIKo 14065/15, Lăcătuș. vs. Šveits.

⁸² Euroopa Inimõiguste Kohus. The penalty imposed on the applicant for begging in public breached the Convention. 19.01.2021.

⁸³ 5. aprilli 2011 a. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiiv 2011/36/EL.

⁸⁴ Korrakaitseadus. - RT I, 03.03.2021, 5.

⁸⁵ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL kohaselt „ärakasutamine kuritegelikuks tegevuseks” tähendab olukorda, kus isikut ära kasutatakse tasku- ja poevarguste, uimastikaubanduse ning muu samalaadse tegevuse toimepanemiseks, mis on karistatav ja mille eesmärk on rahalise kasu saamine.⁸⁶

Sunniviisilise kuriteo toimepanemise puhul on oluline, et tegemist ei ole kihutamisega. KarS § 22 lg 2 järgi kihutaja on isik, kes tahtlikult kallutab teise isiku tahtlikule õigusvastasele teole. Kihutamine tähendab, et kihutaja tekitab täideviijas tahtluse panna toime õigusvastane tegu. Kihutamistegu võib olla näiteks palve, veenmine, ähvardus, lubadus, meelitamine. Kihutamistegu võib olla nii suuline kui ka kirjalik. Ei ole ka oluline, kas kallutamine on otsene veenmine, küsimine või vihje andmine. Kihutamise puhul kihutaja peab tekitama tulevasel täideviijal tahtluse panna toime kuritegu.⁸⁷ Seega kihutatud täideviija ei saa olla inimkaubanduse ohver, sest kihutatud täideviijal on olemas tahtlus panna toime kuritegu, aga inimkaubanduse ohver sunnitud panema toime kuritegu oma tahte vastaselt ehk tal ei ole teist valikut kui alluda inimkaubitseja käsule.

Laste sundimine kuritegevusele on olemas nii siseriiklik kui ka piiriülene. On juhtumeid, kus inimkaubanduse ohvriteks olid lapsed kolmandatest riikidest, kes tulid Euroopasse taotlema asüüli. Statistiliselt inimkaubanduse ohvriteks on nii poisid kui ka tüdrukud erinevates vanustes. Osa lastest olid koos saatjaga, osa lastest olid üksi. Sunniviisilise kuritegevuse juhtumitest on selliseid, kus olid ärakasutatud lapsed koos saatjatega ning juhtumid, kus lapsed olid ärakasutatud oma saatja poolt. Kõikides juhtumites oli vägivalda ja väärkohtlemise suur risk ja oht laste suhtes. Neid lapsi enamasti sunniti vargusele. Nad sõitsid väikestes gruppides koos isikuga, kes neid ekspuateeris. Ekspuateerija roll oli tuua lapsi autoga kohale ja juhendada milliseid kaupu on vaja varastada, näiteks kosmeetikat, telefone, muid elektroonikaseadmeid või poekülastajate käekotte. Ekspuateerijad organiseerisid transpordi ja majutust, nad korjasid varastatud asju kokku ja pärast müüsid maha. Lapsed pidid ka endale ja kogu grupile toitu varastama. Kui varastati välisriigis, siis ekspuateerijad organiseerisid ka transpordi välismaale. Paljudel lastel, keda sunniti panna toime kuritegu, varasemalt oli kokkupuude lastekaitsega. Tihti sellistel lastel esineb sotsiaalne ja majanduslik tõrjutus, vaesus, koolist väljalangemine, asendushooldusasutusse suunamine, hooletusse jätmine, perevägivald, uimastite või alkoholi kuritarvitamine. Kõik eelnimetatud tegurid suurendavad riski, et last võidakse ära kasutada. Samuti kõik eelnimetatud tegurid muutuvad suureks, kui riigis on puudulik lastekaitseüsteem. Näiteks Leedus lastekaitse pöörab võrdselt tähelepanu kõikidele lastele, kuid kuna ressursid on

---

⁸⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL.

⁸⁷ Sootak, J. Karistusõigus. Tallinn. 2018. Lk 558-559.

piiratud, siis lapsed, kes ei õpi koolis, mitte alati võivad saada lastekaitse tähelepanu. Näiteks Poolas pole spetsiaalseid kaitseteenuseid lastele, mis võiksid olla osa sotsiaalteenuste valdkonnast ja peamine vastutus lastekaitse eest on perekonnohtutel. Kohtu kohustuslik kaasamine on pikaajaline protsess, mistõttu abi lapsele võib mitte jõuda temani õigeaegselt. Norras ja Rootsis on olemas ennetuslikud sotsiaalteenused ja kaitseprogrammid, kuid nende rakendamine on keeruline sisserännanud peredele ja lastele, eriti kui nad ei oma alalist elukohta ega registreeritud kohalikus omavalitsuses või varjupaigataotlejate vastuvõtusüsteemis. Kokkupuude ametiasutustega või lastekaitsega ei too alati kaasa lapse olukorra paranemist. Mitmel korral andsid politsei ja sotsiaalteenistustega tegelevad asutused last tagasi täiskasvanute saatjate juurde, isegi kui need ei olnud lapse vanemad ja kui lapse turvalisust nende täiskasvanutega ei saa garanteerida. Mõnel juhtumil jätkus ärakasutamine ka pärast lapse tagastamist täiskasvanute saatjatele tagasi. On teada ka juhtumeid, kus alaealise inimkaubanduse ohvri ärakasutamine jätkus pärast ka tema kodumaal, kui ta oli juba täisealine. Reaside ajal lastel ja täiskasvanutel saatjatel on kaasas kehtivad isiku- ja reisidokumendid ja võltsitud lapse päritoluriigis väljastatud dokumendid, sest nende kehtivust teistes riikides on raske kinnitada või tõestada. Inimkaubitsejad ehk laste saatjad sageli värbavad lapsi nende vanematelt ja teevad ka volikirju, millele lapse vanemad panevad oma allkirja. Kui vanemad on kirjaoskamatud, siis võivad oma allkirja asemel joonistada lihtsalt risti. Mõnel juhul selline kokkulepe võib kvalifitseeruda kui lapse müük, mis on ka karistatav. Reisides koos ekspluateerijaga, lapsi pandi tundma, et nende saatjad on nende ainsad kontaktid välisriigis, kus nad ei osanud keelt ega nendel polnud raha. Nad tundsid end sõltuvana ka seepärast, et nendele oli pandud ootus teenida oma perele raha.⁸⁸

Sunniviisilise kuritegevuse puhul on oluline järgida Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivi 2011/36/EL artiklit 8, mille järgi liikmesriigid ei saa karistada ja määrata karistust inimkaubanduse ohvrile kuritegelikus tegevuses sunnitud osalemise eest. EIK rõhutas selle sätte olulisust oma kohtuotsuses V.C.L. ja A.N. vs. Ühendkuningriik.⁸⁹ Kohtuotsus käsitleb kaks juhtumit, kus mõlemad avaldajad olid alaealsed (mõlemad on tüdrukud), keda karistati Ühendkuningriigis narkootilise aine valmistamise eest. Esimeses juhtumis lastekaitse pööras prokuratuuri tähelepanu asjaolule, et tegemist on inimkaubanduse ohvriga, kuid prokuratuur ikka otsustas esitada süüdistuse. Üks tüdruk sai karistuseks 20 kuud kinnise lasteasutuse teenust. Teise juhtumi puhul prokuratuur oli seisukohal, et tüdruk oli smugeldatud

---

⁸⁸ Council of the Baltic Sea States. Child Centre, Expert Group for Cooperation on Children at Risk. Children Trafficked for exploitation in begging and criminality: A challenge for law enforcement and child protection. 2013. Lk 11.

⁸⁹ EIKo 77587/12, 74603/12, V.C.L. ja A.N. vs. Ühendkuningriik.

Ühendkuningriiki (mõlemad avaldajad olid Vietnami päritolu) ja sai karistuseks 18 kuud vabadusekaotuse. See, et teine avaldaja on ka inimkaubanduse ohver, ametivõimud tuvastasid alles pärast kohtuotsuse tegemist. Mõlemad apellatsioonikaebused jäid rahuldamata. EIK alustas inimkaubanduse ohvrite vastutusele võtmise küsimuse käsitlemist kinnitades, et vastavalt asjakohastele rahvusvahelistele dokumentidele ei ole ohvrite süüdistuse esitamiseks üldist keeldu. Siiski leidis ta, et teatud asjaoludel on ohvrite vastutusele võtmine vastuolus inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 4, mis kohustab liikmesriike võtta meetmeid inimkaubanduse ohvrite või potentsiaalsete ohvrite kaitsmiseks. Võtmeküsimuseks oli see, kas käesoleva juhtumi asjaolude pinnalt Ühendkuningriigil see kohustus on tekkinud. EIK leidis, kui riigiasutused olid teadlikud või oleksid pidanud teadma asjaoludest, mis tekitasid usutava kahtluse, et kahtlustatav isik on Palermo protokollis artikli 3 tähenduses kaubitsetud või ära kasutatud või teda ähvardas reaalne ja vahetu oht, siis see kohustus tekib. Käesolevas kohtuasjas EIK pööras erilist tähelepanu avaldajate vanusele (alaealised) ja päritolule (välismaalt). Seega EIK leidis, et sellega Ühendkuningriik rikkus oma kohustust inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 4 ja artikli 6 alusel. Mõlemale avaldajale EIK määras 25 000 naela mittevaralist hüvitist.

Eestis on olemas üks kohtuotsus, mis käsitleb olukorda, kus grupp inimesi oli sunnitud teises EL liikmesriigis erinevatest poodidest kaupa varastama.⁹⁰ Kannatanud meelitati gruppi kahtlustatavate liikmete poolt Eestist teise Euroopa Liidu liikmesriiki tööle, väites, et tegemist on ametliku tööga, mille sisuks on kauba vastuvõtt ja pakendamine, samuti elamine ja toitlustamine pidi olema kindlustatud tööandja poolt. Peale välismaale jõudmist paigutati kannatanud erinevates linnades erinevatesse üürikorteritesse. Kahtlustatavad korduvalt asetasiid kannatanuid olukorda, kus kannatanud olid nende tahtevastastelt sunnitud toime panema varguseid. Üks kahtlustatavatest asetasiid korduvalt kannatanuid (sealhulgas alaealist kannatanu) olukorda, kus nendelt võeti ära vabadus, isiklikud dokumendid ja sidevahendid (mobiiltelefonid). Kohtu seisukohal võttis sellise tegevusega kahtlustatav kannatanutelt ära võimaluse pöörduda abi järele. Kannatanutele mobiiltelefoni andmisel, viibis kahtlustatav nende kõrval ning kontrollis kogu nende suhtlust lähedastega. Seejuures kahtlustatav korduvalt asetasiid kannatanuid olukorda, kus kannatanute suhtes kasutati vägivalda, kahtlustatav ähvardas kannatanuid tapmise ja nende lähedastele tervisekahjustuse tekitamisega. Peale selle oli välisriigis viibimise ajal tundnud korduvalt alaealine kannatanu psühholoogilist vägivalda (alandamised, mõnitused, vabaduse piiramine). Lisaks sellele sundis kahtlustatav üht kannatanut koristama välisriigis asuvat korterit, kus nad kuriteo toimepanemise ajal elasid,

---

⁹⁰ Viru Maakohtu otsus 1-20-3017.

pesema nõusid ja tegema teisi kodutöid. Samuti kontrollis kahtlustatav vahetult peale varguse toimepanemist, mida ja kui palju varastati. Süüdistuse kohaselt oli alaealine kannatanu sunnitud päeva jooksul varastama 8-11 kauplusest, kus ühe varguse väärtus oli vähemalt 50 eurot. Seejuures kontrollisid kahtlustatavad poes vahetult kannatanu tegevust. Sellisel viisil (vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamisega), kasutades ära kannatanute ehk inimkaubanduse ohvrite haavatavat seisundit, asetasiid ja hoidsid kahtlustatavad kannatanuid olukorras, kus nad olid sunnitud toime panema varguseid, täitma neile vastumeelseid kohustusi. Kahtlustatavate vahel olid jagatud ülesanded ja rollid. Nimelt olid kahtlustatavad, kelle roll oli otsida ja värvata isikuid, keda saaks ära kasutada varguste toimepanemisel, ning olid kahtlustatavad, kelle roll oli korraldada transpordi ja majutust.

1.6. Fiktiivne abielu kui inimkaubandus

Eesti karistusõiguse tähenduses (KarS § 133 lg 1) inimese asetamine olukorda, kus ta on sunnitud abielluma, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ning majandusliku kasu saamise eesmärgil on käsitletav inimkaubandusena. Fiktiivne abielu on ametlikult sõlmitud ja kehtiv abielu, millel on ärakasutamise tunnused. Fiktiivne abielu on jõus nii Eestis kui ka välisriigis, mis tähendab, et fiktiivset abielu sõlminutel isikutel võivad olla lapsed, ühine vara ja võlad.⁹¹

Eesti seadusandlus ei kasuta mõistet “fiktiivne abielu”. Samas mõistet “fiktiivne abielu” võib võrrutada mõistega “näilik abielu”. Perekonnaseaduse § 9 lg 1 p 6 kohaselt on tegemist näiliku abieluga siis, kui ühe või kummagi poole kavatsus ei olnud täita abieluseisundiga kaasnevaid kohustusi, vaid abielu on sõlmitud muude kavatsustega, eeskätt eesmärgiga saada Eesti elamisluba.⁹² Käesoleva magistr töö autor kasutab mõistet “fiktiivne abielu”, kuna rahvusvahelistes õigusaktides selline abielu inimkaubanduse kontekstis on nimetatud just kui „fiktiivne abielu“.

Fiktiivne abielu kui inimkaubanduse liik peamiselt väljendub kolmel viisil. Esimene variant kuidas fiktiivne abielu võib viia inimkaubanduseni on olukord, kus värbajad kasutavad ohvri nõrkusi (puue, haridus, rahalised raskused). Värbajad võivad füüsiliselt ja vaimselt sundida ohvrit abielluma kolmanda riigi kodanikuga ja kui ta keeldub sellest, siis võivad teda ähvardada kahju tekitamisega. Kui ohver nõustub, siis värbajad korraldavad ohvrile transporti teise Euroopa Liidu liikmesriiki, majutavad teda koos isikuga, kellega ta peab abielluma, ja

⁹¹ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

⁹² Perekonnaseadus. - RT I, 22.12.2021, 15.

korraldavad abiellumist. Sageli inimkaubanduse ohver saab ka seksuaalse, vaimse ja füüsilise vägivalda ohvriks. Ei ole välistatud, et fiktiivse abielu inimkaubanduse ohvrit inimkaubitsejad võivad sundida ka tegelema prostitutsiooniga. Teine olukord, kus fiktiivne abielu võib viia inimkaubanduseni on seotud kaudse värbamise meetodiga. Ohver näeb Internetis töökuulutuse ja kandideerib pakutud ametikohale välismaal. Värbajad pakkuvad teenida lisatasu abielludes kolmanda riigi kodanikuga. Ohver teadlikult võtab pakkumise vastu ja läheb välismaale. Saabudes välismaale ohvrilt võetakse pass ja raha ära. Ohvrit tema tahte vastaselt majutatakse koos kolmanda riigi kodanikuga, kellega teda hiljem sunnitakse abielluma. Kolmanda variandi puhul ohver usub, et tegemist on pärisabieluga. Värbaja viib ohvrit (sageli üksikema) kokku kolmanda riigi kodanikuga, kes tekitab ohvril usku, et ta teda armastab. Kui abielus sünnib ühine laps, siis kolmanda riigi kodanik muutub vägivaldseks ja keelab ohvrile kohtuda sõpradega ja sugulastega. Lapse sünd võib kindlustada kolmanda riigi kodaniku Euroopa Liidu elamisloa saamist.⁹³

Fiktiivse abielu sõlmimine elamisloa Euroopa Liidus saamise eesmärgil on paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegu (Austria, Belgia, Küpros, Prantsusmaa, Ungari, Iirimaa, Leedu, Luksemburg, Malta, Portugal, Slovakkia). Vanglakaristuse pikkused on riigiti erinevad, näiteks Austrias võib olla 1 aasta, Maltas 1-2 aasta, Saksamaal 3 aastat, Portugalis 1-4 aastat, Prantsusmaal kuni 5 aastat. Rahatrahvide määrad on ka erinevad, näiteks koos vanglakaristusega võidakse määrata rahatrahv, mille suuruseks võib olla Luksemburgis kuni 3000 eurot või Prantsusmaal kuni 15 000 eurot. Kolmandate riikide kodanike jaoks võib süüdimõistmine kaasa tuua elamisloa tühistamise. Soomes nagu Eestis võidakse tühistada nii abielu kui ka elamisluba.⁹⁴ Eestis hagimenetluse käigus võib kohus näiliku abielu kehtetuks tunnistada. Välismaalaste seaduse (edaspidi VMS)⁹⁵ § 135 lg 2 p 1 järgi tähtajaline elamisluba tunnistatakse kehtetuks, kui välismaalasele elamisloa andmise või pikendamise tingimuseks olev asjaolu ei ole täidetud. VMS § 124 lg 2 p 1 järgi tähtajalise elamisloa andmisest keeldutakse, kui välismaalane on esitanud võltsitud dokumente või valeandmeid menetluses tähtsust omavate asjaolude kohta, sealhulgas oma varasema tegevuse kohta, viisa, elamisloa või tööloa taotlemisel või elamisloa või tööloa pikendamise taotlemisel või Eesti kodakondsuse või Eesti kodaniku isikut tõendava dokumendi taotlemisel. Eestis fiktiivne abielu, kui ei ole inimkaubanduse tunnuseid, karistatav kriminaalkorras ei ole. Samas on karistatav

---

⁹³ Preventing human trafficking and sham marriages: A multidisciplinary solution (HESTIA). Methodical material. Reduction of Exploitative Sham Marriages: Training for Trainers Training. Lk 15-17.

⁹⁴ Sisekaitseakadeemia, Migratsiooniuringute keskus, Euroopa rändevõrgustik. Perekonna taasühinemise õiguse kuritarvitamine. Fiktiivabielud ja põlvnemise kohta valeandmete esitamine Euroopa Liidus ja Eestis. Tallinn. 2012. Lk 40-41.

⁹⁵ Välismaalaste seadus. - RT I, 08.07.2021, 17.

ametiasutustele valeandmete esitamine. KarS § 280 lg 1 järgi haldusorganile teadvalt valeandmete esitamise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga.

Kohus on ka leidnud, et fiktiivse abieluga on tegemist siis, kui mõlema abikaasa ühine tahe oleks suunatud näiliku abielu sõlmimisele ning kummalgil neist ei oleks olnud kavatsust luua perekonda. Kohtu seisukohal asjaolu, et ainult ühel abikaasadest ei olnud tegelikult kavatsust luua perekonda veel ei tähenda abielu fiktiivsust.⁹⁶

Fiktiivse abieluga kaasnevad ka ohud. Kuna dokumentide järgi fiktiivne abielu on juriidiliselt kehtiv abielu, siis sellega kaasnevad ka abielu tagajärjed. See tähendab, kui kohus ei tunnista abielu kehtetuks, siis tuleb läbida abielu lahutamise protsessi, mis võib olla ajaliselt ja rahaliselt kulukas. Lahutamist teeb keerulisemaks asjaolu, kui üks abikaasadest, kelle abiellumise eesmärgiks oli Euroopa Liidu elamisloa saamine, on välisriigi kodanik või tema elukoht asub samuti välisriigis.

Fiktiivse abielu inimkaubanduse ohvriks on sageli naine, kes kuulub vanuserühma 20+. Nendel naistel on sotsiaalseid ja rahalisi raskusi, sageli nad kuuluvad ka rahvusvähemustesse. Paljudel juhtudel tegemist oli üksikemadega või naistega, kellelt on ära võetud hooldusõigus. Eesti uurimuse andmetel kõik Eestis värvatutel naistel oli Eesti kodakondsus. Iirimaa uuringus leiti, et äärmine vaesus on peamine motiveeriv põhjus miks ohver nõustub sõlmima fiktiivne abielu. Üldiselt on fiktiivsetesse abieludesse ära käsutatud värvatud naistel on sarnane taust teiste inimkaubanduse ohvrite taustaga. Kuid sellest ei saa järeldada, et inimkaubanduse ohvritel on ühtne ja identne profiil.⁹⁷

Eesti, Iirimaa, Läti, Leedu ja Slovakkia tõi välja, et naised värvatakse fiktiivsetesse abieludesse peamiselt sotsiaalvõrgustike ja ka Interneti kaudu. Kõigis viies riigiaruandes on tuvastatud, et värbamismeetodeid võib jagada otseseks ja kaudseks. Otsene värbamine tähendab olukorda, kus värbajal on värvatuga eelnev side ehk tavaliselt ohvrit värbab tema pereliige, sõber, tuttav või tööandja, kes hiljem eduka värbamise eest saab raha. Kaudne värbamine on värbamine Internetis erinevate kuulutuste teel. Kuulutus võib pakkuda hästi tasustatud tööd välismaal või pakkuda sõlmida fiktiivne abielu raha eesti ilma tagajärgedeta. Veebivärbajaks on sageli väidetavalt teine naine. Tänapäeval kaudne veebipõhine värbamismeetod on muutunud populaarsemaks.⁹⁸

---

⁹⁶ TlnRnKo 2-15-4189, p 9.

⁹⁷ Viuhko, M., Lietonen, A., Jokinen, A., Joutsen, M. HEUNI. EXPLOITATIVE SHAM MARRIAGES: EXPLORING THE LINKS BETWEEN HUMAN TRAFFICKING AND SHAM MARRIAGES IN ESTONIA, IRELAND, LATVIA, LITHUANIA AND SLOVAKIA. Helsinki. 2016. Lk 39.

⁹⁸ Samas. Lk 40.

Europoli andmetel nõus naised Ida-Euroopast abielluma Euroopa Liidu mitteresidendiga keskmiselt 300-2000 euro eest. Samas organiseeritud kuritegelik ühendus saab oma vahenduse eest Euroopa Liidu mitteresidendist keskmiselt 10 000 eurot. Organiseeritud kuritegelikud ühendid on sageli väikesed ja põhinevad perekondlikel ja etnilistel sidemetel.⁹⁹

Inimkaubandusena võib käsitleda ka olukorda, kus tegemist ei ole fiktiivse abieluga, kuid üks abikaasadest on sunnitud abielluma. ILO andmetel 2016. aastal oli hinnanguliselt 15,4 miljonit inimest, kes elasid sundabielus. Sundabielu ohvriteks võivad olla ka mehed ja poisid, kuid enamik ohvritest on naised ja tüdrukud (88%). 37% kõikidest sundabielu ohvritest olid abielu sõlmimise ajal alaealised. 44% alaealistest abielu sõlmimise ajal olid alla 15-aastased. Suurem osa sundabieludest toimub Araabia ja Aasia riikides.¹⁰⁰ Aafrika laste õiguste ja heaolu harta artikkel 21 lg 2 näeb ette, et lapsabielud tuleb keelustada ning sätestada abiellumisel miinimumvanuseks 18 aastat ja muuta kohustuslikuks kõigi abielude ametlik registreerimine.¹⁰¹ Tänaeks päevaks hartaga ühinenud riikidest ainult 5 riiki 55-st ei ole hartat ratifitseerinud.¹⁰²

Tallinna Ringkonnakohus lahendas asja, kus kaebajaks oli Keenia Vabariigi kodanik, kes 2014. aastal lahkus Keeniast Araabia Ühendemiraatidesse Dubaisse, kust 2018. aastal liikus Keenia kaudu Tansaania Ühendvabariiki ning seejärel saabus ühekordse lühiajalise viisa alusel Keenia ja Türgi kaudu Eestisse. Kaebaja esitas Politsei- ja Piirivalveametile (edaspidi PPA) rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendades, et Keenias teda ootab naissuguorganite moonutamine tema abikaasa poolt. Kaebaja vanemad sundisid teda abielluma, kui ta oli 13-aastane. Abielu eesmärgiks oli kaasavara, sest mees oli jõukas põllumajandusettevõtja. Tallinna Halduskohus leidis, et sundabielu kaasavara eest ei ole inimkaubandus, kui see on tingitud kultuuri eripäradest. See tähendab, et isik, kes on oma kultuuri eripäradest sunnitud tahtvastaselt alaealisena abielluma, ei ole inimkaubanduse ohver.^{103 104}

1.7. Sunniviisiline elundite eemaldamine

Sunniviisilise elundite eemaldamise olukorraga tegemist siis, kui elundite hankijad (inimkaubitsejad) kasutavad ära ohvri nõrkusi nagu tema vaesus ja manipuleerimisega sunnivad teda tegevusega (operatsiooniga), mille käigus temalt eemaldatakse elundit. Selle tagajärjel ohvri tervis on ohus nii elundite eemaldamise ajal kui ka pärast seda.¹⁰⁵

⁹⁹ Europol. The THB financial business model. Assessing the Current State of Knowledge. 2015. Lk 10.

¹⁰⁰ ILO. Global estimates of modern slavery. Forced labour and forced marriage. 2017. Lk 11.

¹⁰¹ Aafrika laste õiguste ja heaolu harta.

¹⁰² ACERWC. Ratifications Table.

¹⁰³ TlnRnKo 3-20-1513, p 5.

¹⁰⁴ Tallinna Halduskohtu otsus 3-20-1513, p 41.

¹⁰⁵ Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid.

KarS § 133 lg 1 ei sätesta eraldi, et sunniviisiline elundite eemaldamine on käsitletav inimkaubandusena. Samas Palermo protokoll järgi ekspluateerimine võib tähendada ka elundi sunniviisilist eemaldamist. Eesti karistusõigus näeb karistuse ette doonorlusele sundimise eest. Nimelt KarS § 138¹ lg 1 järgi inimese asetamise eest olukorda, kus temalt eraldatakse elund, kude või rakk, kui tegu on toime pandud vabaduse võtmise, vägivalla, pettuse, kahju tekitamisega ähvardamise, teisest isikust sõltuvuse, abitu seisundi või haavatava seisundi ärakasutamisega ja puudub KarS §-s 118 sätestatud süüteo koosseis karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

Interpoli andmetel sunniviisiline elundite eemaldamine on olemas terves maailmas, kuna tänapäeval elundite vajajaid on rohkem kui doonoreid. Eriti on levinud see Põhja- ja Lääne-Aafrikas, selle põhjuseks võib olla elanikkonna vaesus. Kuna organite eemaldamine on keeruline protsess, mis vajab tehnikat ja eemaldatud elundi säilitamist, siis sellesse on kaasatud arstid, medõed, logistikud, meditsiinilised asutused. Organiseeritud kuritegelikud ühendused sundivad välismaalasi, varjupaigataotlejaid ja pagulasi sunddoonorlusele. Täiendav risk saada sunddoonoriks on tööalase ja seksuaalse ärakasutamise inimkaubanduse ohvritel. Ohvrite värbamiseks ja kontrollimiseks kasutatavad võtted on samad, mida kasutatakse muude inimkaubanduse liikide puhul, näiteks lubadused töövõimalustest välismaal, samuti ähvarduste ja vägivalla kasutamine. Sunddoonorluse inimkaubanduse ohvrid võivad elundite hankijatest saada väiksema rahasumma võrreldes sellega, millest nad leppisid kokku, kuid mõnel juhul ei pruugi nad lubatud tasu üldse saada.¹⁰⁶

2019. aastal toimus maailmas 153 000 elundite eemaldamise operatsiooni. Maailma Tervishoiuorganisatsiooni andmetel umbes 5-10% kõikidest operatsioonidest olid ebaseaduslikud.¹⁰⁷

Kohtupraktika kohaselt Eestis doonorlusele sundimist ei olnud.

Nagu ka teiste inimkaubanduse vormide puhul on oluline sunniviisiline organite eemaldamise ennetamine. Selleks, et vähendada riski langeda inimkaubanduse ohvriks, on vaja leevendada tegureid, mis seda riski põhjustavad. Nimelt sunniviisilise elundite eemaldamise oluliseks põhjuseks on ohvri vaesus. Riigid peavad võtma meetmeid nagu vaesuse leevendamise ja võrdsete võimaluste edendamise programmid. Elundite eemaldamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse tõkestamiseks võetud meetmed peaksid käsitlema ka nõudlust ebaseaduslikult

---

¹⁰⁶ Interpol. Trafficking of Human Beings for the purpose of Organ Removal in North and West Africa. Prantsusmaa. 2021. Lk 7-9.

¹⁰⁷ Samas. Lk 5.

hangitud elundite järele. See nõuaks, et riigid edendaksid näiteks tervislikku eluviisi, et vähendada elundi puudulikkusest tingitud nõudlust. Samuti peaksid riigid püüdma rohkem võtma kasutusele programme, mille eesmärgiks on inimese nõusoleku andmine elundi eemaldamiseks pärast tema surma, et seda saaks saada elundi vajaja. Teadlikkuse tõstmise programmid peaksid suurendama potentsiaalsete doonorite arvu.¹⁰⁸ Istanbuli konventsioon samuti kinnitab, et iga riik peaks vastavalt rahvusvahelistele standarditele välja töötama ja rakendama seadusi ja eeskirju, mis reguleerivad surmajärgsete ja elusdoonori elundite säilitamist.¹⁰⁹ Näiteks Eesti Haigekassa tegi infomaterjali, mis seletab inimestele, miks on oluline olla elundidoonor. Eestis saavad elundidoonoriks olla vaid need inimesed, kellel on diagnoositud ajusurm. Eluajal saab elunditest loovutada vaid neeru. Seega elundidoonoriks saab olla ainult see, kes enne surma esitas elektroonilise tahteavalduse, täitis doonorikaarti paberil või teavitas oma soovist lähedasi. 2019. aastal eemaldati Eestis doonorelundeid 25 surnud doonorilt ja kahelt elusdoonorilt.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ UNODC. Assessment toolkit. Trafficking in Persons for the Purpose of Organ Removal. Austria. 2015. Lk 46.

¹⁰⁹ The declaration on Istanbul on organ trafficking and transplant tourism (2018 edition). Artikkel 5.

¹¹⁰ Eesti Haigekassa. Elundidoonorlus aitab päästa elusid.

2. INIMKAUBANDUSE OHVRITE ÕIGUSTE TAGAMINE

2.1. Olukord inimkaubanduse ohvrite õiguste tagamisega Eestis ja teistes riikides

Eestis inimkaubanduse ohvrite abistamist ja nende õigusi reguleerib OAS. Inimkaubanduse ja eeldatavate inimkaubanduse ohvrite abistamise ja nende rehabiliteerimisega tegeleb Sotsiaalkindlustusamet.

OAS järgi tuleb eristada inimkaubanduse ohvrit eeldatavast inimkaubanduse ohvrilt. Tulenevalt OAS §-st 3 lg 1¹ inimkaubanduse ohver on isik, kelle suhtes toimepandud kuriteo kohta on alustatud kriminaalmenetlus KarS §-s 133–133³, 138–140 või 175 sätestatud kuriteo tunnustel või muu samalaadse välisriigis kehtivas karistusseaduses sätestatud kuriteo tunnustel. OAS § 3 lg 1² järgi eeldatav inimkaubanduse ohver on isik kelle on Eestis inimkaubanduse ohvrite abistamisega tegelev organisatsioon eeltuvastanud ja esitanud Sotsiaalkindlustusametile teate kahtluse kohta, et isik võib olla inimkaubanduse ohver, või kelle kohta on välisriigi pädev asutus esitanud Sotsiaalkindlustusametile teate inimkaubanduse ohvriks langemise kohta selles riigis.

Eeltoodust lähtuvalt võib järeldada, et inimkaubanduse ohvri staatust võib saada ainult kriminaalmenetluse alustamisega. Samas eeldatava inimkaubanduse ohvri staatus ei pruugi olla seotud kriminaalmenetluse alustamisega. Kui Sotsiaalkindlustusamet teavitab õiguskaitseasutusi kuriteo aset leidmise asjaoludest, siis tulenevalt legaliteedipõhimõttest on kuriteo asjaolude ilmnemisel uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui puudub alus kriminaalmenetlus lõpetada (kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) § 6). Lisaks sellele tuleb *in dubio pro durore* põhimõttest lähtuvalt tõlgendada iga kuriteokahtluse kriminaalmenetluse alustamise kasuks.¹¹¹ Kui kriminaalmenetlust ei alustata, osutatakse inimkaubanduse ohvrile teenuseid kuni 60 päeva ulatuses alates Sotsiaalkindlustusameti teavitamisest kriminaalmenetluse alustamata jätmise kohta (OAS § 3 lg 2³).

KrMS § 198 lg 1 ja lg 1¹ järgi uurimisasutus või prokuratuur on kohustatud kuriteoteate saamisest alates kümne päeva jooksul teatama kuriteoteate esitajale kriminaalmenetluse alustamata jätmisest ja kriminaalmenetlust välistavatest asjaoludest (KrMS § 199). Seda tähtaega võib pikendada kümne päeva võrra, kui kriminaalmenetluse alustamise või alustamata jätmise otsustamiseks on vaja nõuda kuriteoteate esitajalt täiendavaid andmeid. Kuriteoteate esitajat teavitatakse vastamise tähtaja pikendamisest ja pikendamise põhjustest. Siin käesoleva

---

¹¹¹ RKKKo 3-1-1-129-13, p 7.

magistritöö autor leiab, et Eestis eeldatav inimkaubanduse ohver saab kiiresti teada uurimisasutuse või prokuratuuri otsusest ja oma staatuse tühistamisest või ümber kvalifitseerimisest inimkaubanduse ohvriks. Näiteks ühes juhtumis Kreekas pidi inimkaubanduse ohver ootama 9 kuud alates hetkest, kui ta teatas ametivõime oma olukorrast, kuni õigussüsteem tunnistas teda inimkaubanduse ohvriks. Juhtum puudutas Nigeeria kodanikku, keda sunniti tegelema prostitutsiooniga. EIK leidis, et nii pikka ooteajaga rikkus Kreeka oma kohustusi tagada ohvrile õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, kuna Kreeka siseriiklikus õiguses puudus õiguskaitsevahend, mille abil avaldaja oleks saanud rakendada oma inimkaubanduse ohvri staatusest tulenevaid õigusi. Kohus märkis, et kriminaalmenetluse viivitamine ja selle kestus 9 kuud ühes kohtuastmes ei vasta mõistliku aja nõudele ning rikub inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklit 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele).¹¹²

Seadus ei reguleeri Sotsiaalkindlustusameti kohustust teavitada õiguskaitseasutusi inimkaubanduse või inimkaubandusega seotud kuriteost aset leidmise asjaoludest. KarS § 307 lg 1 järgi teise isiku poolt toimepandud esimese astme kuriteost mitteteatamine on karistatav tegu. KarS § 4 lg 2 kohaselt esimese astme kuritegu on süütegu, mille eest on käesolevas seadustikus füüsilisele isikule raskeima karistusena ettenähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Juriidilise isiku süütegu on esimese astme kuritegu, kui sama teo eest on füüsilisele isikule raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta või eluaegne vangistus. Kuna inimkaubanduse eest KarS § 133 lg 1 alusel raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta (inimkaubanduse eest karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega), siis tegemist on esimese astme kuriteoga. Riigikohus võttis seisukoha, et kuriteo aset leidmise asjaoludena, mille kohta tõepäraste andmete avaldamata jätmine on vaadeldav kuriteost mitteteatamisena, tuleb käsitada selliste faktiliste asjaolude kogumit, millest nähtuks konkreetselt määratletav kuriteosündmus. Samas oli leitud, et kuriteo täpsete tehioolude nagu tõendiallika kohta andmete avaldamata jätmine ei ole käsitatav kuriteost mitteteatamisena.¹¹³ Inimkaubanduse ohvrist teatamise kohustus tuleneb ka OAS § 3 lg 2² p-st 1. Sellest sättest lähtuvalt on õigus inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid ohvriabiteenuseid saada isikul, kelle kohta on Sotsiaalkindlustusametil tekkinud kahtlus, et selle isiku suhtes on toime pandud KarS-i §-s 133–133³, 138–140 või 175 sätestatud kuritegu, ja Sotsiaalkindlustusamet on esitanud uurimisasutusele või prokuratuurile kuriteoteate kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks. Seega, kui Sotsiaalkindlustusamet ei esita uurimisasutusele või prokuratuurile

---

¹¹² EIKo 71545/12, L.E. vs. Kreeka.

¹¹³ RKKKo 3-1-1-97-11, p 14.1.

kuriteoteadet, siis ei ole õigust Sotsiaalkindlustusametil osutada ka sellele isikule inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid ohvriabiteenuseid.

LasteKS §-de 27 ja 31 kohaselt kohustus hädaohus olevast või abivajavast lapsest teatada on kõigil isikutel, kellel on olemas teave hädaohus olevast või abivajavast lapsest. Abivajav laps on laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu (LasteKS § 26). Hädaohus olev laps on laps, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist (LasteKS § 30). Hädaohus olevast lapsest tuleb viivitamata teatada hädaabinumbri 112. Abivajavast lapsest tuleb viivitamata teatada kohaliku omavalitsuse üksusele või lasteabitelefonil 116 111.

Eeltoodust lähtuvalt leiab käesoleva magistritöö autor, et kui saab Sotsiaalkindlustusamet teate kahtluse kohta, et isik võib olla inimkaubanduse ohver, siis tulenevalt OAS-st Sotsiaalkindlustusametil on kohustus osutada eeldatavale inimkaubanduse ohvrile teenuseid ja teavitada võimaliku inimkaubanduse koosseisu aset leidmisest õiguskaitseasutusi. Ametniku töö eesmärk on ausalt ja väärilt tegutseda riigi ning ühiskonna hüvanguks.¹¹⁴ Sellest võib järeldada, et kuriteost teatamise järel võib olla alustatud kriminaalmenetlus, mille käigus võimalikke inimkaubitsejaid on võimalik võtta vastutusele, mis omakorda positiivselt mõjub ühiskonna turvalisusetundele.

EIK leidis, et liikmesriikidel on kohustus kehtestada asjakohast õiguslikku ja haldusraamistikku, mis on suunatud võitlemisele inimkaubandusega ja inimkaubanduse ohvrite kaitsmisele. Kohtuasi puudutas avaldajat Venemaalt, kelle tütar läks Küprosele tööle. Naine töötas meelelahutusasutuses tantsijana viisa alusel. Ühel hommikul naise keha oli leitud surnuna kuuekorruselise maja akende all. Küprose kohus leidis, et naine suri kindlaks tegemata asjaoludel, püüdes põgeneda korterist, kus ta viibis külalisena. Samas viitas kohus, et puuduvad tõendid, mis viitaksid organiseeritud kuritegeliku ühendusele. Avaldaja kaebas, et Küprose politsei pole teinud kõik võimalik, et kaitsta tema tüdruku, kui tal oli veel elus, inimkaubandusele langemise eest ja karistada inimesi, kes on süüdi tema tüdruku surmas. Samuti kaebas ta Venemaa peale, et Venemaa ametivõimud ei suutnud piisavalt põhjalikult uurida tema tüdruku inimkaubanduse juhtumit. EIK märkis, et sarnaselt orjapidamisele on ka inimkaubanduse olemus põhineb eksploatatsioonil. Kohus järeldas, et Küprosel oli rikkunud tulenevalt inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 4 kohustusi. Esiteks suutmatus

---

¹¹⁴ Rahandusministeerium. Ametniku eetikakoodeks. 2015.

kehtestada asjakohast õiguslikku ja haldusraamistikku, mis võideldaks inimkaubandusega ja kaitseks inimkaubanduse ohvreid, mis on tingitud kehtivast Küprose artistide viisade süsteemist. Küprose ombudsman, Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik ja Ameerika Ühendriikide välisministeerium on avaldanud aruandeid, mis viitavad inimkaubanduse levimisele seksuaalse ärakasutamise eesmärgil Küprosel ning artistide viisade rollile inimkaubanduses Küprosel. Teiseks politsei suutmatuse operatiivselt reageerida asjaoludele, mis viitasid võimalikule avaldaja tütre inimkaubandusele seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. Lisaks sellele on kohus seisukohal, et Küprose poolt oli rikutud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 2 (õiguse elule), kuna Küprose ametivõimud ei suutnud uurida asjaolusid, mis olid viidanud avaldaja tütre surmani. Samuti leidis EIK, et rikkumine esines ka Venemaa poolt. Nimelt Venemaa ei uurinud piisavalt põhjalikult kuidas ja kuhu avaldaja tütar oli värvatud, eelkõige ei olnud tuvastatud tütre värbamisega seotuid isikuid.¹¹⁵

Teine EIK kohtuasi, mis puudutab inimkaubanduse ohvri õiguste tagamist on kohtuasi A.I. vs. Itaalia. Selles juhtumis avaldajaks oli pagulane Nigeeriast, kes oli inimkaubanduse ohver. Avaldajal oli kaks last, kellega avaldajal ei olnud võimalik viibida, kuna talle oli määratud kohtu poolt suhtlemiskeeld. Seetõttu avaldajal ei olnud ka õigust teistele õigustele, mis tulenevad sellest, et tal on kaks alaealist last. See olukord kestis üle kolme aasta. EIK leidis, et sellega rikkus Itaalia inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 8, et igapäev on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. EIK märkis, et avaldaja oli eelkõige inimkaubanduse ohver. Itaalia kohtus ei olnud arvesse võtnud seda asjaolu, andes hinnangu avaldaja oskustele toimetada lastega. Kohtud ei hinnanud perekonnaelu tähtsust avaldaja ja tema laste jaoks, see omakorda põhjustas nende vahelise kontakti katkemist. Seega menetlus ei toimunud proportsionaalselt võttes arvesse ametivõimude sekkumise tõsidust ja kaalul olevate avaldaja huve.¹¹⁶

Ohvriabiteenuse osutamine inimkaubanduse ohvrile seisneb ohvri nõustamises, ohvri abistamises suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega, turvalise majutuse tagamises, toitlustuse tagamises, vajalike tervishoiuteenuste kättesaadavuse tagamises, vajaliku materiaalse abi andmises, vajaliku psühholoogilise abi andmises, vajaliku tõlketeenuse võimaldamises ohvriabiteenuse raames osutatavate teenuste saamiseks, muude ohvri füüsiliseks ja psühhosotsiaalseks taastumiseks vajalike teenuste osutamises (OAS § 3 lg 2). Teenuseid tuleb osutada kuni vajaduse äralangemiseni. Lisaks sellele pakutakse inimkaubanduse ohvrile ja eeldatavale inimkaubanduse ohvrile vajaduse korral juriidilist

---

¹¹⁵ EIKo 25965/04, Rantsev vs. Küpros ja Venemaa.

¹¹⁶ EIKo 70896/17, A.I. vs. Itaalia.

nõustamist (ohvri esindamine kohtueelses menetluses, kohtu- ja haldusasutustes, uurimisasutustes, kohtutäiturite ja kolmandate isikute ees), tugiisikuteenust, sotsiaalnõustamist.¹¹⁷

Kui inimkaubanduse ohvriks langenud isiku vanus ei ole teada ja on põhjust arvata, et isik on alla 18-aastane, käsitatakse isikut alaealisena, kuni ei ole tõendatud vastupidist.

Kui inimene ei ole eeldatav inimkaubanduse ohver ega inimkaubanduse ohver, kuid tal esinevad inimkaubanduse ohvri või ekspluateerimise tunnused, siis sellisel inimesel on samuti võimalik pöörduda Sotsiaalkindlustusameti poole. Sotsiaalkindlustusamet pakub inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõuandeliini teenust telefoninumbril 660 7320. Vajaduse korral on võimalik ka saada silmast-silma nõustamist. Teenusele võib pöörduda või suunata inimese, kellel esinevad ärakasutamise tunnused. Pöörduda saab anonüümselt või otse, ärakasutatava lähetased või ametiasutused, kes tuvastasid, et tegemist on ärakasutamisega. Inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõuandeliini teenus pakub ohvri nõustamist, ohvri abistamist suhtlemisel riigi- ja omavalitsusasutustega ning juriidilise isikutega, sotsiaalnõustamist, õigusalast nõustamist.^{118 119}

Kui eeldataval inimkaubanduse ohvril ei ole riigis seaduslikku alust viibida, siis see ei lükka tema Eestist lahkumise kohustuse täitmist edasi (OAS § 3 lg 2⁶). Käesoleva magistritöö autor leiab, et seetõttu eeldatavad inimkaubanduse ohvrid võivad mitte saada õigeaegselt abi. Võib tekkida olukord, kus eeldatav inimkaubanduse ohver peab lahkuma Eestist, kuid alles lahkudes Eestist võib olla alustatud kriminaalmenetlus. Kriminaalmenetluse alustamisega eeldatava inimkaubanduse ohvri staatus muutub inimkaubanduse ohvri staatuseks. Vähetõenäoline, et lahkunud Eestist inimkaubanduse ohver tuleb tagasi Eestisse, kuna see võib olla tema jaoks keeruline. Kui inimkaubanduse ohvri päritoluriigis on levinud inimkaubandus ja ärakasutamine, siis Eestis saadud inimkaubanduse ohvri staatus võib teda mitte aidata tema päritoluriigis. See omakorda viib sellele, et inimkaubanduse ohvril ei ole võimalik saada inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid teenuseid ka tema päritoluriigis. Siin on olemas suur oht, et õigeaegselt mitte saanud inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid teenuseid inimkaubanduse ohver võib veel kord langeda inimkaubanduse ohvriks. Lisaks sellele leiab magistritöö autor, et see säte, mille järgi teenuste osutamine seaduslikku alust omamata eeldatavale inimkaubanduse ohvrile ei lükka lahkumiskohustust edasi, võib negatiivselt mõjuda ka inimkaubanduse juhtumite uurimisele. Kui inimkaubanduse ohver, kes ilma

---

¹¹⁷ Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend. Sotsiaalministeerium. 2019. Lk 7.

¹¹⁸ Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend. Sotsiaalministeerium. 2019. Lk 7.

¹¹⁹ Sotsiaalkindlustusamet. Inimkaubanduse ennetamise nõuandeliin.

kriminaalmenetluse alustamist on eeldatav inimkaubanduse ohver, oleks teadnud, et kui tal ei ole seaduslikku alust riigis viibida ta peab lahkuma riigist, siis see ei julgusta teda pöörduda ametivõimude poole abi saamiseks, kuna tema päritoluriigis on oht langeda inimkaubanduse või muu kuriteohvriks suurem. See omakorda võib viia selleni, et organiseeritud kuritegevus läheb kasvule, mis negatiivselt mõjub ohvrite arvu tõusule ja ühiskonna turvatundele.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/95/EL artikli 10 järgi välismaalast tunnustatakse pagulasena, kui tal on põhjendatud alus karta tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast.¹²⁰ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse § 50 lg 1 kohaselt PPA ei saada pagulast välja ega tagasi riiki, kus tema elu või vabadus on ohus mingisse rassi, rahvusesse või usku või sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste tõttu.¹²¹ Tallinna Ringkonnakohus lahendas kohtuasja, kus apellandiks oli Keenia Vabariigi kodanik, kellele PPA tegi lahkumisettekirjutuse ja sissesõidukeelu. Apellant põhjendas oma tagakiusukartust asjaoluga, et Keenias elab tema abikaasa, kes ähvardanud teda naissuguorganite ümberlõikamisega. Apellandi vanemad sundisid teda abielluma, kui ta oli 13-aastane. Vaatamata kohtu seisukohale, et isik, kes on oma kultuuri eripäradest sunnitud tahtevastasel alaealisena abielluma, ei ole inimkaubanduse ohver, kohus järeldas, et kuna naiste suguelundite moonutamine alates 2011. aastast Keenias kriminaliseeritud, ja selle levimuse määr praktikas ka languses, siis apellandi ei ähvarda päritoluriiki naasmisel tõsine oht.¹²² Samale seisukohale jõudis EIK kohtuasjas V.F. vs Prantsusmaa. Juhtum puudutas avaldajat Nigeeriast, kellele Prantsusmaa tegi lahkumisettekirjutuse tema päritoluriiki. Avaldaja põhjendas oma tagakiusukartust asjaoluga, et Nigeerias teda ähvardab oht, et seal teda sunnitakse tegelema prostitutsiooniga. Avaldaja oli põgenenud Nigeeriast Prantsusmaale just sel põhjusel, kuna enne põgenemist ta oli väidetavalt inimkaubanduse ohver, keda ära kasutati seksuaalsel eesmärgil. Nüüd kardab avaldaja, et tulles tagasi Nigeeriasse teda ootab kättemaks ekspluateerijate poolt. Avaldaja viitas Prantsusmaa kohustusele mitte välja saata riigist eeldatavaid inimkaubanduse ohvreid. EIK võttis seisukoha, et vaatamata teadaoleva informatsioonile, et sunniviisiline prostitutsioon on levinud Nigeerias ja inimkaubanduse ohvrid kohtuvad raskustega pöördudes ametivõimude poole, lahkumisettekirjutuse tegemise ajal Prantsusmaa politsei ei teadnud ega võinud teada, et avaldaja oli inimkaubanduse ohver. Kohtu hinnangul Nigeeria ei võtnud piisavalt tõhusaid meetmeid ja õigusakte sunniviisilise prostitutsiooni ennetamiseks ja selle organiseeritud kuritegeliku võrgustiku vastu võitlemiseks, sellest hoolimata tegi Nigeeria märkimisväärsed

---

¹²⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/95/EL.

¹²¹ Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus. - RT I, 08.07.2021, 16.

¹²² TlnRnKo 3-20-1513, p-d 17 ja 23.

edusamme ja sellest võib järeldada, et tagasipöördumisel Nigeeriasse tagasi oht langeda inimkaubanduse ohvriks on väike. Sellega leidis kohus, et avaldaja avaldust tuleb jätta rahuldamata.¹²³

Magistritöö autor leiab, et informatsioon inimkaubandusest ja inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustest peab olema lihtsasti leitav ja kättesaadav. Kuna ohvriabiteenuseid eeldatavatele inimkaubanduse ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele osutab Sotsiaalkindlustusamet, siis Sotsiaalkindlustusamet peab ka tagama, et info oleks olemas ja oleks aktuaalne. Näiteks inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhendi viimane versioon on ilmunud 2019. aastal. Suured muudatused teenuste osutamisel toimusid 2021. aastal. Võrreldes 2019. aastaga, ei ole enam suunamist lepingulisele teenuspakkujale ja muutis teenuste osutamise viisi. Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhendist peavad lähtuma ka teised asutused nagu Politsei- ja Piirivalveamet, Prokuratuur, Tööinspeksioon, konsulaarametnikud ja kohaliku omavalitsuse üksused. Tegemist on kõige olulisema dokumendiga, millest on vaja lähtuda, kui on tegemist inimkaubanduse juhtumiga. Seega see olukord, kus inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend ei vasta tegelikkusele ega ole aktuaalne, on halb. Seetõttu eeldatava inimkaubanduse ohvri või inimkaubanduse ohvriga kokkupuutuv ametnik võib mitte õigeaegselt suunata inimest inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenusele.

Lisaks sellele Sotsiaalkindlustusameti koduleheküljel on raskesti leitav informatsioon inimkaubandusest ja inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustest. Inimkaubanduse tugiteenusega tegeleb Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakond, kuid Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonna leheküljel inimkaubandus ei ole eraldi välja toodud. Informatsioon inimkaubandusest on olemas rubriigis, mis on suunatud vägivalda ohvritele ja asub “ohvriabi” teema all. “Ohvriabi” teema all on olemas informatsioon teenustest inimkaubanduse ohvritele, seksuaalselt väärkoheldud alaealistele ja saatjata alaealistele välismaalastele, kuid ei ole kirjutatud millal on tegemist inimkaubandusega ja kes on seaduse mõttes eeldatav inimkaubanduse ohver ja inimkaubanduse ohver, kuid sellest sõltub, kas on õigust isikul eelnimetatud teenustele.¹²⁴ Inimkaubanduse ennetamise ja ohvrite abistamise nõuandeliin 660 7320 on leitav ainult otsingumootori abil ja viimased uurimused ja raportid pärinevad 2019. aastast, viimased juhendmaterjalid pärineva 2020. aastast. See viitab sellele, et käesolev internetilehekülg oli viimati uuendatud 2019.-2020. aastatel. Positiivne on see, et sellel

---

¹²³ EIKo 7196/10, V.F. vs Prantsusmaa.

¹²⁴ Sotsiaalkindlustusamet. Ohvriabi ja ennetusteenused. Teenused inimkaubanduse ohvritele, seksuaalselt väärkoheldud alaealistele ja saatjata alaealistele välismaalastele.

leheküljel on juba toodud näited, mis võivad viidata inimkaubandusele ja mis teemadel oodatakse nõuandeliinile kõnesid.¹²⁵ Samas leiab magistr töö autor, et sellel internetileheküljel peab olema rohkem juriidilist informatsiooni, mis tuleneb OAS-st. See teeks informatsiooni inimkaubandusest ja inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustest kättesaadavamaks nii inimkaubanduse ohvritele ja nende lähedastele kui ka teistele ametiasutustele. Võimalikuks lahenduseks on teha kahest eelnimetatud leheküljest ühe ja lihtsas keeles tuua välja inimkaubanduse ja inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenuse olulisemad osad. Nimelt on vaja, et sellel leheküljel oleks informatsioon inimkaubandusest karistusõiguse tähenduses, eeldatava inimkaubanduse ohvri ja inimkaubanduse ohvri juriidiline mõiste, loetelu pakutavatest inimkaubanduse ohvritele teenustest ja isikutest, kellel on õigust saada neid teenuseid. Oluline, et see lehekülj oleks nähtav ja lihtsasti kättesaadav nii Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülje kui ka veebibrauserite otsingumootorite kaudu.

2.2. Inimkaubanduse ohvri teenusele suunamine

Inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid teenuseid osutab Sotsiaalkindlustusamet. Alates 2021. aastast Sotsiaalkindlustusametis on muutunud inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid teenuste osutamise kord. Sotsiaalkindlustusamet ise osutab eeldatavatele inimkaubanduse ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele teenuseid. Enne 2021. aastat Sotsiaalkindlustusametil oli lepinguline teenusepakkuja. Inimkaubanduse ohvritele teenuste osutamise süsteemi muutmise peamiseks põhjuseks oli luhtunud hange. Nimelt 2021. aastal Sotsiaalkindlustusameti poolt välja kuulutatud hankele ei olnud esitatud ühtegi pakkumist. Selle tulemusena ei leidnud Sotsiaalkindlustusamet endale uut lepingulist teenusepakkujat.

Järgnevalt kirjeldab magistr töö autor eeldatava inimkaubanduse ohvri ja inimkaubanduse ohvri suunamist teenusele enne 2021. aastat. Kui prokuratuurile oli esitatud teate inimkaubandusega seotud kuriteo kohta, siis pidi prokuratuur sellest viivitamatult teatama Sotsiaalkindlustusameti telefonil 116 006 (ohvriabi kriisitelefoni) või andma uurimisasutusele suunise see teave edastada. Seejärel suunas Sotsiaalkindlustusamet suunamiskirjaga eeldatava inimkaubanduse ohvrit või inimkaubanduse ohvrit teenusele teenuspakkujale. Teenuspakkuja ülesanne on pakkuda eeldatavatele inimkaubanduse ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele vastavalt Sotsiaalkindlustusametiga sõlmitud lepingule OAS-s sätestatud teenuseid. Lepinguline teenusepakkuja selgus Sotsiaalkindlustusametiga korraldatud hankemenetluses. Sotsiaalkindlustusameti lepinguline teenuspakkuja korraldas eeldatava inimkaubanduse ohvri või inimkaubanduse ohvri majutamist, toitlustamist, muid esmavajalikuid teenuseid. Vajaduse

---

¹²⁵ Sotsiaalkindlustusamet. Inimkaubanduse ennetamise nõuandeliin.

korral teenus või abi oli osutatud koostöös omavalitsusega, mille territooriumil eeldatav inimkaubanduse ohver või inimkaubanduse ohver viibis. Kui eeldatav inimkaubanduse ohver või inimkaubanduse ohver võis ohustada ennast või teisi ning omavoliliselt lahkus varjupaigast, siis pidi Sotsiaalkindlustusamet teatama sellest politseile. Kui kriminaalmenetlus alustati või lõpetati teavitas prokuratuur sellest Sotsiaalkindlustusametit.¹²⁶

Kui inimkaubanduse ohver oli avastatud Sotsiaalkindlustusameti töövälisel ajal või teade inimkaubanduse ohvril tuli otse lepingulisele teenuspakkujale, siis PPA võttis lepingulise teenuspakkujaga otse ühendust ja samal ajal saatis krüpteeritud teade inimkaubanduse ohvri kohta Sotsiaalkindlustusametile, kes pidi vormistama suunamiskirja esimesel võimalusel. Kui lepingulisele teenusepakkujale tuli teade inimesest, kes võiks olla eeldatav inimkaubanduse ohver, siis pidi lepinguline teenuspakkuja koguma lisainfot ja täitma kontrollnimekirja. Seejärel oli vaja eeldatavast inimkaubanduse ohvril teatada Sotsiaalkindlustusametile ja Sotsiaalkindlustusamet esimesel võimalusel vormistas suunamiskirja. Iga inimkaubanduse ohvri puhul oli vaja koostada juhtumiplaani. Kui teenuste osutamine oli lõpetatud, siis sellest tehti juhtumiplaanis märge. Kui oli avastatud, et pärast inimkaubanduse ohvrile ettenähtuid teenuste lõpetamist, inimkaubanduse ohvril on endiselt toimetulekuprobleeme, siis Sotsiaalkindlustusamet ja kohalik omavalitsus toetasid teda üldiste ohvriabiteenuse ja sotsiaalteenuste raames.¹²⁷

Inimkaubanduse ohvri tuvastamise esmane kontrollnimekiri on leitav inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhendis. Selle nimekirja kohaselt on vaja tuvastada kolm tahku, mis iseloomustavad inimkaubanduse kuritegu: tegevus, viis ja eesmärk. Kui need kolm koos ilmnevad, võib eeldada, et tegu on inimkaubandusega. Tegevuseks võib olla mingi tegevus nagu näiteks ohvri värbamine, vastuvõtmine, majutamine. Viisiks võib olla viis, kuidas oli tehtud tegu, näiteks kasutades pettust, ähvardades kahju tekitamisega, kasutades ära ohvri abitud seisundit. Eesmärk on lõplik tegu milleks näiteks sundimine abielluma, tööalane ärakasutamine, seksuaalne ärakasutamine jt.¹²⁸

Kohalikutel omavalitsustel on oluline roll inimkaubanduse ennetamises ja inimkaubanduse ohvrite abistamisel. Kohalikul omavalitsusel on kõige täpsem informatsioon ja ülevaade enda elanikke kohta. Seetõttu saab kohalik omavalitsus teha kindlaks ohustatud elanikerühmad ja kasutada ennetavat lähenemisviisi nende ärakasutamise ja nendega kaubitsemise ärahoidmiseks. Vaatamata sellele, et kohalikul omavalitsusel puudub roll inimkaubanduse

---

¹²⁶ Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend. Sotsiaalministeerium. 2019. Lk-d 8 ja 13.

¹²⁷ Samas. Lk 14.

¹²⁸ Samas. Lk 5.

juhtumi uurimisel, saab kohalik omavalitsus olla esimene, kes tuvastab ärakasutamise olukorra ja õigeaegselt saab teha kuriteost teadet uurimisasutusele. Kohalike omavalitsusüksuste roll ohvrite tuvastamisel Läänemere piirkonnas on väga erinev. Näiteks Norras ühelgi asutusel, organisatsioonil ja isikul ei ole ainuõigust ega kohustust tuvastada võimalikke inimkaubanduse ohvreid. Norra süsteem põhineb sellele, et kõikidel asutustel, organisatsioonidel ja isikutel, kes kahtlustab, et inimene võib olla inimkaubanduse ohver, on kohustus teavitada sellest vastutavaid valdkonna eest ametiasutusi. Norras omab õigust kinnitada inimkaubanduse ohvri staatust politsei, prokuratuur, migratsiooniamet või laste hoolekandetasutused. Seevastu Poolas omavad õigust kinnitada inimkaubanduse ohvri staatust ainult õiguskaitseasutused, nagu prokuratuur, politsei ja piirivalve. Lätis on volitatud tuvastama ja kinnitama inimkaubanduse ohvri staatust ainult volitatud vabaühendus, politsei ja prokuratuur. Rootsis vastutavad inimkaubanduse ohvri staatuse kinnitamise eest peamiselt omavalitsusüksuste sotsiaaltalitused. Eestis inimkaubanduse ohver saab kinnituse oma staatusele alles pärast kriminaalmenetluse alustamist. See tähendab, et Eestis ilma uurimisasutuse või prokuratuurita ei ole võimalik kinnitada inimkaubanduse ohvri staatust. Siin leiab magistr töö autor, et Eesti süsteem ei ole sama paindlik ja ohvrikeskne nagu Norra või Rootsi inimkaubanduse ohvri tuvastamise süsteem. Kui asutuste ring, kes omab õigust kinnitada inimkaubanduse ohvri staatust, oleks Eestis laiem, siis see aitaks kiiremini sekkuda ja reageerida. Samas on positiivne, et Eesti seadusandluses on olemas eeldatava inimkaubanduse ohvri staatus, mille alusel inimkaubanduse ohvrit saab suunata teenustele ka ilma uurimisasutuse või prokuratuuri otsuseta alustada või jätta alustamata kriminaalmenetlust.¹²⁹

Alates 2021. aastat Sotsiaalkindlustusameti spetsialistid ise osutavad inimkaubanduse eeldatavatele inimkaubanduse ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele ettenähtuid teenuseid. Teenused jäid samadeks, kuid nüüd teenuste osutamine toimub otse ja ilma lepingulise teenusepakkujata. Teenuste loetelu tuleneb OAS §-st 3 lõikest 2.

Üheks keskseks ohvriabiteenuseks, mis on ettenähtud eeldatavale inimkaubanduse ohvrile ja inimkaubanduse ohvrile, on turvalise majutuse teenus. Kui enne 2021. aastat Sotsiaalkindlustusameti lepingulisel teenusepakkujal oli varjupaik, kuhu eeldatavaid inimkaubanduse ohvreid ja inimkaubanduse ohvreid majutati, siis kehtiva teenuste osutamise süsteemi järgi on sõlmitud Sotsiaalkindlustusametil lepingud majutusasutustega, kes pakuvad turvalist majutust. Majutusasutustel on võimalik majutada ohvreid nii koos kui ka vajadusel eraldi, võttes arvesse inimkaubanduse ohvrite sugu ja vanust. Igas majutusasutuses on olemas

---

¹²⁹ Jokinen, A., Sorrentino, L., Buchowska, S., Polatside, V. Läänemeremaade Nõukogu. Juhendmaterjal omavalitsusüksustele. Meetmed tõhustamiseks inimkaubanduse vastu võitlemist kohalikul tasandil. 2015. Lk 33-34.

nii personaal, kes viibib kohapeal ka öisel ajal, kui ka videovalve kaamerad. See tagab eeldatavatele inimkaubanduse ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele turvalisust ja tekitab ohvrites täiendavat turvatunnet. Turvalisus ja turvatunne on oluline eriti siis, kui inimkaubitseja või ekspluateerija tahab kätte maksta ohvrile, kes pöördus politsei poole. Samas magistritöö autor leiab, et nii vanal kui ka kehtival turvalise majutuse teenuse osutamise teenusel on negatiivseid külge. Nimelt mõlemad turvalise majutuse teenused toimuvad vahendaja kaudu. Kui vana süsteemi järgi kõiki teenuste osutajaks oli lepinguline teenusepakkuja, siis praegu teenuseid osutab Sotsiaalkindlustusamet ise, kuid turvalise majutuse teenust osutab Sotsiaalkindlustusameti lepinguline majutusasutus. Teenuste osutamine vahendaja kaudu vastab rahvusvahelistele nõuetele, kuid see vähendab kontakti eeldatava inimkaubanduse ohvri või inimkaubanduse ohvri ja riigi vahel, mis on eriti oluline esimestel päevadel. Kuna inimkaubanduse ohver suurema osa oma ajast viibib majutusasutuses üksi, siis võib tekkida olukord, kus inimkaubanduse ohvri ja ametniku vahel ei tekki usaldussuhet. Seetõttu riigi esindajatel (näiteks PPA või Sotsiaalkindlustusameti ametnikel) võib mitte olla kogu informatsioon toimunud inimkaubanduse juhtumist. Lisaks sellele on kehtiva süsteemi järgi lepinguliseks majutusasutuseks ettevõtte, kus on olemas risk, et keegi töötajatest võib mitte teadlikult anda teada kolmandatele isikutele infot, et selles majutusasutuses viibib eeldatav inimkaubanduse ohver või inimkaubanduse ohver. Siin on väga oluline sõlmida kõikide lepingulise majutusasutuse töötajatega konfidentsiaalsuslepingu ning koolitada neid inimkaubanduse ja andmekaitse teemadel. Näiteks Põhjamaades on praktiseeritud luua varjupaiksid avalikes kohtades, mis on kõikidele inimestele teada. Tegemist on suure varjupaigaga koos videovalve kaameratega, kus on olemas vajalik personaal nagu turvamehed, sotsiaaltöötajad, nõustajad. Selle mõtteks on see, kui inimkaubitsja või ekspluateerija tuleb selle varjupaiga liiga lähemalt, kui on lubatud näiteks politsei- või kohtuotsusega, siis rikub kahtlustatav oma kohustust, mis võib anda uurimisasutustele täiendava signaali. Magistritöö autor leiab, et riigipoolne varjupaiga idee on ohvrikeskne ning võimaldab ohvri viibida ühes asutuses, kuna vajalik personaal on olemas, ja see vähendab riski, et väljudes varjupaigast võib inimkaubanduse ohver sattuda ohtu. Näiteks Eestis, kui uurimisasutusele on vaja teha eeldatava inimkaubanduse ohvri või inimkaubanduse ohvriga täiendavaid toiminguid, siis ohver sõidab koos Sotsiaalkindlustusameti töötajaga uurimisasutusse. Inimkaubanduse ohvri sõitmine Sotsiaalkindlustusameti või muu asutuse töötajaga on vajalik eelkõige tema turvalisuse tagamise tõttu. Kui inimkaubanduse ohvrile osutatakse talle ettenähtuid seadusega teenuseid, siis tema liikumisvabadus piiratud ei ole. Inimkaubanduse ohvri saatmine on eriti oluline esimeste uurimistoimingute läbiviimisel, eriti kui on tegemist välismaalasega, kes ei pruugi teada Eesti seadustest ja kultuurist. Kui Eestis oleks riigipoolne varjupaik, kus oleks vajadusel

ka vajalik varustus uurimisasutustele, siis toiminguid eeldatava inimkaubanduse ohvri või inimkaubanduse ohvriga oleks võimalik teha varjupaigas, kus ohver elab ja saab teisi teenuseid. Riigipoolne varjupaik võib olla rahaliselt koormav, kuid on võimalik luua üht suurt varjupaika, mis on ettenähtud kõikidele ohvritele, eelkõige näiteks seda on võimalik ühendada ka naiste varjupaikadega, mis ka asuvad üldjuhul erakorterites, mis ka ei ole sama turvaline, kui võiks olla suur riigipoolne varjupaik koos vajaliku varustuse ja personaliga.

Suurem osa teistest inimkaubanduse ohvritele osutatavatest teenustest ja selle osutamise viisideks jäid samadeks, muutis ainult teenuseosutaja. Tulenevalt OAS § 3 lõike 2 punktist 1 tuleb inimkaubanduse ohvrile osutada nõustamist. Nõustamise teenus hõlmab endas sotsiaalnõustamist (sotsiaalsete probleemide tekkimise ennetamine), psühholoogilist nõustamist (ärakuulamine ja emotsionaalse toe pakkumine) ja juriidilist nõustamist (informeerimine ohvri õigustest). Näiteks abistamisele suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega (OAS § 3 lg 2 p 2), toitlustusele (OAS § 3 lg 2 p 4), vajalikele tervishoiuteenustele (OAS § 3 lg 2 p 5), vajalikule materiaalsele abile (OAS § 3 lg 2 p 6), vajalikule psühholoogilisele abile (OAS § 3 lg 2 p 7), vajalikule tõlketeenusele ohvriabiteenuse raames osutatavate teenuste saamisel (OAS § 3 lg 2 p 8) ning muudele ohvri füüsiliseks ja psühhosotsiaalseks taastumiseks vajalikele teenustele (OAS § 3 lg 2 p 9) oli õigus inimkaubanduse ohvril nii vana kui ka uue teenuste osutamise süsteemi järgi. Seega kõige suurem muudatus teenuste osutamisel toimus turvalise majutuse tagamisel.

Kui vana süsteemi võib nimetada kolmnurksuhteks, kus Sotsiaalkindlustusamet ostis lepingulise teenusepakkuvalt inimkaubanduse ohvritele suunatud teenuse sisse, kus lepinguline teenuspakkuja juba ise osutas neid teenuseid inimkaubanduse ohvritele. Uue süsteemi järgi see suhe muutis kahepooleks. Sotsiaalkindlustusameti töötajad otse suhtlevad ja tegelevad inimkaubanduse ohvritega. Uue süsteemi peamine positiivne omadus seisneb selles, et inimkaubanduse ohvril tekib otsene kontakt ja usaldussuhe Sotsiaalkindlustusameti töötajaga. Kui varasemalt võiksid tekkida olukorrad, kus inimkaubanduse ohver peab suhtlema nii lepingulise teenuspakkuja kui ka Sotsiaalkindlustusameti töötajaga, siis see tekitab tema jaoks ainult segadust. Kui inimene on halvas füüsilises ja emotsionaalses seisundis, siis on parem, kui inimesega suhtleb ja tegeleb võimalikult vähem inimesi. Uue teenuse osutamise süsteemi peamine negatiivne omadus võrreldes vana süsteemiga seisneb konkurentsi vähesuses. Kui enne 2021. aastat Sotsiaalkindlustusamet iga-aastaselt kuulutas hanke välja, siis pärast süsteemi muutmist Sotsiaalkindlustusamet enam ei pea otsima lepingulisi teenusepakkujaid hankemenetluse käigus. Mida suurem on turul konkurents, seda on suurem tõenäosus, et inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenust hakkab osutama kõige parem teenusepakkuja.

2.3. Uue ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus

Uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse peamine eesmärk inimkaubanduse valdkonnas on inimkaubanduse ohvrite õiguste, teenuste eesmärkide ja Sotsiaalkindlustusameti kohustuste inimkaubanduse ohvrite abistamise osas selge kirjeldus. Peale selle kehtestatakse nõuded inimkaubanduse ohvritega töötavatele spetsialistidele.¹³⁰

2020. aastal on esitanud Sotsiaalministeerium kooskõlastamiseks uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse. Uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse tekke põhjuseks on suured ja kiired arengud sotsiaalsüsteemis viimastel aastatel. Nimelt on lisandunud uued teenused ja uued sihtrühmad, Eesti on võtnud üle uusi direktiive, millega kehtestatakse kuriteoohvrite kaitse miinimumnõuded, on tehtud ja analüüsitud uued uuringud kuriteoohvrite probleemide teemal. Inimkaubanduse osas probleemiks on see, et kohustused välismaalastest inimkaubanduse ohvrite abistamisel on ebaselged.¹³¹ Magistritöö autor leiab, et uue ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus on vajalik ka 2021. aastal toimunud inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenuste osutamise süsteemi muutmise põhjusel.

Hetkel kehtiva OAS § 6¹ lõike 1 kohaselt on ohvriabi teenuse osutamise raames süüteo ohvri õigus vajaduse korral saada kuni ühe kuupalga alammäära ulatuses psühholoogilise abi kulu hüvitist. OAS §6¹ lõike 4 järgi hüvitatakse psühholoogilise abi kulu, kui nimetatud abi osutajaks on Terviseameti tervishoiutöötajana või kutseregistris kliinilise psühholoogina või koolipsühholoogina registreeritud isik või psühhoterapeut, kes tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjana või kes on töö- või võlaõiguslikus suhtes füüsilisest isikust ettevõtja või juriidilise isikuga, kellel on psühhiaatrilise eriarstiabi osutamise tegevusluba või kellele psühholoogilise nõustamise, psühhoteraapia või tugigrupi teenuse osutamine on põhikirjaliseks tegevuseks. Vägivallakuritegusid oli 2019. aastal 8773, neist 82 on inimkaubanduse kuriteod. Neist oli registreeritud 32 inimkaubandusega seotud kuritegu alaealise suhtes. Inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustele oli suunatud 67 inimest.¹³²

Hetkel kehtiva OAS probleem seisneb selles, et seadus puuduvad nõuded inimkaubanduse ohvritele psühholoogilise abi osutajate kohta. Nõuded inimkaubanduse ohvritele psühholoogilise abi osutajate kohta on olemas teenusekirjelduses, nagu näiteks Sotsiaalkindlustusameti inimkaubanduse tugiteenuse teenusekirjelduses, või muus dokumendis nagu teenuse ostmise hankes või nõustajate värbamisel. Kuna tänapäeval osutab inimkaubanduse ohvritele ettenähtuid teenuseid Sotsiaalkindlustusamet ise ilma lepingulise

¹³⁰ Sotsiaalministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. 2020.

¹³¹ Luht, K. Tervise Arengu Instituut. Sotsiaaltöö. Uue ohvriabi seaduse poole. 2020.

¹³² Kriminaalpoliitika. Kuritegevus Eestis 2019.

partnerita, siis inimkaubanduse ohvritele psühholoogilise abi osutajate kohta on olemas ainult teenusekirjelduses või nõustajate värbamisega seotud dokumentides.

Näiteks naistevastase vägivalla ohvrite puhul on nõuded seaduses olemas. Nõuded naiste tugikeskuse teenust vahetult osutavale isikule on sätestatud OAS § 6⁷ lõikes 1. Nimelt naiste tugikeskuse teenust vahetult osutaval isikul on olemas vajalikud isiksuseomadused tööks naistevastase vägivalla ohvrite ja nende lastega, tal ei ole karistatust tahtlikult toimepandud kuriteo eest, mis võib ohtu seada teenust saama õigustatud isiku elu, tervise või vara ning tal ei ole sõltuvust alkoholist ega narkootilistest või psühhotroopsetest ainetest. Lisaks sellele naiste tugikeskuse teenust vahetult osutaval isikul, kes osutab psühholoogilist nõustamist, peab olema kõrgharidus psühholoogias, ja naiste tugikeskuse teenust vahetult osutaval isikul, kes osutab psühhoteraapia teenust, peab olema läbitud psühhoteraapia väljaõppe.

Uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse eesmärk on teenuse korralduse täpsustamine, mistõttu paraneb psühholoogilise abi kättesaadavus. Selle tulemusena psühholoogilise abi andmise süsteem muutub selgemaks.

Hetkel kehtiva OAS järgi tagab ohvriabiteenuse osutamise Sotsiaalkindlustusamet. Sotsiaalkindlustusamet võib ohvriabiteenuse osutamise halduslepinguga osaliselt või tervikuna täitmiseks üle anda juriidilisele isikule või kohaliku omavalitsuse üksusele. Uue OAS eelnõuga jaotatakse ohvriabiteenuste osutajaid kolmeks: ohvriabitöötaja, ohvriga töötab spetsialist ning ohvriga kokkupuutuv spetsialist. Inimkaubanduse ohvritele ettenähtuid teenuseid hakkab osutama ohvriga töötav spetsialist.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, artikli 25 kohaselt tagavad liikmesriigid, et ametnikud, kes tõenäoliselt puutuvad kokku kuriteoohvritega, näiteks politseinikud ning kohtute töötajad, läbivad üld- ja erikoolituse, mille tase vastab nende kokkupuudetele kuriteoohvritega, et suurendada nende teadlikkust kuriteoohvrite vajadustest ning vajadusest suhtuda kuriteoohvritesse erapooletult, austavalt ja professionaalselt.¹³³ Uus OAS eelnõu väljatöötamiskavatsus ohvriga töötavale spetsialistile kvalifikatsiooninõudeid ei näe ette, kuid pädeva asutuse kohustus tagada, et ohvriga töötav spetsialist järgiks oma töös ohvrite kohtlemise põhimõtteid. Pädev asutus on kohustatud koolitama ohvriga töötavaid spetsialiste ka tõstma nende teadlikust. 2020. aastal Sotsiaalministeerium saatis Justiitsministeeriumile kooskõlastamiseks OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse. OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuses on kirjutatud, et vastavad nõuded

---

¹³³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL.

ohvriga töötavale spetsialistile ei ole uued ja nende tagamine on pädeva asutuse kohustus. Oma kooskõlastuskirjas märkis Justiitsministeerium, et Justiitsministeeriumi ootus, et OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse koostajad täpsustaksid, millised on nende ootus asutustele vastavate sätete rakendamisel. Kas see toob endaga kaasa töökorralduslikke muudatusi või on kohustuslik loetelu täiendkoolitustest.¹³⁴

Kolmas probleem, mida tahetakse uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsusega on parandada inimkaubanduse ohvritele ettenähtute teenuse sõnastus. Nimelt kehtiva OAS-st ei selgu, kas inimkaubanduse ohvrile ettenähtud teenused on osa ohvriabiteenusest. Kui inimkaubanduse ohvrile ettenähtud teenused on osa ohvriabiteenustest, siis vastavalt kehtiva seaduse § 3 lõikele 4 peaks see olema kättesaadav igas Eesti maakonnas. Praktikas inimkaubanduse ohvrile ettenähtud teenused ei ole kättesaadavad igas maakonnas. Näiteks Sotsiaalkindlustusamet ei pakku turvalist majutust (OAS § 3 lg 2 p 3) igas Eesti maakonnas, kuid selleks puudub ka vajadus. Lähtuvalt sellest kavandatakse eelnõuga sätestada selgelt inimkaubanduse ohvrite õigused ja Sotsiaalkindlustusameti kohustused.

Üheks oluliseks probleemiks OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse nimetab ebapiisava infovahetust ja puudulikku koostööd seotud asutuste vahel. Uuringud näitavad, et suurem osa kuriteoohvritest ei tea, et nendel on võimalik saada rahalist hüvitist kulude katteks, mis tekivad seoses politseis, prokuratuuris ja kohtus käimisega. Kehtivate reeglite järgi on vajalik kuriteoohvri korduv pöördumine, et saada abi. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse (EL) 2016/679, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus), artikli 4 punkti 11 kohaselt andmesubjekti nõusolek peab olema vabatahtlik, konkreetne, teadlik ja ühemõtteline tahteavaldus, millega andmesubjekt kas avalduse vormis või selge nõusolekut väljendava tegevusega nõustub tema kohta käivate isikuandmete töötlemisega. OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse koostajad toovad välja, et selline süsteem ei taga ligipääsu teenusele, milleks ohvril on õigus.¹³⁵ Seda kinnitab ka Tartu Ülikooli uuring kuriteoohvrite õiguste ja kaitse kohta, kus on analüüsitud, et suurem osa ohvritest, kellel on õigus teenustele või rahalistele hüvitistele, ei ole seda saanud. Seega lahenduseks võiks olla süsteem, mis vaikimisi annab ohvritele abi.¹³⁶ Sarnasel seisukohal on ka Siseministeerium, kelle hinnangul võiks olla automatiseeritud teavitust juhtumite puhul, kus on ohvrile põhjustatud surm, raske tervisekahjustus, või üle 4 kuu kestev tervisehäire. Sealhulgas võiks olla

¹³⁴ Justiitsministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastuskiri. 2020. Lk 2.

¹³⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2016/679.

¹³⁶ Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themas, A., Themas, E., & Villenthal, A. (2017). Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring. Tartu: Tartu Ülikool.

automatiseeritud süsteem ka inimkaubanduse ohvrite puhul. Siseministeerium leiab, et teavitamise kohustus peaks tekkima ka inimkaubanduse ohvriga kokku puutuvatele spetsialistidele ja inimestele, mitte ainult politseile. Sarnane kohustus on olemas sotsiaalhoolekande seaduses (edaspidi SHS).¹³⁷ SHS § 13 kohaselt. on kohustatud abi vajava isiku perekonnaliikmed, kohtunik, politsei, prokurör, hoolekande-, tervishoiu- ja haridusametuse töötaja ja teised isikud teatama sotsiaalhoolekannet vajavast isikust või perekonnast isiku või perekonna viibimiskoha järgsele kohaliku omavalitsuse üksusele.¹³⁸ Samas Justiitsministeerium oma OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastuskirjas toob välja, et õigus eraelu puutumatusel on isiku põhiõigus. Riik ei ole kohustatud osutama teenust, mida inimene ei soovi. Justiitsministeerium leiab, et inimesel on õigus ise valida, kas ta soovib riiklikku teenust või soovib toime tulla oma probleemidega iseseisvalt. Seega Justiitsministeeriumi seisukohalt riikliku teenuse osutamise parim lahendus on see, kus kuriteoohver annab nõusoleku ja PPA edastab kuriteoohvri nõusoleku Sotsiaalkindlustusametile, kes juba võtab kuriteoohvriga ühenduse.¹³⁹ Ka Välisministeerium märkis, et OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse analüüsi käigus tuleb arvestada Euroopa Nõukogu isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsiooni muutmise protokolliga nõuete täitmist. Välisministeeriumi märkus on oluline seetõttu, et OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuses pakuti lahendusi töödelda isikuandmeid ilma isiku taotluse või nõusolekuta. Välisministeerium nõustub Justiitsministeeriumiga, et õigus eraelu puutumatusel on isiku põhiõigus, mis on kaitstud põhiseadusega, mistõttu vajab põhjalikku analüüsi.¹⁴⁰

VMS näeb ette võimaluse välismaalasele tähtajalise elamisloa anda kriminaalmenetluses osalemiseks kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele kaasaaitamise eesmärgil, kui ta on kannatanu või tunnistaja kriminaalmenetluses (käesoleva magistritöö peatükk 2.4.). Järelemõtlemiseaeg on antav välismaalasele 30-60 kalendripäevane aeg, et võimaldada välismaalasel jõuda otsusele, kas ta soovib uurimisasutuse või prokuratuuriga koostööd teha. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL järgi juhtudel, kui ohver ei ela seaduslikult asjaomases liikmesriigis, tuleks tingimusteta abi ja toetust osutada vähemalt järelemõtlemisaja jooksul. Hetkel veel ei ole otsustatud, kas järelemõtlemisajal teenuste osutamise nimetamine uues OAS-s on vajalik. VMS § 226 lõike 1 järgi paigutatakse välismaalane tema nõusolekul VMS §-s 205 sätestatud järelemõtlemisajaks, kriminaalmenetluses osalemiseks tähtajalise elamisloa taotluse läbivaatamise ajaks ja

¹³⁷ Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I, 22.03.2021, 14.

¹³⁸ Siseministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. 2020. Lk 3.

¹³⁹ Justiitsministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastuskiri. 2020. Lk 2.

¹⁴⁰ Välisministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse kooskõlastamine. 2020. Lk 1.

nimetatud elamisloa andmisel elamisloa kehtivuse ajaks Sotsiaalkindlustusameti määratud kohta. Siseministerium OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastuskirjas leidis, et järelemõtlemisaja andmine ei kohaldata ainult inimkaubanduse ohvrite või tunnistajate suhtes. Siseministerium viitas VMS §-le 203, mille kohaselt järelemõtlemisajal ohvriabiteenustele õigustatud ka välismaalane, kes on kannatanu või tunnistaja kriminaalmenetluses, mille eesmärgiks on KarS §-s 260¹ lõike 1 punktis 3 või 5 sätestatud kuritegu. Kuna KarS § 260¹ ei käsitleta inimkaubandusega seotud kuriteona, siis tegu ei ole inimkaubandusega. Kuna välismaalane, kes on seadusliku aluseta Eestis töötanud eriti orjastavates töötingimustes või siin töötanud alaealisena, ei ole inimkaubanduse ohver OAS mõttes ja tal on olemas õigus tähtajalisele elamisloale kriminaalmenetluses osalemiseks, siis Sotsiaalministeriumil, Justiitsministeriumil ja Siseministeriumil on vaja otsustada, milliseid ohvriabiteenuseid tuleks välismaalasele KarS-i § 260¹ lõike 1 punktis 3 või 5 sätestatud kuriteo puhul osutada. Peale selle Siseministerium leiab, et tuleb otsustada, kuivõrd põhjendatud on regulatsiooni laiendamine selles kuriteos ka tunnistajatele.¹⁴¹

Käesoleva magistritöö autor leiab, et uue OAS vastuvõtmine on vajalik. Uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsus selgelt kirjeldab probleemkohti, mida tuleb parandada, et inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenuste osutamine oleks muutunud tõhusamaks ja ohvrikeskseks. Hetkel kehtiv OAS oli vastu võetud 2003. aastal. Vaatamata sellele, et 2003. aastast oli Eesti vastu võtnud mitu vajalikke seaduste muudatusi ja ratifitseerinud rahvusvaheliste organisatsioonide konventsioone, seadus vajab täiendamist, sest viimastel aastatel toimus maailmas mitu finantskriisi, tervishoiukriisi ja humanitaarkriisi, mis mõjusid ka Eestit. Uue OAS eelnõu kirjutamisel tuleb arvesse võtta probleemkohti, mis kerkisid üles COVID-19 pandeemia ajal. Lisaks sellele 2022. aastal toimuv sõda Ukrainas näitab, et uus OAS vajab konkreetseid ja selgeid sätteid, mis reguleerivad välismaalasest inimkaubanduse ohvri õigusi ja kohustusi.

2.4. Tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks ja järelemõtlemiseaeg

Kui inimkaubanduse ohver ei ole Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi kodanik, siis prokuratuuri taotlusel on õigus tal saada tähtajalist elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks. Tähtajalise elamisloa kriminaalmenetluses osalemiseks taotlemine ei välista inimkaubanduse ohvri õigust taotleda endale rahvusvahelist kaitset.

---

¹⁴¹ Siseministerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. 2020. Lk 2.

VMS § 203 lg 1 p 1 sätestab, et võib välismaalasele tähtajalise elamisloa anda kriminaalmenetluses osalemiseks kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele kaasaaitamise eesmärgil, kui ta on kannatanu või tunnistaja kriminaalmenetluses, mille esemeks on KarS-i §-des 133–133³, 138–140, §-s 145¹, 175 või § 260¹ lõike 1 punktis 3 või 5 sätestatud kuritegu. Kriminaalmenetluses osalemiseks tähtajalise elamisloa andmiseks peab kannatanu või tunnistaja olema eelnevalt kaasa aidanud kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele või andnud nõusoleku seda teha ja katkestanud kõik suhted isikutega, keda kahtlustatakse või süüdistatakse vastava kuriteo toimepanemises.

Kriminaalmenetluses osalemiseks antava tähtajalise elamisloa juhtumi esinemisel prokuratuur või prokuratuuri korraldusel uurimisasutus on kohustatud teavitada välismaalast järelemõtlemisajal pakutavatest teenustest, kriminaalmenetluses osalemiseks tähtajalise elamisloa andmise ja rahvusvahelise kaitse saamise võimalusest ning tingimustest. Järelemõtlemiseaeg on antav välismaalasele 30-60 kalendripäevane aeg, et võimaldada välismaalasel jõuda otsusele, kas ta soovib uurimisasutuse või prokuratuuriga koostööd teha. Prokuratuur võib järelemõtlemisaja ennetähtaegselt kehtetuks tunnistada, kui välismaalane on vabatahtlikult ja omal initsiatiivil loonud uuesti kontaktid isikuga, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, või välismaalane kujutab endast ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule. Kui kannatanul pole riigis viibimiseks seaduslikku alust, siis järelemõtlemisajaks tema väljasaatmine peatatakse. Ettenähtud inimkaubanduse ohvrile teenuste osutamine ei sõltu inimkaubanduse otsusest taotleda tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks või mitte. Samuti inimkaubanduse ohvrile ettenähtud teenused osutatakse ka järelemõtlemiseajal, elamisloa taotluse läbivaatamise ajal ja elamisloa kehtivuse ajal. Tähtajaline elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks antakse prokuratuuri taotlusel kuueks kuni kaheteistkümneks kuuks võimalusega seda pikendada prokuratuuri taotlusel.¹⁴²

Palermo protokollis artikkel 7 näeb ette, et protokolliosaline peab kaaluma kohaste seadusandlike või muude asjakohaste meetmete võtmist, et võimaldada inimkaubanduse ohvril jääda teataval juhul ajutiselt või alaliselt tema territooriumile. Kohaldades seda sätet protokolliosaline riik peab lähtuma humaansuse ja õilsuse põhimõttest.

Kuigi protokolliga ühinenud riigid ei ole kohustatud vastu võtta õiguslikke meetmeid, mis võimaldavad inimkaubanduse ohvritele saada lühiajalise või pikaajalise elamisloa, sellel on olemas positiivne mõju inimkaubanduse ohvritele ja valitsusvälistele organisatsioonidele.

---

¹⁴² VISUP. Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System. Inimkaubandus ja selle ohver. Juhendmaterjal spetsialistile. Lk 5.

Sellised meetmed võivad avaldada tugevat mõju inimkaubanduse ohvritele, kes otsustavad anda tunnistusi inimkaubitsejate vastu. Samuti see positiivselt mõjub organisatsioonidele, kes osutavad inimkaubanduse ohvritele teenuseid ja julgustavad neid koostööle julgeolekuasutustega. Kui inimkaubanduse ohver ja valitsusväline organisatsioon oleksid kindlad, et inimkaubanduse ohvrit ei ohusta väljasaatmine riigist, siis koostöö riigiasutustega oleks tõhusam.

Rahvusvahelisel tasandil elamisluba antakse tavaliselt pärast järelemõtlemisaja lõppu ja see on seotud inimkaubanduse ohvri otsusega teha koostööd õiguskaitseasutustega kriminaalmenetluses. Elamisloaga hõlmatud perioodil on inimkaubanduse ohvritel olnud juurdepääs kõikidele inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustele nagu turvaline majutus, sotsiaabi ja nõustamine. Elamisload võivad olla lühiajalised või pikaajalised. Lühiajaline elamisluba on seotud järelemõtlemisajaga ja selle eesmärk on võimaldada inimkaubanduse ohvril füüsiliselt ja vaimselt taastuda ning kaaluda erinevaid võimalusi seoses tuleviku eluga. Koostöö ametiasutustega ei tohi olla tingimuseks lühiajalise elamisloa saamine. Pikaajaline elamisluba toob kaasa olulise inimkaubanduse ohvrile parema kaitsetase. Praktika näitab, et pikaajalise elamisloa saajate hulgas on tavaliselt need, kes ei saa või ei taha tagasi pöörduda oma kodumaale. Pikaajalise elamisloa saamine teeb inimkaubanduse ohvrite juurdepääsu tööturule lihtsamaks ning annab nendele kindlustunde, et neid ei sunnita pöörduda tagasi oma päritoluriiki. Pikaajalise elamisloa saamine on tavaliselt seotud inimkaubanduse ohvri valmisoleku ja sooviga teha koostööd ametiasutustega.

Inimkaubanduse ohvril elamisloa saamise võimaluse olemasolu positiivne külg on see, et see suurendab inimkaubanduse ohvri tahet teha koostööd ametivõimudega, sest nad on teadlikud oma õiguslikust staatusest ja tunnevad end turvalise ja informeerituna. Seetõttu ametivõimud saavad paremini uurida ja välja selgitada kuriteo asjaolusid. Lisaks sellele elamisloa olemasolu tõttu on olemas inimkaubanduse ohvril õigus ja juurdepääs turvalisele majutusele, meditsiinile, sotsiaabile, psühholoogilisele nõustamisele, juriidilisele nõustamisele, rahalistele toetustele. Samas statistiliselt Eestis on väga väike arv eeldatavatest inimkaubanduse ohvritest ja inimkaubanduse ohvritest, kes sai tähtajalist elamisluba kriminaalmenetluses osalemiseks. Magistr töö autor leiab, et selle põhjuseks võib olla Eesti rände- ja migratsioonipoliitika.

Samal ajal elamisloa saamise süsteemil on ka puuduseid. Nimelt elamisloa saamine on seotud valmisolekuga osalema kriminaalmenetluses, mis inimkaubanduse ohvrile võib olla psühholoogiliselt raske. Peale selle elamisluba antakse tavaliselt ainult inimkaubanduse ohvrile ja tema pereliikmetel õigust sellele ei ole.¹⁴³

---

¹⁴³ UNODC. Immigration status of victims and their return and reintegration. Lk 335-336.

2004. aastal Euroopa Liit võttis vastu direktiivi 2004/81/EÜ elamisloa väljaandmise kohta pädevate asutustega koostööd tegevatele kolmandate riikide kodanikele, kes on inimkaubanduse ohvrid või kelle ebaseaduslikule sisserändele on kaasa aidatud. Käesoleva direktiivi eesmärk on tugevdada Euroopa Liidu õigusraamistikku inimkaubanduse vastu võitlemiseks ja andes inimkaubanduse ohvritele võimaluse saada elamislubasid. Direktiivi 2004/81/EÜ artikli 6 kohaselt liikmesriigid tagavad, et asjaomastele kolmandate riikide kodanikele antakse järelemõtlemisaeg, mis võimaldab neil toibuda ja pääseda rikkumiste toimepanijate mõju alt, et nad saaksid võtta vastu teadva otsuse, kas teha pädevate asutustega koostööd või mitte. Järelemõtlemisaja kestus ja algus määratakse kindlaks siseriikliku õiguse kohaselt. Pärast järelemõtlemisaja lõppu või varem, kui pädevad asutused on seisukohal, et asjaomane kolmanda riigi kodanik on juba näidanud üles selget kavatsust teha koostööd, kaaluvad liikmesriigid võimalust, mis antakse tema viibimise pikendamisega liikmesriigi territooriumil uurimise või kohtumenetluse huvides.¹⁴⁴

Ameerika Ühendriikides on nii föderaalvõimud kui ka kohalikud omavalitsused võtnud meetmeid edendada ebaseaduslikus olukorras olevate inimeste kuritegevusest teatamist. Nende meetmete hulka kuuluvad föderaalseaduste loomine, eriviisade väljastamine teatud kuriteoohvritele ning sisserändajate kogukondadega ennetava suhtlemise strateegia loomine.

Ameerika Ühendriikides on olemas eriviisid kahte tüüri. U-viisat on võimalik taotleda erinevate kuritegude ohvritele, kes teevad koostööd õiguskaitseasutustega. Ohvrid võivad saada U-viisat neljaks aastaks ja see annab nendele ka õigust töötada Ameerika Ühendriikides. Pärast kolmandat aastat alalist elamist Ameerika Ühendriikides on võimalik taotleda alalist elamisluba. Erinevalt paljudest Euroopa riikide seadusandlusest selle protsessi algatamine eeldab ohvri taotlust, mitte õiguskaitseasutuste taotlust. Ameerika Ühendriikide statistika järgi aastatel 2009-2019 oli U-viisid välja antud 85 000. Heakskiitmise määr on viimase viie aasta jooksul olnud pidevalt üle 80%. Teine eriviisa tüüp on T-viisa. T-viisa on mõeldud konkreetselt inimkaubanduse ohvritele ja annab ajutise 4-aastase õiguse elada ja töötada Ameerika Ühendriikides. Peale selle annab see võimaluse saada alalise elamisloa pärast kolmeaastast regulaarset viibimist või elamist Ameerika Ühendriikides.¹⁴⁵

Eestis tähtajalise elamisloa kriminaalmenetluses osalemiseks on võimalik saada ka kannatanule või tunnistajale kriminaalmenetluses, mille esemeks on KarS-i § 260¹ lõike 1 punktis 3 või 5 sätestatud kuritegu. KarS §260¹ lõike 3 ja 5 kohaselt tööandja poolt Eestis viibimiseks

---

¹⁴⁴ Nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ.

¹⁴⁵ PICUM. Platform for international cooperation on undocumented migrants. Insecure justice? Residence permits for victims of crime in Europe. 2020. Lk 6.

seaduslikku alust mitteomavale välismaalasele Eestis töötamise võimaldamise eest, kui teos puudub käesoleva seadustiku §-s 133, 133¹ või 175 sätestatud süüteo koosseis ja töötada võimaldati alaealisel välismaalasel või sellega on põhjustatud oht välismaalase elule või tervisele või koheldud välismaalast inimväärakust alandavalt, karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Antud kuriteo koosseis annab täiendava kaitse tööalase ärakasutamise ohvritele, kellel puuduvad inimkaubanduse koosseisu tunnused. Tähtajalise elamisloa kriminaalmenetluses osalemiseks on võimalik saada tööalase ärakasutamise ohvritele ka näiteks Belgias, Saksamaal, Kreekas, Itaalias, Poolas, Hispaanias ja Ühendkuningriikides. Kuid Prantsusmaa, Hollandi ja Šveitsi seadusandluses ei ole sarnaseid õigusakte, mis annaksid õiguse tööalase ärakasutamise ohvritele saada tähtajalise elamisloa kriminaalmenetluses osalemiseks. Põhjuseks võib olla see, et on riike, kus tööalane ärakasutamine käsitletakse inimkaubanduse koosseisu osana.¹⁴⁶

2.5. Rahvusvaheliste kriiside mõju inimkaubandusele ja inimkaubanduse ohvritele

Viimastel aastakümnetel maailmas toimus mitu rahvusvahelist kriisi, mis mõjutasid ka Eestit: 2008. aasta majanduskriis, 2020. aasta COVID-19 pandeemia, 2022. aasta sõjategevus Ukraina territooriumil. Suured rahvusvahelised sündmused ja kriisid mõjutavad ka kuritegevust. Nimelt kriiside ajal kuritegevus läheb tõusule, sealhulgas ka inimkaubandus.

2.5.1. Majanduskriisi mõju inimkaubandusele

2009. aasta ülemaailmne majanduskriis oli suurim majanduskriis viimastel aastakümnetel, mille tagajärjed mõjutasid kõike riike maailmas. Majanduskriisid mõjutavad mehi ja naisi erinevalt, kuid statistiliselt mõju naistele ja tüdrukutele on suurem. Ülemaailmselt naised on majanduskriiside suhtes haavatavam kui mehed. Soolise ebavõrdsuse tõttu naised ja tüdrukud, eriti riikidest madala sissetulekuga, on tõenäolisem sunnitud jätta õpinguid pooleli ja loobuda varem oldud elustandardist. Osa naistest ja tüdrukutest on sunnitud osutama seksuaalse iseloomuga teenuseid, et jääda ellu. See mõjutab nende füüsilist ja vaimset tervist negatiivselt.¹⁴⁷

Majanduskriisi ajal kasvab tööpuudus, mis toob endaga kaasa töötuid, kes on valmis oma haavatava seisundi tõttu ka tööle, mis ei vasta seaduse nõuetele ja sunnib inimesi riskida oma tervise ja eluga. Majanduskriisi ajal paljud rahvusvahelised organisatsioonid on hoiatanud selle majanduskriisi tagajärgede eest. Oma 2009. aastaaruandes kirjutas ILO, et majanduskriis

---

¹⁴⁶ Samas. Lk 4.

¹⁴⁷ UNAIDS. Impact of the global economic crisis on women, girls and gender equality. August 2012.

põhjustab töötute, madala sissetulekuga töötavate inimeste ja haavatava elanikkonna arvu suurenemist. ILO ka leidis, et kui kriis oleks jätkunud pikemaks ajaks, siis absoluutse vaesuse piiri alla võis langeda enam kui 200 miljonit inimest, peamiselt arengumaades. Ainuüksi Aasias ennustas ILO 2009. aastal halvimat stsenaariumi – 113 miljonit töötut. see toob endaga kaasa olukorda, kus välismaal töötavad inimesed ei saa saata raha oma perele koduriiki, mis omakorda vähendab ka nende elustandardi. Aasia piirkonnast võõrtöölise rahaülekanDED aeglustasid juba 2008. aasta lõpus ja Maailmapank eeldas, et langus jätkub ka 2009. aasta vältel. Majanduskriisi sunnitöö ja tööalase ärakasutamise tagajärjed on eriti kõrged Aasia piirkonnas, kus ka töökohtade olemasolu ebakindlus on kõrgem. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) andmetel on 70% Lõuna- ja Kagu-Aasia töötuid töötasid mitteametlikult sektorites, kus on levinud sunniviisiline töö ja tööalane ärakasutamine. ILO 2009. aruandes leiti, et kõik võõrtöölised, keda sunnitakse sunnitööle ja keda tööalasel kasutatakse ära, kaotavad aastas rohkem kui 20 miljardit dollarit. Tegemist on rahaga, mida oleks võimalik saada, kui inimkaubitsejad oleksid maksnud töötajatele nende töö eest õiglast töötasu. Majanduskriisi tõttu see summa võiks veelgi suuremaks muutuda.¹⁴⁸

Kasvav vaesus muutis inimesi rohkem haavatavaks nii tööalase kui ka seksuaalse eesmärgil ärakasutamise suhtes, suurendades inimkaubanduse pakkumist kogu maailmas. Näiteks 2009. aasta majanduskriis on toonud kaasa tulude vähenemise sellistes riikides nagu Mongoolia. Põhjuseks on reaalse sissetulekute vähenemine, kõrge inflatsioon ja investeringute aeglustamine. Sellest tulenevalt paljud inimesed hakkasid tööd otsima teistes linnades või välismaal, mis suurendab riski, et nad võivad langeda inimkaubanduse ohvriks. Majanduskriisi ajal on Ida-Euroopas rahvusvahelised organisatsioonid ja kohalikud omavalitsused teatanud tööjõu ekspluateerimise ohvrite arvu kasvust. Ülemaailmne majanduslangus süvendab seda suundumust. Näiteks majanduskriisi tõttu rohkem kui 800 000 Valgevene kodanikku olid sunnitud lahkuma Valgevenest teistesse riikidesse, et otsida tööd seal. Moldovas peaaegu neljandik rahvaarvust läks tööle teistesse Euroopa riikidesse. Samal ajal kui Ukraina ametivõimud teatasid, et kui 2006. aastal oli tööalase ärakasutamise seotud 3 kriminaalasja, 2007. aastal oli tööalase ärakasutamise seotud 23 kriminaalasja, siis 2008. aastal tööalase ärakasutamise oli seotud juba 53 kriminaalasja. ILO oma 2009. aasta mai aruandes märkis, et Ukrainas 2009. aastal oli tööalase ärakasutamise ohvreid rohkem kui seksuaalse ärakasutamise eesmärgil ohvreid. Hoiatades majanduskriisi ohtude eest, märkis ILO 2009. aasta mais, et haavatavad töötajad, kes on eelkõige sisserändajad, sealhulgas noored naised ja isegi lapsed, on

---

¹⁴⁸ ILO. Global Employment Trends. January 2009.

sunnitööga rohkem kokku puutunud, sest rasketes tingimustes nad võtavad rohkem riske kui varem.¹⁴⁹

Ülemaailmne majanduskriis suurendas inimkaubanduse ka nõudluse poolt. ÜRO UNODC 2009. aasta veebruari aruande andmetel inimkaubanduse kasv on tingitud kasvavast nõudlusest odavate kaupade ja teenuste järele. Aruande autorid eeldasid, et majanduskriisi mõju sunnib inimesi korraldama oma äritegevust nii, et vältida maksude maksmist ja koostööd liitunud ametiühingutega töjõudu. Peale selle eeldasid aruande autorid, et rahvusvahelised ettevõtted hakkavad kasutama üha rohkem sunniviisilist ja odavat töjõudu laste näol. Protestide kasv võõrtöölise seas on märk sellest, et töötajate ekspluateerimine on juba saavutanud uusi vorme. Laenu tagasimaksmise probleemidega silmitsi seisvad tööandjad lõpetasid maksmata töötajatele töötasu ja sundisid töötajaid leppima vähem meeldivate töötingimustega. Näiteks teatas Araabia Ühendemiraatide ajakirjandus, et 2008. aasta võõrtöjõu saamata jäänud töötasude nõuete ja avalduste arv kasvas 111% võrra võrreldes sama perioodiga 2007. aastal. Välismaalased kardavad koondamisi, kuna see võib endaga kaasa tuua legaalse staatuse kaotamise. Majanduskriis mõjutab ka siseriikliku tööturгу. Näiteks Hiinas oli umbes 20 miljonit võõrtöjõu 130 miljonist kogu võõrtöjõu arvust juba 2009. aasta veebruariks tööpuuduse tõttu koju naasnud.^{150 151}

2.5.2. COVID-19 tervishoiukriisi mõju inimkaubandusele

COVID-19 pandeemia pani maailma uue olukorda, mõjutades kõiki eluvaldkondi. Nakkuskõvera tasandamiseks võetud enneolematud meetmed hõlmasid sundkarantiini, liikumiskeeldu, poodide sulgemisi, reisipiiranguid ning majandustegevuse ja avaliku elu piiranguid. Kuigi esmapilgul näitavad need meetmed ja politsei suurenenud kohalolek piiridel ja tänavatel sellisena, et kuritegevuse arv peab langeda, siis tegelikult võivad nad seda ka veelgi varjata. Inimkaubitsejad kohanesid oma ärimudeleid pandeemia tekitatud uue normaalsusega, eriti tänu kaasaegsete sidetehnoloogiate kuritarvitamisele. Samal ajal mõjutab COVID-19 riigiasutuste ja valitsusväliste organisatsioonide suutlikkust pakkuda inimkaubanduse ohvritele olulisi teenuseid. Kõige tähtsam on see, et pandeemia on süvendanud ja toonud esiplaanile süsteemset ja sügavalt juurdunud majanduslikku ja ühiskondlikku ebavõrdsust, mis on inimkaubanduse algpõhjused.

---

¹⁴⁹ ILO. Global employment trends - update. May 2009.

¹⁵⁰ UNODC. Global Report on trafficking in persons. February 2009.

¹⁵¹ U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2009. Financial Crisis and Human Trafficking.

Inimkaubanduse ohvrite tuvastamine on isegi tavaolukorras keeruline. Peamised põhjused hõlmavad asjaolu, et inimkaubanduse ohvreid kasutatakse sageli ära ebaseaduslikes, mitteametlikes või reguleerimata sektorites nagu kuritegevus, seksitööstus, töötamine eramajades, uimastikasvatus- ja kaubitsemine, põllumajandus ja ehitus. Organiseeritud kuritegevuse suutlikkus varjata oma tegevust on suur. Lisaks sellele inimkaubanduse ohvrite enda vähene valmisolek oma ohvriks langemisest teatada või suutmatus seda teha ning piiratud õiguskaitse suutlikkus selle kuriteo avastamiseks. On oht, et tingitud COVID-19 olukord teeb inimkaubanduse ohvrite tuvastamise ülesannet veelgi raskemaks. Peale selle inimkaubanduse ohvritel on ka suurem tõenäosus nakatuda COVID-19 viirusesse, kuna nendel on piiratud ligipääs tervishoiu teenustele ja nad on vähem varustatud isikukaitsevahenditega. Olulised ja praktilised toimingud inimkaubanduse ohvrite toetamiseks on muutunud väljakutseks, kuna riigid on pandeemia ajal oma prioriteete kohandanud. Tööpuuduse dramaatiline kasv ja sissetulekute vähenemine, eriti madalapalgaliste ja mitteametliku sektori töötajate puhul, tähendab, et märkimisväärne hulk inimesi, kes olid niigi haavatavad, satuvad veelgi ebakindlamatesse olukordadesse. Alates rõivatööstusest, põllumajandusest ja põlluharimisest kuni tootmise ja kodutöödeni on miljonid toimetulekutingimustes elanud inimesed kaotanud oma töötasu. Need, kes jätkavad töötamist nendes sektorites, kus inimkaubandust sageli tuvastatakse, võivad samuti sattuda suuremasse ekspluateerimisse ohtu, kuna majandusraskustest tulenevalt on vaja tootmiskulusid vähendada ning ka ametivõimude kontroll ja järelevalve on vähenenud. UNODC-ga töötavad valitsusvälised organisatsioonid väidavad, et märkimisväärne osa abisaajatest kaotab pandeemiaga seotud meetmete tõttu sissetulekuallikad ja juurdepääsu põhitoidule. Nad teatavad laenu pakutavatest inimestest ja organisatsioonidest, kes lubavad inimestele madala intressiga laene, suurendades sellega võlaorjuse võimalust. See tähendab, et haavatav elanikkond on nüüd veelgi rohkem kokku puutub tõsise ekspluateerimise ohuga, kui nad püüavad leida vahendeid oma elustandardi kindlustamiseks.¹⁵²

2020. aasta aprillis avaldas UNODC uuringukokkuvõtte, milles esitati mõned esialgsed järeldused COVID-19 pandeemia mõjude kohta inimkaubandusele. Lühikokkuvõttes juhiti tähelepanu asjaolule, et pandeemia esimeses etapis mõjutati inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustele negatiivselt. Juurdepääs varjupaikadele oli tõsiselt raskendatud, psühhosotsiaalne nõustamine ja õigusabi vähendati miinimumini. Varjupaigad pidid ohvritele osutatavaid teenuseid sulgema või osaliselt peatama, jättes mõned ohvrid kaitseta.

---

¹⁵² UNODC. Impact of the COVID-19 pandemic on trafficking in persons. Preliminary findings and messaging based on rapid stocktaking.

Lühikokkuvõttes väideti veel seda, et piiride sulgemine võib takistada ohvrite kodumaale tagasisaatmist, mõjutades samal ajal kõiki rändevoogusid ja hoides mõned rändajaid transiitriikides ebakindlas olukorras. Lühikokkuvõttes hoiatati konkreetselt lastega seotud riskide eest – koolide sulgemisega on paljud lapsed veetnud veebis hariduse ja suhtlusvõrgustike tõttu oluliselt rohkem aega. Seega COVID-19 pandeemia ajal olid nad haavatavamad veebipõhise värbamise ja ärakasutamise suhtes. Asjaolu, et ohvrid olid pandeemia ajal vähem nähtavad, muutis kuritegude avastamise ja uurimise keerukamaks – probleemi süvendas veelgi uurimisasutuste kriminaaltoimingute vähenemine. Isikukaitsevahendite puudumine oli peamine tegur, mis takistas õiguskaitseorganitel ja ka eesliiniteenuste osutajatel ohutult teha oma tavapärast tööd inimkaubanduse tõkestamisel ning ohvrite tuvastamisel ja kaitsmisel. Samuti oli takistatud õiguskaitseametnike rahvusvaheline koostöö.¹⁵³

Mikro- ja makromajanduslikust analüüsist lähtudes heidab UNODC 2020. aasta ülemaailmne inimkaubanduse aruanne valgust mõjudele, mida COVID-19 põhjustatud majanduslangus tõenäoliselt inimkaubandusele avaldab. Mikrotasandil on tuvastatud majanduslikud tegurid, nagu vaesus, töötus ja madalam sissetulekutase, mis mõjutavad kõige enam inimkaubanduse ohvrite haavatavust inimkaubanduse suhtes. Ebasoodsas olukorras olevatest elanikkonnarühmadest pärit majanduslike vajadustega inimesed võivad inimkaubandusega rohkem kokku puutuda. Inimkaubanduse ohvrid võivad tunda, et neil ei ole oma majanduslike vajaduste rahuldamiseks muid alternatiive ja nad võivad suurema tõenäosusega võtta riske, lootes oma majanduslikku olukorda parandada. Makrotasandil ei põhjustanud COVID-19 tõttu madalam sisemajanduse koguprodukt (SKP) ja suurenenud töötuse määr mitte ainult majanduslikku abi vajavate inimeste arvu, vaid võis suurendada ka võõrtööliste väljavoolu. 2007.–2010. aasta ülemaailmsest majanduskriisist õppetunnid on näidanud, kuidas tööjõurände voog kipub kattuma inimkaubanduse voogudega. Globaalse aruande ennustused toovad esile, kuidas COVID-19 põhjustatud tööturu häired suurendavad tõenäoliselt inimeste arvu, kellel on oht sattuda inimkaubitsejate sihtmärgiks.¹⁵⁴

UNODC soovitas inimkaubanduse ohvritele teenuseid osutavatele inimestele ja organisatsioonidele jälgida COVID-19 vastumeetmete mõju haavatavatele rühmadele, tagades, et inimkaubanduse vastased jõupingutused põhinevad jätkuvalt õigusriigi põhimõtetel ja inimõiguste kaalutlustel. UNODC kutsus riikide valitsusi, õiguskaitseorganeid, kohtusüsteeme

---

¹⁵³ UNODC. The effect on the COVID-19 pandemic on trafficking in persons and responses to the challenges. A global study of emerging evidence. Lk 24.

¹⁵⁴ Samas. Lk 25.

ja teenusepakkujaid üles olema tähelepanelikud inimkaubanduse muutuste suhtes, näidates samal ajal üles paindlikkust pandeemia väljakutsetega kohanemisel. Lisaks rõhutati vajadust süstemaatilise andmete kogumise ja analüüsimise järele COVID-19 pandeemia mõjude kohta inimkaubandusele.¹⁵⁵

2.5.3. Ukrainas toimuva sõjategevuse mõju inimkaubandusele

Magistritöö kirjutamise ajal sõda Ukrainas veel lõppenud ei ole, seega on hetkel raske hinnata kõiki mõjusid ja tagajärgi inimkaubandusele ja inimkaubanduse ohvritele. Kuid juba tänapäeval on selge, et risk langeda inimkaubanduse ohvriks on suurenenud, kuna põgenike seas peamiselt ainult naised ja lapsed.

UNICEF hoiatas, et Ukrainas sõja eest põgenevad lapsed on kõrgendatud inimkaubanduse ja ärakasutamise ohus. Inimkaubitsejad püüavad sageli ära kasutada laiaulatusliku elanikkonna liikumise kaost ning kuna enam kui 1,5 miljonit last on alates 24. veebruarist Ukrainast põgenenud ja paljud teised on riigisiselt ümber asunud, siis on oht lastele reaalne ja ainult kasvab. UNICEF hiljutise analüüsi kohaselt 28% tuvastatud inimkaubanduse ohvritest kogu maailmas on lapsed. Ukraina kontekstis usuvad UNICEFi lastekaitseksperdid, et lapsed on tõenäoliselt veelgi suurema osa potentsiaalsetest inimkaubanduse ohvritest, kuna lapsed ja naised moodustavad peaaegu kõigist seni riigist põgenenud pagulastest. Sõda Ukrainas toob kaasa massilise ümberasustamise ja tingimusi, mis võivad viia inimkaubanduse märkimisväärse kasvu. 24. veebruarist 17. märtsini tuvastati üle 500 saatjata last, kes liikusid Ukrainast Rumeeniasse. Tõenäoliselt on Ukrainast naaberriikidesse põgenenud vanematest eraldatud laste tegelik arv palju suurem. Eraldatud lapsed on inimkaubanduse ja ärakasutamise suhtes eriti haavatavad. Ukrainast põgenenud laste ja perede kaitsmiseks ja toetamiseks löid UNICEF ja UNHCR koostöös valitsuste ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega rühmi, kes aitavad tuvastada saatjata lapsi, et tagada nende kaitse ja pakkuda olulisi teenuseid. Peale selle kutsub UNICEF valitsusi üles parandama piiriülest koostööd ja teadmiste vahetamist piirikontrolli-, õiguskaitse- ja lastekaitseasutuste vahel ning kiiresti tuvastama saatjata lapsi. Varjupaikades, suurtes linna raudteejaamades ja muudes kohtades, kus põgenikud kogunevad, tuleb rakendada täiendavat riskide hindamist. Samuti on riiklike ja rahvusvaheliste õiguskaitseorganite jaoks ülioluline jälgida laste ja naiste liikumist ning aktiivselt leevendada riske, mis ähvardavad haavatavaid rühmi.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ UNODC. COVID-19 and Crime: The Impact of the Pandemic on Human Trafficking.

¹⁵⁶ UNICEF. Children fleeing war in Ukraine at heightened risk of trafficking and exploitation. 2022.

Rahvusvahelised organisatsioonid ja ajakirjanikud teatavad inimkaubitsejatest, kes on võtnud oma eesmärgiks Ukrainast põgenevad vanemateta lapsed ning paljud neist lastest on praegu pärast laste- ja asenduskodudest kiiret evakueerimist teadmata kadunud. On riike, kus rahvusvahelised valitsusvälised organisatsioonid hakkasid levitama põgenikele infolehti, mis hoiatavad neid riskidest, mis võivad kaasneda, kui nad nõustuvad võõraste inimeste transpordi või majutuse pakkumisega. Nende infolehtede eesmärk on ka anda põgenikele teada kontaktidest, mis pakuvad hädaolukorras abi. Käesoleva magistr töö autor täielikult nõustub GRETA presidendi Helga Gayer arvamusega, et sõja eest põgenevad inimesed on füüsiliselt ja psühholoogiliselt väsinud ega tunne oma uut keskkonda ja võivad kurjategijate ohvriks langeda. Põgenikke vastuvõtavad organisatsioonid peavad tagama, et põgenikke teavitatakse nende õigustest neile arusaadavas keeles ning neile antakse psühholoogilist ja materiaalselt tuge. Ametivõimud peavad võtma meetmeid, et ära hoida pettuslike transpordi-, majutuse- ja tööpakkumisi ning pakkuda saatjateta lastele tuge ja abi riiklike lastekaitseorganisatsioonide poolt. Peale selle tuleb tugevdada koordineerimist piiriületuspunktides ja vastuvõtuasutustes ning tagada põgenikele juurdepääs vajalikele dokumentidele, elamislubadele ja olulistele teenustele.¹⁵⁷

Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM) samuti hoiatab, et naised ja lapsed, kes põgenevad Venemaa sõjalise sissetungi Ukrainasse eest teistesse riikidesse, ähvardab oht langeda inimkaubanduse ohvriks. Samas kui Ukrainas jäänud mehed võivad samuti saada eksploateerimise ohvriteks. 2021. aastal tuvastas IOM oma missiooni käigus Ukrainas üle 1000 inimkaubanduse ohvrit. IOM tellitud uuringu kohaselt oli aastatel 2019-2021 inimkaubanduse ohvrina umbes 46 000 ukrainlast. Ligi kolmandik küsitletud inimestest Ukrainas ütles, et nad on valmis vastu võtma mitteametliku ja suure riskiga tervisele või elule tööpakkumise välismaal. Kui inimkaubanduse juhtumeid on tavaliselt raske tuvastada vahetult pärast massilist ümberasumist, siis näitavad esialgsed teated Ukrainast ja väljaspool seda, et inimkaubitsejad on valmis ära kasutama Ukrainast põgenejate haavatavust. IOM märgib inimkaubandusega seotud probleemide hulgas ka perekonna lahutamise ja saatjata laste sagenemise juhtumeid ning võimalikke konfliktidega seotud seksuaalvägivalla juhtumeid. Riske suurendavad sõja tagajärjel töökohtade ja sissetulekute kaotus ning piiratud võimalused põhivajaduste rahuldamiseks riigi sees ümberasustatud isikute ja põgenike seas. Sellest tulenevalt on tõhustanud IOM kohapealset ennetustööd, töötades välja suunatud teabevoldikud ja plakatid ohutu reisimise reeglitega sõja ajal.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Council of Europe. Human trafficking experts: States must urgently protect refugees fleeing Ukraine.

¹⁵⁸ IOM. Russian Invasion in Ukraine Leads to Increased Risks of Human Trafficking – IOM. 2022.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli leida vastuseid uurimisprobleemidele, kuidas sisustada erinevaid inimkaubanduse koosseisu vorme lähtudes Eesti ja teiste riikide kohtupraktikast, kuidas on tagatud inimkaubanduse ohvrite õigused Eestis ja teistes riikides ning milline on rahvusvaheliste kriiside mõju inimkaubandusele, millised on inimkaubanduse ohvri abistamise vana süsteemi ja uue süsteemi positiivsed ja negatiivsed omadused ning nende mõju inimkaubanduse ohvrile.

Käesolevas magistritöös analüüsis ja sisustas kohtupraktika kaudu autor inimkaubanduse koosseisu ja selle vorme. Peale selle magistritöö fookuses oli inimkaubanduse ohvrite õigused ja nende kaitse. Töö peamine eesmärk oli Eesti ja Euroopa Liidu liikmesriikide kohtupraktika ja riigiasutuste praktika inimkaubanduse uurimisel ja inimkaubanduse ohvrite abistamisel. Selle raames hindas autor uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsuse ja milline võiks selle eelnõu mõju olla inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenustele ja inimkaubanduse ohvrite kaitsele.

Inimkaubandus on esimese astme kuritegu, mille eesmärgiks on teiste inimeste eksploatatsioon ja ärakasutamine inimkaubitseja poolt või selle võimaldamine teistele. Kuna inimkaubandus sageli toimub piiriülevalt ja varjatult, siis inimkaubanduse ohvrite tuvastamine on keeruline. Eriti veelgi raskemaks tegi inimkaubanduse ohvrite tuvastamist tingitud COVID-19 ja sõjategevusest Ukrainas olukorrad. Vaatamata sellele, et rahvusvahelisel tasandil on vastu võetud mitu konventsiooni ja Euroopa Liidu tasandil on vastu võetud mitu direktiivi, mis käsitlevad võitlust inimkaubandusega ja inimkaubanduse ohvrite abistamist, riikidel on erinev arusaam inimkaubandusest. Mis ühes riigis võib olla inimkaubandus, siis teises riigis võib tegemist olla väärteoga.

Inimkaubanduse koosseisu alla KarS § 133 lg 1 järgi on võimalik liigitada erinevaid tegevusi. Nimelt võib inimkaubandusena käsitleda sundimist abielluma, töötamist tavapäratutel tingimustel, tegelemist prostitutsiooniga, kerjamist, panemist toime kuriteo või täitmist muud vastumeelset kohustust. Inimkaubandusega on tihedalt seotud ka inimeste smuugeldamisega ühest riigist teisse. Samas inimeste smuugeldamine on üks võimalikest tegudest, mis viib inimkaubanduseni.

Magistritöö käigus olid analüüsitud inimkaubanduse vormid: tööalane ärakasutamine, seksuaalne ärakasutamine, sunniviisiline kerjamine, sundimine kuritegevusele, sunniviisiline elundite eemaldamine ning fiktiivne abielu kui inimkaubandus. Selgus, et vaatamata sellele, et tööalane ärakasutamine on õigusrikkumine, siis mitte alati tööalase ärakasutamise puhul on tegemist inimkaubandusega. Probleemiks on rahvusvaheliste konventsioonide erinev

ülevõtmine. Selleks, et tööalase ärakasutamine oleks tuvastatud inimkaubandusena, ILO on välja töötanud juhendmaterjali, mis võib aidata ametnikke ja spetsialiste tuvastada inimkaubandust.

Samuti oli analüüsitud inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil. Selgus, et tegemist on väga suure alaga, mille alla võib minna nii kupeldamine (KarS §133²) ja prostitutsioonile kaasaaitamine (KarS §133³) kui ka teatud juhtudel alaealiste mõjutamine astuda üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses (KarS § 175) ning lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine (KarS § 178).

Magistritöös oli järeldatud, et sunniviisilise kerjamise puhul mitte alati on tegemist inimkaubandusega. Näiteks on riike, kus kerjamine on lubatud ja see hinnatakse kui inimese võimalus teenida endale raha. Ka Eestis kerjamine ei ole keelatud, kuid on keelatud kerjamine teisi isikuid häirival moel. Samas kui Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiivi 2011/36/EL kohaselt sunniviisilist kerjamist tuleb käsitada sunniviisilise töö või teenusena. Just sunniviisiline kerjamine on inimkaubanduse alaliik, kus kõige rohkem kasutatakse ära lapsi, see teeb ka sunniviisilise kerjamise inimkaubanduse ohvrite tuvastamist ja äratundmist keerulisem. Sellest võib ka järeldada, et see on põhjuseks sellele, et sunniviisilise kerjamise osakaal võrreldes teiste inimkaubanduse vormidega on madalam.

Selgus, et ka sunniviisiline kuritegevus on selline inimkaubanduse alaliik, kus on kõige rohkem alaealisi, mistõttu teeb seda inimkaubanduse ohvrite tuvastamist ja äratundmist keerulisem. Magistritöö käigus oli analüüsitud magistritöö kirjutamise ajal veel mittejõustunud maakohtu lahend, kus kannatuna olid täiskasvanud ja alaealised, keda sunniti poevargustele välismaal. Magistritöö autor leidis, et ametivõimude eriline roll ja suurem tähelepanu peab olema pööratud rohkem laste kaitsele. Asjakohane ja kiire sekkumine saab aidata lapse taastumisel. Nii Eesti õiguses kui ka Euroopa Liidu õiguses on vastu võetud, et kui inimkaubanduse ohvri vanust ei ole teada ja on põhjust arvata, et ta on alla 18-aastane, siis käsitletakse teda alaealisena.

Magistritöö autor tuvastas, et ka fiktiivne abielu on ametlikult sõlmitud ja kehtiv abielu. See tähendab, et fiktiivse abielu abikaasadel võivad olla lapsed, ühine vara ja võlad. Fiktiivset abielu kui inimkaubandust eristab pärisabielust see, et fiktiivsel abielul on ärakasutamise tunnuseid. Peale selle oli tuvastatud, et fiktiivse abielu sõlmimise peamine põhjus on Euroopa Liidu elamisloa saamine kolmanda riigi kodanikule. Sel põhjusel fiktiivse abielu sõlmimine elamisloa Euroopa Liidus saamise eesmärgil on paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides kuritegu. Karistatakse fiktiivse abielu pooli, kolmandate riikide kodanike jaoks võib süüdimõistmine kaasa tuua elamisloa tühistamine. Eestis on võimalik tunnistada kehtetuks nii abielu kui

elamisluba. Nii fiktiivse abielu kui ka sunniviisilise kerjamise puhul on oluline järgida Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivi 2011/36/EL artiklit 8, mille järgi liikmesriigid ei saa karistada ja määrata karistust inimkaubanduse ohvrile kuritegelikus tegevuses sunnitud osalemise eest. Seda kinnitab ka EIK, et teatud asjaoludel on ohvrite vastutusele võtmine vastuolus inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 4, mis kohustab liikmesriike võtma meetmeid inimkaubanduse ohvrite või potentsiaalsete ohvrite kaitsmiseks. Lisaks selle fiktiivse abielu puhul oli tuvastatud, et kui inimest sunnitakse sõlmida fiktiivne abielu ja see on tingitud kultuuri eripäradest nagu näiteks Keenia Vabariigis, siis tegemist ei ole inimkaubandusega ja sunnitud tahtevastaselts abieluluma inimene ei ole inimkaubanduse ohver.

Magistritöö autor jõudis töö käigus järeldusele, et sunniviisiline elundite eemaldamine on levinud Põhja- ja Lääne-Aafrikas, selle põhjuseks võib olla elanikkonna vaesus. Kuna organite eemaldamine on protsess, mis vajab tehnikat ja eemaldatud elundi säilitamist, siis sellesse on kaasatud terve võrgustik arstide, medõdede, logistikute ja meditsiiniliste asutuste näol. Näiteks Eestis ei ole ühtegi kohtulahendit, mis käsitleks sunniviisilist elundite eemaldamist. Peale selle Eestis võttis piisavalt palju ennetavaid meetmeid, et vähendada sunniviisilise elundite eemaldamist. Üheks suureks meetmeks on reegel, et Eestis saavad elundidoonoriks olla vaid need inimesed, kellel on diagnoositud ajusurm. Eluajal saab elunditest loovutada vaid neeru. Sel põhjusel Eesti ei ole atraktiivne riik inimkaubitsejatele, kes soovib teenida raha teiste inimeste elundite müümise kaudu.

Oluline on märkida, et Eestis olevate inimkaubanduse ohvrite teenuste osutamisega tegeleb Sotsiaalkindlustusamet. Suurem osa inimkaubanduse ohvrite õigustest tuleneb OAS-st. Autor jõudis seisukohale, et Eestis oleva inimkaubanduse ohvri staatus sõltub kriminaalmenetluse alustamisest. Samal ajal kui eeldatava inimkaubanduse ohvri staatus ei pruugi olla seotud kriminaalmenetluse alustamisega. Magistritöö raames oli ka analüüsitud Sotsiaalkindlustusameti kohustus teavitada õiguskaitseasutusi kuriteo aset leidmise asjaoludest. Autor tuli järeldusele, et tulenevalt legaliteedipõhimõttest, *in dubio pro durore* põhimõttest ja Eesti ja EIK kohtupraktikast on kohustatud Sotsiaalkindlustusamet osutada eeldatavale inimkaubanduse ohvrile teenuseid ja teavitada võimaliku inimkaubanduse koosseisu aset leidmisest õiguskaitseasutusi.

Magistritöö teises osas olid samuti analüüsitud inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenused. Inimkaubanduse ohvrile osutatakse ohvriabiteenuseid, mis hõlmavad ohvri nõustamist, ohvri abistamist suhtlemisel riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega, turvalise majutuse tagamist, toitlustuse tagamist, vajalike tervishoiuteenuste kättesaadavuse tagamist, vajaliku materiaalse abi andmist, vajaliku psühholoogilise abi andmist, vajaliku

tõlketeenuse võimaldamist ohvriabiteenuse raames osutatavate teenuste saamiseks ning muude ohvri füüsiliseks ja psühhosotsiaalseks taastumiseks vajalike teenuste osutamist. Analüüsidest teiste riikide kohtupraktikat ja riigiasutuste praktikat inimkaubanduse ohvrite abistamisel selgus, et Eestis inimkaubanduse ohvrite abistamise süsteem on väga tõhus ja kompleksne.

Vaatamata sellele, et inimkaubanduse ohvrite abistamise süsteem on hea, siis on olemas ka puudusi ja uue OAS eelnõu väljatöötamiskavatsus peab neid puudusi parandama. See näeb ette inimkaubanduse ohvrite tugiteenuse korralduse täpsustamist, selle tulemusena paraneb ka psühholoogilise abi kättesaadavus. Lisaks sellele selgus, et hetkel kehtivas OAS-s inimkaubanduse ohvriga töötavale spetsialistile ei ole sätestatud kvalifikatsiooninõudeid. Oluline probleem on ka ebapiisav infovahetus ja puudulik koostöö seotud asutuste vahel. Autor jõudis järeldusele, et puuduliku koostöö ja ebapiisava infovahetuse põhjuseks võib olla ka inimkaubanduse ohvritele ettenähtud teenuste osutamise süsteemi muutmine 2021. aastal. Nimelt inimkaubanduse ohvri abistamisel pädevad asutused peavad lähtuma inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhendist, mis oli kirjutatud 2019. aastal.

Magistritöö tulemusena olid ka tuvastatud peamised põhjused, mis mõjutavad inimkaubanduse kasvu. Samuti leidis kinnitust magistritöö alguses püstitatud mõtte, et inimkaubanduse kasvu mõjutasid ka sellised rahvusvahelised kriisid nagu 2009. aasta majanduskriis, 2020. aasta tervishoiukriis ja 2022. aasta humanitaarkriis Ukrainas.

Magistritöös seatud peaesmärgi vastusena võib järeldada, et inimkaubandus on nii riigisisene kui ka piiriülene kuritegu, mis vajab kiiret sekkumist. Lähtuvalt eeltoodust on võimalik jõuda seisukohale, et rahvusvaheline ja Euroopa Liidu õigus mõjutasid Eesti õigust inimkaubanduse tuvastamisel ja inimkaubanduse ohvrite abistamisel positiivselt. Tänu sellele Eesti seadusandlus on kvaliteetne ja tõhus. Samal ajal kuritegevus üha rohkem muutub küberkuritegevuseks ja aina rohkem piiriüleseks, mis tähendab, et ka Eestile on vaja aeg-ajalt üle vaadata oma seadusandlust ja vajaduse korral seda täiendada. Kokkuvõtvalt võib järeldada, et magistritöö alguses püstitatud eesmärgid said töö tulemusena täidetud ja uurimisprobleemid said vastatud.

РЕЗЮМЕ

Анализ видов состава преступления торговли людьми через судебную практику и обеспечение прав жертв торговли людьми.

Торговля людьми – это деятельность, целью которой является эксплуатация или предоставление возможности эксплуатации других лиц торговцем людьми. Торговля людьми не является проблемой одной страны, она часто имеет соприкосновение с несколькими странами. Таким образом, в борьбе с торговлей людьми важно сотрудничество специалистов национальных государственных учреждений и организаций гражданского общества, а также сотрудничество на международном уровне. Торговля людьми как преступление – это современное рабство. Торговцы людьми могут использовать мошенничество, угрозы, физическое насилие, уязвимость жертвы и другие методы, чтобы заманить жертву и сломить ее сопротивление.

Понятие торговли людьми не определено эстонским законодательством. Эстония исходит из Палермского протокола, принятого в 2000 году. Палермский протокол направлен на борьбу с торговлей людьми, защиту жертв торговли людьми и оказание им помощи, а также на укрепление транснационального сотрудничества. В Эстонии торговля людьми регулируется пенитенциарным кодексом. Согласно части 1 статьи 133 пенитенциарного кодекса осуществленная с целью получения материальной выгоды или без неё постанковка человека в ситуацию, в которой человек вынужден вступить в брак, трудиться в необычных условиях, заниматься проституцией, попрошайничать, совершать преступление либо исполнять иные обязанности против своей воли, а также удержание человека в такой ситуации, если деяние совершено с лишением свободы, применением насилия, обмана, угрозы причинения вреда, с использованием зависимости от другого лица, беспомощного состояния или уязвимого положения человека, – наказываются тюремным заключением на срок от одного года до семи лет.

Особая роль и большее внимание в данной работе уделялось защите детей. Как национальное законодательство Эстонии, так и международное законодательство предусматривают, что дети являются особо уязвимыми лицами, которые нуждаются в особой помощи и поддержке и могут не знать, что их эксплуатируют. В силу своего развития ребенок может думать, что среда вокруг него нормальная, потому что другой среды он не видел. Таким образом, соответствующее и своевременное вмешательство может помочь скорейшему восстановлению и выздоровлению ребенка. Бывают также случаи, когда возраст жертвы торговли людьми неизвестен и есть основания полагать,

что он или она моложе 18 лет. В таком случае лицо считается несовершеннолетним, пока не будет доказано обратное. Это же положение содержится и в законе о помощи жертвам и в директиве Европейского Союза 2011/36/ЕС.

Автор данной работы фокусировался на правах и защите жертв торговли людьми в уголовном процессе. Кроме того внимание уделялось судебной практике как Эстонии, так и других государств-членов ЕС, а также практике государственных органов в расследовании случаев торговли людьми и оказании помощи жертвам торговли людьми. В 2021 году в Эстонии изменилась система предоставления услуг по помощи и поддержке жертв торговли людьми. Кроме того, Министерство социальных дел планирует разработать новый закон о помощи жертвам, согласно которому должно быть улучшено качество услуг, предоставляемых жертвам торговли людьми. Целью автора данной работы являлось сравнение старой системы помощи жертве торговли людьми с существующей на сегодняшний день системой и анализ положительных и отрицательных факторов обеих систем и их влияние на жертву торговли людьми.

Работа состоит из двух частей. В первой части рассматриваются подвиды торговли людьми и судебная практика. Цель данной части показать, что торговля людьми это широкий спектр действий, который в зависимости от ситуации и страны может трактоваться по-разному. В соответствии с частью 1 статьи 133 пенитенциарного кодекса различные действия могут быть квалифицированы как торговля людьми. Примерный перечень наказуемых действий, которые могут рассматриваться как торговля людьми, приведен в этой же статье. А именно работа в необычных условиях, занятие проституцией, попрошайничество, совершение уголовного преступления или выполнение других обязательств против воли человека могут считаться торговлей людьми. Кроме того, уголовно наказуемо и принуждение к донорству. В связи с торговлей людьми рассматриваются следующие правонарушения: торговля людьми, оказание поддержки торговле людьми, сводничество, содействие проституции, принуждение к донорству, склонение к донорству, а также торговля людьми с целью использования несовершеннолетнего. По данным Интерпола торговля людьми также тесно связана с незаконной перевозкой людей из одной страны в другую, однако по мнению автора данной работы незаконная перевозка людей из одной страны в другую является, скорее, одним из возможных действий, которое в дальнейшем приводит к эксплуатации и торговли людьми.

В ходе написания работы выяснилось, что несмотря на то, что трудовая эксплуатация является правонарушением, трудовая эксплуатация не всегда является торговлей

людьми. Проблема заключается в различной трактовке международных конвенций. Чтобы идентифицировать трудовую эксплуатацию как торговлю людьми Международная организация труда разработала руководство, которое может помочь должностным лицам и специалистам идентифицировать трудовую эксплуатацию как торговлю людьми.

Также была проанализирована торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации. Выяснилось, что это очень обширная сфера, которая может включать в себя сводничество, содействие проституции, торговлю людьми с целью использования несовершеннолетнего, изготовление и предоставление возможности изготовления детской порнографии.

В ходе написания данной работы автор сделал вывод, что принуждение к попрошайничеству не всегда является торговлей людьми. Например, есть страны, где попрошайничество разрешено и рассматривается как возможность для человека заработать деньги. Попрошайничество в Эстонии также не запрещено, но запрещено попрошайничать так, чтобы это мешало другим людям. В то же самое время, согласно директиве Европейского союза 2011/36/ЕС, принуждение к попрошайничеству должно рассматриваться как принудительный труд. Именно принуждение к попрошайничеству как подвид торговли людьми, является тем подвидом, где задействовано больше всего детей. Именно по этой причине выявление жертв торговли людьми, которых ранее принуждали попрошайничать, является сложным. Можно также сделать вывод, что по этой же причине доля раскрытых дел с принудительным попрошайничеством ниже по сравнению с другими формами торговли людьми.

Принуждение к преступности также является подвидом торговли людьми с наибольшей численностью несовершеннолетних, что также затрудняет выявление жертв торговли людьми. В ходе написания данной работы было проанализировано решение уездного суда, которое еще не вступило в законную силу на момент написания данной работы, где потерпевшими были взрослые и несовершеннолетние, кого принуждали к магазинным кражам за границей. Автор данной работы пришёл к выводу, что особая роль органов безопасности и большее внимание должно уделяться именно защите детей. Надлежащее и своевременное вмешательство может помочь скорейшему восстановлению и выздоровлению ребенка.

Фиктивный брак является также официально заключенным и действительным браком. Это означает, что у супругов в фиктивном браке могут быть дети, совместное имущество

и долги. Фиктивный брак как торговля людьми отличается от реального брака тем, что фиктивный брак имеет признаки эксплуатации или принуждения. Кроме того, установлено, что основной причиной заключения фиктивного брака является получение вида на жительство в Европейском Союзе для гражданина третьей страны. По этой причине заключение фиктивного брака с целью получения вида на жительство в Европейском Союзе является уголовным преступлением во многих государствах-членах ЕС. Обе стороны фиктивного брака наказываются, а для граждан третьих стран осуждение может привести и к признанию вида на жительство недействительным. В Эстонии можно аннулировать как брак, так и вид на жительство. В случае как фиктивных браков, так и принуждения к попрошайничеству важно соблюдать статью 8 директивы Европейского Союза 2011/36/ЕС, согласно которой государства-члены не могут наказывать жертву торговли людьми за совершенное им преступление. Суд по правам человека также подтвердил, что при определенных обстоятельствах судебное преследование жертв торговлей людьми противоречит статье 4 конвенции о защите прав человека и основных свобод, которая обязывает государства-членов принимать меры для защиты жертв или потенциальных жертв торговли людьми. Кроме того, административный суд Эстонии постановил, что если человек принуждается к вступлению в фиктивный брак и это обусловлено культурными особенностями, как, например, в Республике Кения, то это не торговля людьми и принужденный не является жертвой торговли людьми.

В части про принудительное извлечение органов автор рассмотрел ситуации, извлечение органов широко распространено в Северной и Западной Африке. Вероятней всего основным фактором является бедность населения. Поскольку удаление органов это процесс, который требует технического оборудования для извлечения и последующего сохранения органа, то в нем задействована целая сеть врачей, медсестёр, логистов и медицинских учреждений. В Эстонии не было ни одного судебного решения, которое рассматривало бы принудительное извлечение органов. Кроме того, Эстония приняла достаточно превентивных мер, чтобы уменьшить принудительное извлечение органов. Одной из важных мер является правило, согласно которому донорами органов в Эстонии могут быть только люди, у которых диагностирована смерть мозга. При жизни можно стать только донором почки. По этой причине Эстония не является привлекательной страной для торговцев людьми, которые хотят заработать на продаже чужих органов.

Вторая глава полностью посвящена законодательным нормам, которые направлены на помощь жертвам торговли людьми. В первую очередь автор рассмотрел наиболее

важные документы и законы, оказавшие влияние на формирование регулирующих данную сферу актов в нынешнем его виде. Одним из наиболее важных документов является справочное руководство по идентификации жертв торговли людьми и их направление на предназначенные им услуги. В Эстонии услуги жертвам торговли людьми оказывает Департамент Социального Страхования. Большинство прав жертв торговли людьми вытекает из закона о помощи жертвам. Было выявлено, что статус жертвы торговли людьми в Эстонии зависит от возбуждения уголовного дела. При этом статус предполагаемой жертвы торговли людьми может быть и не связан с возбуждением уголовного дела. В ходе написания данной работы было проанализировано, обязан ли Департамент Социального Страхования информировать правоохранительные органы об обстоятельствах преступления. Автор пришел к выводу, что из принципа легалитета, принципа *in dubio pro duriore* и судебной практики Эстонии и Европейского суда по правам человека Департамент социального страхования обязан оказывать услуги предполагаемой жертве торговли людьми, а также информировать правоохранительные органы о возможной торговле людьми.

Во второй части данной работы также были проанализированы услуги для жертв торговли людьми. Жертвам торговли людьми оказываются услуги по помощи жертвам, которые включают в себя консультирование жертвы, помощь жертве в общении с государственными и муниципальными органами и юридическими лицами, предоставление безопасного жилья, обеспечение питанием, оказание необходимых медицинских услуг, оказание необходимой материальной помощи, оказание необходимой психологической помощи, устный перевод, оказание других услуг, необходимых для физического и психосоциального выздоровления пострадавшего. Анализируя судебную практику других стран и практику государственных органов по оказанию помощи жертвам торговли людьми, стало ясно, что система помощи жертвам торговли людьми в Эстонии эффективна и комплексная.

Кроме того, был проведен анализ документов намерения разработать новый законопроект о помощи жертвам, цель которого исправить недостатки системы и улучшить предоставляемые услуги. Данный законопроект предусматривает уточнение организации службы поддержки жертвам, в результате чего должна улучшиться доступность психологической помощи. Кроме того, выяснилось, что действующий закон о поддержке жертв не устанавливает квалификационных требований к специалисту, работающему с жертвой торговли людьми. Недостаточный обмен информацией и отсутствие сотрудничества между соответствующими учреждениями также является

серьезной проблемой. Автор пришел к выводу, что изменения системы оказания услуг жертвам торговли людьми также могли быть причиной отсутствия сотрудничества и обмена информацией между компетентными органами. А именно, при оказании помощи жертве торговли людьми, компетентные органы должны следовать справочному руководству по идентификации жертв торговли людьми и их направлению на предназначенные им услуги, которые в последний раз было изменено в 2019 году.

В результате данной работы также были выявлены основные причины, влияющие на рост торговли людьми. Подтвердилась и выдвинутая в начале работы мысль о том, что на рост торговли людьми повлияли и такие международные кризисы, как экономический кризис 2009 года, кризис здравоохранения 2020 года и гуманитарный кризис 2022 года в Украине.

В заключение можно подтвердить, что цели данной работы были выполнены. Автор представил Эстонии свои рекомендации по борьбе с торговлей людьми и оказанию помощи жертвам торговли людьми.

KASUTATUD LÜHENDID

EIK	Euroopa Inimõiguste Kohus
EL	Euroopa Liit
GRETA	Euroopa Komisjoni Inimkaubanduse vastase võitlemise ekspertgrupp
ILO	Rahvusvaheline Tööorganisatsioon
Interpol	Rahvusvaheline kriminaalpolitseiorganisatsioon
KarS	Karistusseadustik
KorS	Korrakaitse seadus
KrMS	Kriminaalmenetluse seadustik
LasteKS	Lastekaitse seadus
OAS	Ohvriabi seadus
PPA	Politsei- ja Piirivalveamet
SHS	Sotsiaalhoolekande seadus
UNHCR	ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet
UNODC	Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Uimastite ja Kuritegevuse Büroo
VMS	Välismaalaste seadus
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

KASUTATUD KIRJANDUS

1. ACERWC. Ratifications Table. Arvutivõrgus: <https://www.acerwc.africa/ratifications-table/> (02.02.2022).
2. Anti-slavery. Trafficking for Forced Criminal Activities and Begging in Europe. Exploratory Study and Good Practice Examples. 2014. Arvutivõrgus: http://www.antislavery.org/wp-content/uploads/2017/01/trafficking_for_forced_criminal_activities_and_begging_in_europe.pdf (09.01.2022).
3. Brown, A. UNICEF. Safe from harm: Tackling online child sexual abuse in the Philippines. 2016. Arvutivõrgus: <https://blogs.unicef.org/east-asia-pacific/safe-harm-tackling-online-child-sexual-abuse-philippines/> (03.04.2022).
4. Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Varssavi, 2005. Lk 16. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/16800d3812> (02.02.2022).
5. Council of Europe. Human trafficking experts: States must urgently protect refugees fleeing Ukraine. Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/human-trafficking-experts-states-must-urgently-protect-refugees-fleeing-ukraine> (02.04.2022).
6. Council of the Baltic Sea States. Child Centre, Expert Group for Cooperation on Children at Risk. Children Trafficked for exploitation in begging and criminality: A challenge for law enforcement and child protection. 2013. Lk 11. Arvutivõrgus: http://ift.ee/admin/upload/files/Childtrafficking_begging_crime.pdf (23.01.2022).
7. Delap, E. Anti-Slavery International. Begging for Change – Research Findings and Recommendations on Forced Child Begging in Albania/Greece, India and Senegal. 2009. Lk 6. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/begging-change-research-findings-and-recommendations-forced-child-begging-albaniagreeces-india-and_en (09.01.2022).
8. Eesti Haigekassa. Elundidoonorlus aitab päästa elusid. Arvutivõrgus: <https://www.haigekassa.ee/blogi/elundidoonorlus-aitab-paasta-elusid> (31.01.2022).
9. Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themas, A., Themas, E., & Villenthal, A. (2017). Kuriteohvrite kaitse ja kohtlemise uuring. Tartu: Tartu Ülikool.
10. Euroopa Inimõiguste Kohus. The penalty imposed on the applicant for begging in public breached the Convention. 19.01.2021. Arvutivõrgus: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/-/network-of-specialised-anti-trafficking-lawyers-and-ngos> (16.01.2022).

11. Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendi ja Nõukogule. Kolmas aruanne inimkaubandusevastase võitluses tehtud edusammude kohta (2020), mida nõutakse direktiivi 2011/36/EL (milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset) artikli 20 alusel. Brüssel. 20.10.2020. Lk 6-7.
12. European Commission. EU Strategy to tackle Organised Crime & EU Strategy on combatting Trafficking in Human Beings: Questions and Answers. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1664 (23.01.2022).
13. Europol. European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats 2022-2025. 09.12.2021. Arvutivõrgus: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact> (11.12.2021).
14. Europol. The THB financial business model. Assessing the Current State of Knowledge. 2015. Lk 10. Arvutivõrgus: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/europol_thb_financial_business_model_2015.pdf (31.01.2022).
15. Farley, M. "Renting an Organ for Ten Minutes:" What Tricks Tell us about Prostitution, Pornography, and Trafficking. 2007. Arvutivõrgus: <http://www.prostitutionresearch.com/FarleyRentinganOrgan11-06.pdf> (03.04.2022).
16. GRETA. Human trafficking for the purpose of labour exploitation. 2017. Lk 11. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/labour-exploitation-thematic-chapter-7th-general-report-en/16809ce2e7> (01.02.2022).
17. Garcia, V. Exodus Road. Cybersex trafficking: Grooming & exploitation online. 2019. Arvutivõrgus: <https://theexodusroad.com/cybersex-trafficking-grooming-exploitation-online/> (03.04.2022).
18. Groce, N. International Labour Organization. The Disabled Beggar – A Literature Review: Begging as an Overlooked Issue of Disability and Poverty. 2014. Lk 7-8. Arvutivõrgus: https://ilo.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay/alma994861433402676/41ILO_INST:41ILO_V2 (09.01.2022).
19. HESTIA. Preventing human trafficking and sham marriages: A multidisciplinary solution (HESTIA). Methodical material. Reduction of Exploitative Sham Marriages: Training for Trainers Training. Lk 15-17. Arvutivõrgus: http://ft.ee/admin/upload/files/Hestia_Methodical_material_ENG.pdf (31.01.2022).'

20. Human Trafficking Search. The Connection Between Sex Trafficking and Pornography. 2014. Arvutivõrgus: <https://humantraffickingsearch.org/the-connection-between-sex-trafficking-and-pornography/> (03.04.2022).
21. ILO. Global Employment Trends. January 2009. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_101461.pdf (05.04.2022).
22. ILO. Global employment trends - update. May 2009. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_106504.pdf (05.04.2022).
23. ILO. Global estimates of modern slavery. Forced labour and forced marriage. 2017. Lk 10-11. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf (01.02.2022).
24. ILO. Indicators of forced labour. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_203832.pdf (01.02.2022).
25. IOM. Russian Invasion in Ukraine Leads to Increased Risks of Human Trafficking – IOM. 2022. Arvutivõrgus: <https://ukraine.un.org/en/175247-russian-invasion-ukraine-leads-increased-risks-human-trafficking-iom> (05.04.2022).
26. Ihmiskauppa. Assistance system for victims of human trafficking. Exploitation in begging. Soome. Arvutivõrgus: https://www.ihmiskauppa.fi/en/human_trafficking/forms_of_human_trafficking/exploitation_in_begging (09.01.2022).
27. Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskiri. 2014. Lk 4. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main#KBk2TAii> (18.12.2021).
28. International Labour Organization. A Rapid Assessment of Bonded Labour in Domestic Work and Begging in Pakistan. 2004. Lk 27. Arvutivõrgus: https://www.researchgate.net/publication/316527283_A_Rapid_Assessment_of_A_Rapid_Assessment_of_Bonded_Labour_in_Domestic_Work_and_Begging_in_Pakistan_January_2004 (09.01.2022).
29. International Labour Organization. Walk Free Foundation and International Organization for Migration. Global estimates of modern slavery: forced labour and forced marriage. 2017. Lk 33. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf (09.01.2022).

30. International Organization for Migration. Human Trafficking for Forced Begging. 2017. Arvutivõrgus: <https://iomx.iom.int/resources/forced-begging/factsheets/human-trafficking-forced-begging> (09.01.2022).
31. Interpol. Trafficking of Human Beings for the purpose of Organ Removal in North and West Africa. Prantsusmaa, 2021. Lk 7-9. Arvutivõrgus: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2021/North-and-West-Africa-INTERPOL-report-highlights-human-trafficking-for-organ-removal> (31.01.2022).
32. Interpol. Types of human trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.interpol.int/Crimes/Human-trafficking/Types-of-human-trafficking> (18.12.2021).
33. Jokinen, A., Sorrentino, L., Buchowska, S., Polatside, V. Läänemeremaade Nõukogu. Juhendmaterjal omavalitsusüksustele. Meetmed tõhustamaks inimkaubanduse vastu võitlemist kohalikul tasandil. 2015. Lk 33-34. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/juhendmaterjal_omavalitsusuksustele_meetmed_tohustamaks_inimkaubanduse_vastu_voitlemist_kohalikul_tasandil.pdf (05.02.2022).
34. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika põhialused. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kriminaalpoliitika-pohialused> (11.12.2021).
35. Justiitsministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse kooskõlastuskiri. 2020. Lk 2. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main#T6f1W883> (01.04.2022).
36. Kriminaalpoliitika. Inimkaubanduse vormid. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/inimkaubandus/inimkaubanduse-vormid> (18.12.2021).
37. Kriminaalpoliitika. Kuritegevus Eestis 2019. Inimkaubandus. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/inimkaubandus.html> (11.12.2021).
38. Leon, S. CNN. Cyber-sex trafficking: A 21st century scourge. 2013. Arvutivõrgus: <https://edition.cnn.com/2013/07/17/world/asia/philippines-cybersex-trafficking/index.html> (03.04.2022).
39. Leps, A. Kuritegevuse statistika. Kuritegevus Eestis 2018. Inimkaubandus. Lk 37. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/kuritegevuse-statistika> (11.12.2021)

40. Luht, K. Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja teenusele suunamise juhend. 2019. Arvutivõrgus: https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Ohvriabi/ik_juhis_2019.pdf (11.12.2021).
41. Luht, K. Tervise Arengu Instituut. Sotsiaaltöö. Uue ohvriabi seaduse poole. 2020. Arvutivõrgus: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoo/uee-ohvriabi-seaduse-pole> (02.04.2022).
42. Läänemeremaade Nõukogu inimkaubanduse vastane töörühm. Inimkaubanduse selgitav sõnastik. 2019. Lk 15. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/wtb12874_inimkaubaduse_glossary_est_final.pdf (18.12.2021).
43. PICUM. Platform for international cooperation on undocumented migrants. Insecure justice? Residence permits for victims of crime in Europe. 2020. Lk 6. Arvutivõrgus: <https://picum.org/wp-content/uploads/2020/06/Residence-permits-victims-of-Crime-FULL-REPORT.pdf> (31.03.2022).
44. Peaasi. Post-traumaatiline stressihäire. Arvutivõrgus: <https://peaasi.ee/post-traumaatiline-stressihaire/> (03.04.2022).
45. Rahandusministeerium. Ametniku eetikakoodeks. 2015.
46. Reuters. Online child sex abuse rises with COVID-19 lockdowns: Europol. 2020. Arvutivõrgus: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eu-crime/online-child-sex-abuse-rises-with-covid-19-lockdowns-europol-idUSKBN22U1XK> (04.04.2022).
47. Sisekaitseakadeemia; Migratsiooniuringute keskus; Euroopa rändevõrgustik. Perekonna taasühinemise õiguse kuritarvitamine. Fiktiivabielud ja põlvnemise kohta valeandmete esitamine Euroopa Liidus ja Eestis. Tallinn, 2012. Lk 40-41. Arvutivõrgus: https://digiriidul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/244/Perek_taa_syh_oiguste_k_uritav_layout_est_veeb.pdf?sequence=2 (30.01.2022).
48. Siseministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. 2020. Lk 2. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#ftPKZ15C> (02.04.2022).
49. Sootak, J. Karistusõigus. Tallinn, 2018. Lk 558-559.
50. Sotsiaalkindlustusamet. Inimkaubanduse ennetamise nõuandeliin. Arvutivõrgus: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ennetustoo/inimkaubanduse-ennetamise-nouandeliin> (05.02.2022).
51. Sotsiaalkindlustusamet. Ohvriabi ja ennetusteenused. Teenused inimkaubanduse ohvritele, seksuaalselt väärkoheldud alaealistele ja saatjata alaealistele välismaalastele.

- Arvutivõrgus: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-huvitis/ohvriabi-jalepitusteenus#Ohvriabi> (20.02.2022).
52. Sotsiaalministeerium. Inimkaubandus. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/et/inimkaubandus> (11.12.2021).
53. Sotsiaalministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. 2020. Arvutivõrgus: <https://eelnoud.valitsus.ee/main#WNJuNzIU> (01.04.2022).
54. Tennis, T. Exodus Road. Porn and human trafficking: The facts you need to know. 2021. Arvutivõrgus: <https://theexodusroad.com/porn-and-human-trafficking-the-facts-you-need-to-know/> (03.04.2022).
55. U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report 2009. Financial Crisis and Human Trafficking. Arvutivõrgus: <https://2009-2017.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2009/124798.htm> (05.04.2022).
56. UNAIDS. Impact of the global economic crisis on women, girls and gender equality. August 2012. Arvutivõrgus: https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/JC2368_impact-economic-crisis-women_en_0.pdf (05.04.2022).
57. UNCHR. Operational Data Portal. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). Andmed 01.04.2022. seisuga. Arvutivõrgus: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (02.04.2022).
58. UNICEF. Children fleeing war in Ukraine at heightened risk of trafficking and exploitation. 2022. Arvutivõrgus: <https://www.unicef.org/press-releases/children-fleeing-war-ukraine-heightened-risk-trafficking-and-exploitation> (05.04.2022).
59. UNODC. Assessment toolkit. Trafficking in Persons for the Purpose of Organ Removal. Austria, 2015. Lk 46. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2015/UNODC_Assessment_Toolkit_TIP_for_the_Purpose_of_Organ_Removal.pdf (31.01.2022).
60. UNODC. COVID-19 and Crime: The Impact of the Pandemic on Human Trafficking. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2021/July/covid-19-and-crime-the-impact-of-the-pandemic-on-human-trafficking.html> (05.04.2022).
61. UNODC. Combating Trafficking In Persons. A Handbook for Parliamentarians N° 16 - 2009. UNODC. Lk 11. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/human_trafficking_indicators/Handbook_for_Parliamentarians_trafficking_in_persons_English.pdf (11.12.2021).

62. UNODC. Global Report on Trafficking in Persons. New York, 2020. Lk 9. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_15jan_web.pdf (11.12.2021).
63. UNODC. Global Report on trafficking in persons. February 2009. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Global_Report_on_TIP.pdf (05.04.2022).
64. UNODC. How Covid-19 restrictions and the economic consequences are likely to impact migrant smuggling and cross-border trafficking in persons to Europe and North America. 2020. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//2020/05/Covid-related-impact-on-SoM-TiP.PDF> (16.01.2022).
65. UNODC. Immigration status of victims and their return and reintegration. Lk 335-336. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_7-2.pdf (27.03.2022).
66. UNODC. Impact of the COVID-19 pandemic on trafficking in persons. Preliminary findings and messaging based on rapid stocktaking. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/Advocacy-Section/HTMSS_Thematic_Brief_on_COVID-19.pdf (05.04.2022).
67. UNODC. The effect on the COVID-19 pandemic on trafficking in persons and responses to the challenges. A global study of emerging evidence. Lk 24. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2021/The_effects_of_the_COVID_19_pandemic_on_trafficking_in_persons.pdf (05.04.2022)
68. UNODC. Trafficking for forced labour. The economy of coercion. Chapter 4. 2020. Lk 95-96. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/2021/GLOTiP_2020_Chapter4.pdf (01.02.2022).
69. United States Department of State. 2020 Trafficking in Persons Report. Arvutivõrgus: <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/> (11.12.2021).
70. VISUP. Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System. Inimkaubandus ja selle ohver. Juhendmaterjal spetsialistile. Lk 5.
71. Viuhko, M., Lietonen, A., Jokinen, A., Joutsen, M. HEUNI. EXPLOITATIVE SHAM MARRIAGES: EXPLORING THE LINKS BETWEEN HUMAN TRAFFICKING AND SHAM MARRIAGES IN ESTONIA, IRELAND, LATVIA, LITHUANIA AND SLOVAKIA. Helsinki. 2016. Lk 39-40. Arvutivõrgus:

<https://humantraffickingsearch.org/wp-content/uploads/2017/07/ShamMarriagesEU.pdf> (30.01.2022).

72. Välisministeerium. Ohvriabi seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse kooskõlastamine. 2020. Lk 1. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main#CnHacwfQ> (02.04.2022).
73. Ylinen, P., Jokinen, A., Pekkarinen, A-G., Ollus, N., Jenu, K-P. Tööalase ärakasutamise eesmärgil toimuva inimkaubanduse avastamine. Helsinki, 2020. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tooalase_ekspluateerimise_eesmargil_toimuva_inimkaubanduse_avastamise_juhis.pdf (18.12.2021).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Aafrika laste õiguste ja heaolu harta. Arvutivõrgus: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf (02.02.2022).
2. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK.
3. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2011/93/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK.
4. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2011/95/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule (uuesti sõnastatud).
5. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.
6. EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (EMPs kohaldatav tekst).
7. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 1996, 11, 34.
8. Karistusseadustik. - RT I, 13.03.2019, 77.
9. Karistusseadustik. - RT I, 21.05.2021, 9.
10. Karistusseadustik. - RT I, 29.12.2011, 190.
11. Korrakaitseseadus. - RT I, 03.03.2021, 5.
12. Lastekaitseseadus. - RT I, 12.12.2018, 49.
13. NÕUKOGU DIREKTIIV 2004/81/EÜ, 29. aprill 2004, elamisloa väljaandmise kohta pädevate asutustega koostööd tegevatele kolmandate riikide kodanikele, kes on inimkaubanduse ohvrid või kelle ebaseaduslikule sisserändele on kaasa aidatud.
14. Ohvriabi seadus. - RT I, 06.05.2020, 22.
15. Perekonnaseadus. - RT I, 22.12.2021, 15.

16. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll. - RT II 2004, 7, 23.
17. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendavate protokollide ratifitseerimise seadus. - RT II 2004, 7, 23.
18. Sotsiaalhoolekande seadus. - RT I, 22.03.2021, 14.
19. Sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon. - RT II 1995, 45, 201.
20. The declaration on Istanbul on organ trafficking and transplant tourism (2018 edition).
Arvutivõrgus:
https://www.declarationofistanbul.org/images/Policy_Documents/2018_Ed_Do/2018_Edition_of_the_Declaration_of_Istanbul_Final.pdf (31.01.2022).
21. Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus. - RT I, 08.07.2021, 16.
22. Välismaalaste seadus. - RT I, 08.07.2021, 17.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. EIKo 14065/15, Lăcătuș. vs. Šveits.
2. EIKo 21884/15, Chowdury jt vs. Kreeka.
3. EIKo 25965/04, Rantsev vs. Küpros ja Venemaa.
4. EIKo 40311/10, T.I. jt vs. Kreeka.
5. EIKo 60561/14, S.M. vs. Horvaatia.
6. EIKo 70896/17, A.I. vs. Itaalia.
7. EIKo 71545/12, L.E. vs. Kreeka.
8. EIKo 7196/10, V.F. vs Prantsusmaa.
9. EIKo 77587/12, 74603/12, V.C.L. ja A.N. vs. Ühendkuningriik.
10. EIKo 8919/80, Van der Mussele vs. Belgia.
11. Harju Maakohtu otsus 1-16-2632.
12. Harju Maakohtu otsus 1-21-5095.
13. RKKKo 1-17-689, p 6.
14. RKKKo 3-1-1-129-13, p 7.
15. RKKKo 3-1-1-97-11, p 14.1.
16. Tallinna Halduskohtu otsus 3-20-1513, p 41.
17. TlnRnKo 1-08- 10171, p 8.37.
18. TlnRnKo 1-17-689, p-d 8.1. ja 8.2.
19. TlnRnKo 2-15-4189, p 9.
20. TlnRnKo 3-20-1513, p 5.
21. Viru Maakohtu otsus 1-16-8335.
22. Viru Maakohtu otsus 1-20-3017.